

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 10 (382) 13–19.03.2015 р.

**Девід
Кремер**
про підтримку
України
у США

Куди йдуть гроші
з кредитів МВФ

Як працюють корупційні
схеми в українській оборонці

Що змушує ядерні держави
плекати свої арсенали

САМОТНІЙ ПІВОСТРІВ

**The
Economist**

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

генеральний партнер

ВІРИМО В УКРАЇНУ

австрійський культурний форум^{Kiev}

ТИЖДЕНЬ АВСТРІЙСЬКОГО КІНО

19-22 БЕРЕЗНЯ
КІНОТЕАТР «КИЇВ»

ОФІЦІЙНИЙ АВІАПЕРЕВІЗНИК

Тиждень

okino.ua

ARS ELECTRONICA

Diagonale

PLATFORMA

КІНОFILM3

МЕДІАМЯК

фрАза.ua

НА ЧАСІ

Para bellum

«Перемир'я» традиційно перетворюється на передишку перед масованим наступом сепаратистів

4

Юрій Макаров
про неоголошений
воєнний стан

7

Куди підуть гроші МВФ?

Як витрачають кредити головного донора української економіки

8

Житомирський
бронекорупційний

Які тіньові схеми працюють в українській обороні

10

ТЕМА НОМЕРА

Прислухаючись до повітря

Як сприймалась анексія Криму рік тому і тепер

14

Київ – Крим: ситуація невизначеності

Чи засвоїв Київ уроки окупації АРК

16

Кримський заколот:
що лишилося за кадром

Як готувалося захоплення українського півострова

20

Рік після анексії:

чи лишаються Крим і кримчани невід'ємною частиною України?

24

Сім п'ятиць на тиждень російсько-кримського законодавства

Правові парадокси окупованого Криму

27

Андрій Клименко: «Одне з найважливіших завдань України зараз – не дозволити розділити санкції за Донбас і Крим»

Експерт «Майдану закордонних справ» про порушення прав людини на півострові та його мілітаризацію

28

Девід Кремер: «Ми маємо зобов'язання допомогти Україні»

Екс-президент Freedom House про те, як не дозволити Росії відвернути міжнародну увагу від України і Криму

30

Анексія очима
проукраїнського активіста

Спогад колишнього прикордонника про облогу українських військ

32

СВІТ

Залежність,
якої не квапляться позбутися

Якою бачиться ядерна загроза миру сьогодні

34

Надія зникає

Чи варто сподіватися на скасування санкцій проти Ірану та інвестиційний бум в Ісламській Республіці

38

На кордоні

Як Росія обернула проти себе мешканців Естонії, зокрема російськомовних

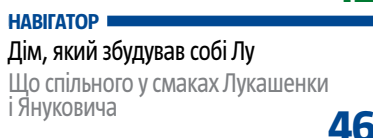
40

СПАДОК

Гетьманівна. Скульптор.
«Наша Лизавета»

Який слід лишила по собі молодша дочка Павла Скоропадського

42

НАВИГАТОР

Дім, який збудував собі Лу

Що спільного у смаках Лукашенки і Януковича

46

Початок мітингового сезону

Чи можливі протести в Севастополі й Сімферополі

48

Граната вже не бере

Про больовий поріг пересічних мешканців Макіївки

49

Едвард Лукас про те, чому Заходу не варто жертвувати сусідами Росії

50

Тиждень

№ 10 (382) 13–19.03.2015

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тиждень»

03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут,

Алла Лазарева, Олександр Крамар,

Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,

Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,

Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко

Директор з реклами Олена Андреева

e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua

тел.: 067-407-10-89

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової

інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2

Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідчення суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р.

№ зам. 15-0562

Наклад 41 500

Номер підписано до друку 11.03.2015 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на ліцензування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

Para bellum

Автор: Роман Малко

Відведення важкого озброєння від лінії фронту майже завершено, отже, активні бойові дії не за горами. Одного чудового ранку Україна знову прокинеться від шаленої стрілянини «Градів», САУ та інших «тюльпанів» з «акаціями».

Хай лишень трохи підсохне земля, з'явиться зеленка – і доблесні православні воїни Путіна з криками «Аллах акбар» знову, як сарана, полізуть віджимати собі українську землю. Такий закон степу. Зголодніла орда навесні завжди вирушає на війну. Так було споконвіку, так буде й цього разу. І коли б українські можновладці час від часу таки заглядали в розумні книжки, а не лише в чужі гаманці, то ця проста формула не була б для них жодною таємницею. Як, зрештою, і багато інших формул. Але маємо те, що маємо, тому знову сподіватимемося на диво, що й цього разу нас пронесе і ми якось дамо собі

ФОТО: AP

раду, що ворог виявиться ще дурнішим від нас і Небеса знову зглянуть на й злілють чергову порцію свого безмежного милосердя, беручи до уваги нашу фанатичну миролюбність і просто хворобливе небажання воювати навіть задля захисту власної, а не сусідської шкіри.

Усе це в нас уже було. І не один раз. Відчуття дежавю навіть не повинно дратувати, бо до нього вже слід було звикнути. На схожі граблі ми ставали й ще ставатимемо довго-довго, якщо, звісно, це колись не набридне або одного чудового дня голова не розколеться, мов гарбуз, від чергової порції безцінного досвіду.

Утім, це буде колись. А зараз усі притомні люди мали б готуватися до найгіршого, бо, схоже, й цього разу порятунок потопаючих буде справою їхніх рук. Держава ж бо налаштована на інший лад, і коли президент переконаний, що перемоги у війні нам можуть допомогти дієві реформи, боротьба з корупцією і побудова ефективної держави, то без сюрпризів не обійдеться. Та й узагалі є така прикмета: занадто тихе і занадто чемне перемир'я на Донбасі рано чи пізно закінчується шаленою стріляниною й дуже неприємним сюрпризом для українського Генштабу. І що перемир'я тихіше, то страшніший сюрприз. А що перемагати ми будемо реформами і боротьбою з корупцією, а артилерія вже відведена, літаків майже немає, Обама зброю не дає, миротворці ще не приїхали й гумконвої і далі підвозять реактивні сухарики для терористів, то наступна серія буде як ніколи видовищною. Міхалков сплакне, коли побачить репортажі LifeNews.

Але й цього разу Україна та кож напевно вистійть. Знову будуть загиблі, мабуть, намалюється якийсь котел, із якого вже традиційно доведеться пробиватися під обстрілом, можливо, доведеться відкрити ще шматочок Донбасу, а потім підписати ще один мирний договір, щоб зафіксувати нові кордони терористичних князівств «ДНР» і «ЛНР» та обумовити можливості фінансування їх мешканців залишками українського бюджету. Головне, щоб час від часу на видноколі спалахував хоча б ефемерний, але

мир і тривав він якомога довше, не менш як 5–6 годин, а коли пощастить, то цілих 24. Бо, на глибоке переконання українського президента, за кожен день миру терористи втрачають підтримку на окупованих територіях, і рано чи пізно таки настане час, коли підтримка зійде нанівець, тоді окупований Донбас сам собою повернеться в лоно Української держави й справедливість восторжествує.

Звичайно, малоімовірно, що Петро Олексійович сам вірить у казку, яку розповідає. Він людина розумна, навіть дуже. Як не крути, сім років свого життя президент витратив на навчання в Київському університеті імені Тараса Шевченка на факультеті міжнародних відносин і міжнародного права і навіть закінчив його з відзнакою, ба більше, захистив кандидатську дисертацію. Це явно не тип Віктора Федоровича, якому з дитинства важко давалися елементарні знання. А тому єдине, у чому можна запідозрити Пе-

Занадто тихе і занадто чемне перемир'я на Донбасі рано чи пізно закінчується шаленою стріляниною й дуже неприємним сюрпризом для українського Генштабу

тра Олексійовича, то це хіба що в несумлінному навчанні. Бо, студіюючи у такому виші й на такому факультеті, треба було мати талант, щоб не запам'ятати класичний вислів Бісмарка, який останнім часом смакують навіть невігласи, що «договір із Росією не вартий навіть паперу, на якому написаний». А про римське Si vis pacem, para bellum зайве й нагадувати, це класика, яку кожен президент, що не бажає стати емігрантом, мав би без запинки цитувати хоч із перепоя.

Виграти війну за рахунок втрати окупантами підтримки населенням — це щонайменше наївно. Їм вона від початку не була потрібна, як і населення, котре вони із задоволенням використовують як гарматне м'ясо.

Завдання в них зовсім не те, не вже досі не зрозуміло? Тому, поки ми відводимо артилерію і танки, терористи заливають бетоном свої позиції. Поки в нас планують звести ефективну глибоко ешелоновану лінію оборони і думають, як би влаштувати зручний перетин лінії фронту для мирних мешканців, аби ніхто не ображався, окупанти переформатовують і накопичують сили, формують ударні групи й чітко планують наступальні операції. На відміну, до речі, від українського Генштабу, якому чомусь більше подобається оборонятися, помалу відкочуючись у напрямку Києва.

Завдання ворога — знищити Україну або максимально її понівечити. І йому байдуже, робити це у стані перемир'я, лівно пострілюючи в бік «укропів» та час від часу влаштовуючи теракти по країні, а чи ведучи повномасштабні наступальні операції руками всіляких покидьків, призначених на утилізацію задля очищення «руського міра». Мета досягається в будь-якому випадку. Швидше чи повільніше, але успішно. А тому, коли вкотре чути, що ми за мирне вирішення і на нашому боці стурбований цивілізований світ, що санкції діють, що все під контролем й армія готова воювати, але не буде, бо ми дотримуємося перемир'я, що все насправді чудово й не варто панікувати, та і якби не війна, то реформи вже давно успішно закінчилися б, і взагалі, мовляв, спить спокійно, виникає неопорне бажання дізнатися в керівництва країни його температуру. А що коли ФСБ заразила нашу «хунту» якимось особливим штампом грипу, який викликає сліпоту й неадекватність?

Звісно, критикувати найлегше. А критикувати, будучи невтаємниченим у деталі, навіть злочинно. Очевидно, не все так просто, як видається, гра занадто багаторівнева, щоб була проста розв'язка. Звичайно, всі мають право на помилки: і начальник Генштабу, і прем'єр, і президент. Але навіть їм ніхто не дозволяв накопичувати ці помилки, не виправляючи їх і не роблячи очевидних висновків. Занадто, бо велика ціна такого аматорства та імпровізацій. Людські життя. ■

Гармати замість масла

Автор:
Юрій Макаров

Мене теж не влаштовує лицемірство. Скільки можна сором'язливо уникати слова «війна»? Чому не оголосити воєнний стан, розірвати дипломатичні відносини, викласти всі карти на стіл?

Боронь Боже, кажуть люди, причетні до влади. «Неофіційно-офіційних» пояснень два. Перше: українська економіка балансує на межі обвалу, й оскільки донедавна вона розвивалася в зворушливому ансамблі з російською, негайне припинення всіх відносин для неї вельми небезпечно. Крім того, є так званий критичний імпорту – ну хоча б паливні елементи для АЕС, які довго не вдалося замінити американськими виробництва Westinghouse (насправді організаційні та технічні проблеми вже подолано – про це щойно повідомили в Енергоатомі, ура!). Деякі співрозмовники з виразом обличчя типу sapienti sat згадують як додатковий аргумент власність українських компаній на території РФ, що в разі офіційної війни опиниться під загрозою націоналізації. Усе це говорить так, ніби кожна зайва репліка може сколихнути рівновагу сфер і все полетить шкереберть від необережного слова. Може, тому не оприлюднюють абсолютних цифр товарообігу між нашими «братніми» країнами, у найкращому разі повідомляється, що «за минулий рік імпорту товарів із Росії в Україну зменшився на 45%, експорт – на третину». Відносно чого? Це багато чи мало? Та мовчіть, не розгойдуйте човен!

Друге пояснення значно серйозніше. Мовляв, будь-які активні дії можуть підштовхнути московського вождя донецьких індіанців до повномасштабної війни з використанням регулярних, без ніякої конспірації, частин, авіації та як мінімум тактичних ракет. Одна річ, коли Дебальцеве розстрілюють із «Ураганів» і «Смерчів», зовсім інша – коли на Дніпропетровськ і Київ летять «Ельбруси» та «Іскандери» (чим дніпропетровські небіжчики важливіші від дебальцевських, важко сказати, але психологічно все зрозуміло). Різноманітні експерти, рівень компетенції яких оцінити важко, малюють імовірні напрямки російського наступу й рубежі, на які має вийти агресор: нібито йдеться про лінію Дніпра. З'їсти-то воно з'їсть, та хто йому дасть? Але навіть гіпотетична загроза тимчасової втрати Лівобережжя, сотні тисяч смертей та апокаліптичних руйнувань промислового й аграрного потенціалу, житла, інфраструктури

змушують до розумної обережності. Тим більше що «індіанці» не соромляться декларувати свій раж: на танках із «воєнторгу» мої друзі на власні очі бачили написи не лише «На Берлін!», а й «На Брюссель!». Так, українські Збройні сили за рік вдалося створити практично з нуля, тепер це одна з найпотужніших армій на континенті. Що важливо, це справді народна армія, вся країна купувала їй зброю й амуніцію. Армія з бойовим досвідом, який навряд чи замінить теоретичний вишкіл навіть у West Point. Але по той бік «зелені чоловічки» теж не спали. Кажуть, із різномасного натовпу нудьгуючих шукачів пригод, які злетілися сюди на запах крові й грошей від Калінінграда до Владивостока, місцевих лузерів-відморозків і «відпускників» таки вдалося зіпшити цілком керовану, чудово озброєну орду. А там, за тепер уже умовним кордоном, стоять на низькому старті 1 млн 200 тис. вояків і понад 2 млн резервістів, на утримання яких із нафтового бюджету відпущено \$80 млрд. Чи можуть

їм протистояти бодай теоретично 184 тис. ЗСУ (щойно Верховна Рада схвалила збільшення до 250 тис.) із \$2 млрд на все про все? Хіба невідомо, що від часів Наполеона війна – це передусім змагання ресурсів, а гарматного м'яса в Росії ніколи не шкодували?

Важливо тверезо усвідомлювати, що ніякої істотної

**УКРАЇНЦІ МАЮТЬ
МОРАЛЬНО
ПІДГОТУВАТИСЯ ДО ВСІХ
ПРИНАД ВОЄННОГО
СТАНУ – БАЙДУЖЕ,
БУДЕ ЙОГО ОГОЛОШЕНО
ОФІЦІЙНО ЧИ НІ**

допомоги Україна в цьому протистоянні не отримає ні від Європи, ні від Америки. Промайнуло свіже повідомлення, що пані Меркель особисто відмовила пану Обаму надавати нам зброю. Так, ніби він довго пручався! Невдячні в нас сусіди: Обама за фактом поводитися як найкращий друг Росії, а вони анекдоти про мавпочку розповідають!

Проте є й інша правда. Великої війни Україна ще не відчувала. У нас що, введено карткову систему? Переведено підприємства на тризмінну роботу? Забирають транспорт на потреби фронту? Українці мають морально підготуватися до всіх принад воєнного стану – байдуже, буде його оголошено офіційно чи ні. Забути про депресію, весняний авітаміноз і втому від того, що ніби нічого не змінюється під куполом. І не боятися дражнити мавпу з «Іскандерами», бо її нахабство живиться нашою обережністю. Вона неминуче сконає, інтоксикована власною ненавистю, попри будь-яку арифметику. Тільки не треба розслаблятися. Треба вірити, що ми можемо пришвидшити її кінець. Саме ми, бо, виявляється, більше нема кому в цьому політкоректному світі. ■

Куди підуть гроші МВФ?

На що витрачають кредити головного донора української економіки

Нова програма розширеного фінансування між Україною та Міжнародним валютним фондом, якій передувало ухвалення напівдкучурч низки законів, необхідних для її підписання, викликала в суспільстві неоднозначну реакцію та дискусії. Влада каже, що без кредитів МВФ українська економіка обійтися не може, бо на неї чекатиме повний колапс. І що фінансування, яке разом із Фондом нам виділятимуть інші міжнародні донори, має стати матеріальною опорою, використовуючи яку можна буде здійснити ринкові перетворення й за кілька років перейти до стійкого зростання економіки. Її опоненти відповідають, що, мовляв, не треба українців лякати. Вважають, що заходи, ужиття яких передбачає співпраця з МВФ, занадто жорсткі й болючі, а реформувати народне господарство можна за допомогою м'якших кроків. Але головне, чим вони часто дорікають владі, – те, що і в минулому, і тепер величезні зовнішні впливання неефективно використовують, ці гроші кудись просочуються як вода крізь пальці. Цей аргумент варто дослідити докладніше.

Так склалося, що кредити, які виділяє МВФ Україні, зазвичай розподіляються між двома реци-

пієнтами: Нацбанком і бюджетом. Наприклад, у травні минулого року ми отримали від Фонду \$3,2 млрд, із яких \$1,2 млрд дісталось НБУ, а \$2 млрд надано урядові для потреб державного бюджету. У вересні від МВФ надійшло \$1,4 млрд, із яких \$1 млрд було спрямовано в бюджет, а решту – центробанкові. Така практика відносно нова для МВФ, початковою метою якого було допомагати країнам долати тимчасові труднощі саме платіжного балансу. Однак останнім часом такі проблеми дедалі частіше з'являються в парі з різким зростанням бюджетного дефіциту. Особливо це актуально для проблемних країн єврозони, які, не маючи змоги провадити власну монетарну політику, змушені абсорбувати зовнішні шоки, що призводять до погіршення стану платіжного балансу, саме бюджетною сферою за допомогою збільшених дефіцитів. Відтак МВФ дедалі частіше практикує надання позик як центробанкам проблемних країн, так і їхнім урядам для фінансування бюджетних дефіцитів.

Кожен із двох фактичних отримувачів використовує гроші в кардинально відмінний від іншого спосіб. Центробанк просто кладе отриману валюту на баланс, поповнюючи нею золотовалютні резерви (ЗВР). Ці кошти

Автор:
Любомир
Шавалюк

суворо обліковуються, тому розтратити їх практично неможливо. Єдина проблема, яка теоретично може виникнути, – їх можуть інвестувати в не зовсім якісні цінні папери та інші активи (хоча законодавчі вимоги до таких вкладень дуже високі, та й МВФ перевіряє структуру активів). Тому багато експертів сумнівалися в якості ЗВР Нацбанку після кризи 2008–2009 років. Але, як бачимо, їхні сумніви були марними, адже зменшення резервів до \$5,6 млрд відбулося через здійснення численних зовнішньоекономічних платежів, а не списання проблемних закордонних активів центробанку.

Отже, регулятор отримує позики від МВФ для компенсації дефіциту валюти на внутрішньому ринку (тобто ключову роль у таких кредитах НБУ відіграє саме їх валютна форма). Але чи здатні нам допомогти ці гроші й чи ефективно вони використовуються? По-перше, якщо порівняємо їх обсяг із темпом скорочення ЗВР, то побачимо цікаву картину. Торік НБУ одержав від МВФ загалом \$1,6 млрд. При цьому резерви 2014-го зменшилися на \$12,9 млрд, 2013-го – на \$4,1 млрд, а в 2012-му – на \$7,2 млрд.

Торік НБУ одержав від МВФ загалом

\$1,6
млрд.

При цьому резерви 2014-го зменшилися на

\$12,9
млрд,
2013-го – на

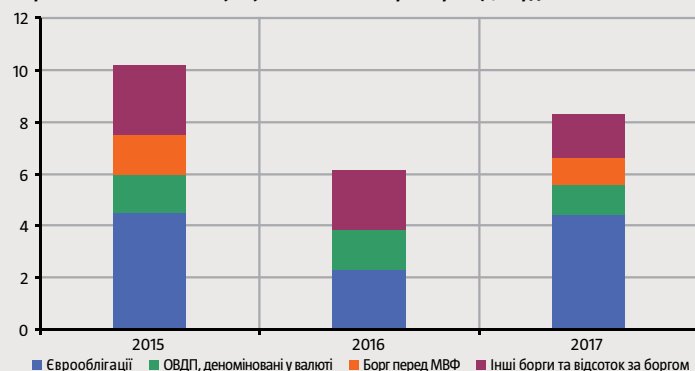
\$4,1
млрд,
а в 2012-му – на

\$7,2
млрд

Час розплати

Протягом наступних трьох років Україна має погасити старих валютних боргів і сплатити відсотків за ними майже на \$25 млрд. Цей борговий тягар занадто важкий для економіки, яка потребує допомоги МВФ та зменшення відсоткових платежів за допомогою реструктуризації боргу.

Витрати на погашення та обслуговування зовнішніх боргів України, \$ млрд

ЗА ДАНИМИ КОМПАНІЇ DRAGON CAPITAL

ського валютного ринку, продаючи йому долари безпосередньо, то ринок має зрівноважитися, позаяк на це вказують параметри торговельного балансу (рахунку поточних операцій). Але ж проблема курсу гривні торік була здебільшого спричинена впливом капіталу, який обліковується за фінансовим рахунком платіжного балансу. Відтак рівноваги на тому рівні курсу гривні не було й не могло бути, і регулятор про це мусив знати, маючи доступ до оперативної інформації за зовнішньоекономічними контрактами. Тому НБУ повинен був або активно використовувати отримані кредити для стабілізації гривні, виходячи на валютний ринок з інтервенціями (але це призвело б до швидкого виснаження резервів), або миттєво, одноразовим рішенням ще в середині 2014-го встановити курс, скажімо, 20 грн/\$ й підтримувати його меншими сумами інтервенцій (що мало б значно менший негативний вплив на ЗВР). Натомість центробанк і курсу не втримав, і резерви не зберіг, невдало й під примусом МВФ здійснюючи інтервенції, і кредити використав неефективно. Звичайно, хтось скаже, що заднім числом легко давати поради, але згадаймо, як Гонtareва постійно казала, мовляв, війна ось-ось закінчиться, паніка спаде, погляньмо на міжнародні приклади державної політики в таких випадках – і ми зрозуміємо, що було зроблено занадто багато помилок. Сподіваємося, що в майбутньому їх стане значно менше.

Крім того, голова НБУ стверджує, що нова програма співпраці з МВФ та початковий транш, який доставить Україні близько \$5 млрд, мають стати психологічним фактором стабілізації валютного ринку. Але якщо на ринку хронічна нерівновага, підживлювана, як писав **Тиждень**, зовнішніми агресивними силами, а НБУ не планує виходити з інтервенціями, то про яку стабілізацію можна говорити? Звичайно, нещодавній спад акціотажу та зміцнення гривні нібито суперечать такій думці. Але це може бути лише корекція перед новими злетами й рекордами. Принаймні якщо не вживати адекватних заходів (не тільки й не стільки з боку НБУ, а й з боку уряду та РНБО), то так воно й буде.

Другий, на сьогодні головний отримувач коштів МВФ – бюджет. Він використовує одержані позики по-іншому. Передусім слід розуміти, що цільового використання цих грошей немає (на відміну від позик, які під конкретні проекти надають ЄБРР, Світовий банк та інші донори). Тобто вони йдуть у загальний «котел», який має багато входів та виходів. І в цьому основна проблема, адже за відносно спокійної ситуації в економіці ті кошти справді можуть «розчинитися» подібно до того, як зникали величезні суми від приватизації Криворіжсталі, попередніх програм із МВФ чи того ж таки російського кредиту в 2013 році. Приводів та інструментів для цього можна знайти цілу низку. За словами експертів, навіть на різниці в правилах обліку реально відмити велику кількість бюджетних грошей. Наприклад, колишній віце-прем'єр-міністр Словаччини Іван Міклош в одному з інтерв'ю заявив, що коли в його країні 2003-го запровадили нову, європейську систему оцінки стану державних фінансів (ЕСС-95) і перерахували за нею дефіцит бюджету 2002-го, то він зріс із 3,4%, про які звітувала офіційна статистика, до 12,3%. Не дивно, що місії МВФ так довго затримуються в Україні, адже їм потрібно вивчити всі параметри кошторису країни й перекласти їх доступною їм «мовою», тобто на інший стандарт обліку.

Водночас теперішня складна ситуація в економіці та державному бюджеті полегшує роботу Фонду в контексті контролю за використанням наданих нам кредитів. Річ у тому, що протягом наступних трьох років Україна повинна обслужити й погасити валютного боргу майже на \$25 млрд (**див. «Час розплати»**). Тому практично всі гроші з нової програми підуть на погашення старих боргів. Недаремно МВФ часто приурочує транші своїх кредитів до чергових великих виплат за зовнішнім боргом, принаймні так було торік. Це дає підстави бути впевненими, що отримані кошти уряд використав за призначенням. Тож наразі українцям не варто хвилюватися, а критиканам програми МВФ слід краще продумувати свої аргументи. Але чи буде так завжди? Сподіваємося, що так. ■

К Н И Г А Р Н Я

16–21 березня

чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

16 березня, 18:00 – «Лідерство і Образність», лекція Олександра Токарчука, засновника й керівника Школи Образності.

18 березня, 18:00 – літературна провокація: «Дефіляда в Москві» Василя Кожелянка.

19 березня, 18:00 – презентація графічного роману «Герой поневолі» за однойменною повістю Івана Франка.

20 березня, 18:00 – лекція дослідниці міської історії Ольги Мартинюк «Священні пагорби і торговий Поділ. Народження мегаполісу Київ».

21 березня, 12:00 – вихідні з коміксами: майстер-клас із малювання за мотивами графічного роману «Герой поневолі».

Львів (просп. Свободи, 7):

16 березня, 18:00 – зустріч із поетом та ілюстратором Алланом Габіє (Франція).

19 березня, 18:00 – зустріч з Анетою Камінською (Польща), поеткою, перекладачкою сучасної української літератури. Розмова про антологію «Wschód – Zachód. Wiersze z Ukrainy i dla Ukrainy» («Схід – Захід. Вірші з України і для України»).

21 березня, 17:00 – різномовні поетичні читання до Всесвітнього дня поезії «Не одні про В...».

Вінниця (вул. Соборна, 89):

20 березня, 18:00 – зустріч із польською перекладачкою Анетою Камінською (за сприяння Генерального консульства Республіки Польща у Вінниці).

21 березня, 17:00 – різномовні поетичні читання до Всесвітнього дня поезії «Не одні про В...».

Харків (вул. Сумська, 3):

19 березня, 19:00 – лекція «Дивовижна Італія». Модератор Катерина Лук'янова.

20 березня, 18:00 – презентація поетичної збірки Олени Герасим'юк «Глухота». Модератор Сергій Жадан. Спільно з видавництвом «Смолоскип».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

19 березня, 18:00 – творчий вечір письменниці й філософа Ксенії Дмитренко «Як зі слів робити речі?» та презентація її книжки «Автосенси».

20 березня, 18:00 – презентація фентезі Оршулі Фариняк «Айхо».

21 березня, 15:00 – літературні читання «Весна нектмодерна».

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Житомирський бронекорупційний

Нещодавно экс-президент Грузії Міхеїл Саакашвілі сказав, що Україна може зазнати поразки у війні з Росією зсередини. Передусім через те, що в оборонній промисловості сидять ті самі люди, які десятиліттями її грабували. На сьогодні з директорів понад 100 підприємств, які входять до ДК «Укроборонпром», нинішньому його керівництву вдалося змінити лише 12. Решта досі на своїх місцях як через ускладнену процедуру звільнення, так і через те, що ніким замінити або процес зняття блокується. Розслідування **Тижня** показує на прикладі великого стратегічного підприємства – Житомирського бронетанкового заводу (ЖБТЗ), чому Україна, колись власниці одного з найбільших у світі військових арсеналів, змушена зараз у буквальному сенсі випрошувати зброю по всьому світу. Ситуація на ЖБТЗ та особистість його майже беззмінного директора часів незалежності Сергія Бутенка складають пазл, як саме вбивали українську оборонку. Наведені нижче схеми є абсолютно ідентичними й, на жаль, досі актуальними для переважної частини підприємств оборонного комплексу. Тим більше вони мають дуже високий «дах» у Міністерстві оборони й Генеральному штабі, без прикриття яких шансів на їх реалізацію не було б.

ГОЛОВНИЙ ЗАВОД ІЗ БМП

Державне підприємство «Житомирський бронетанковий завод» є одним із найстаріших у галузі, засноване ще 1943 року на базі відповідного фронтового пересувного заводу. Розміщене в селищі Новоуївинське біля Житомира й ще з часів СРСР спеціалізується на ремонті радянських бойових машин піхоти БМП-1 та БМП-2. Саме на капітальному ремонті для наступного продажу за кордон – фактично так можна описати економічну діяльність і ЖБТЗ, і будь-якого іншого укра-

**Автор:
Богдан
Буткевич**

їнського оборонного підприємства за останні 24 роки.

Торік завод отримав чи не найбільше оборонне замовлення від держави. «Замовлення наших підприємств розподіляється на дві великі групи, – розповідає заступник директора ДК «Укроборонпром» Сергій Пінькас. – Перша – нова та модернізована техніка, друга – ремонт і відновлення техніки. За цими категоріями ми укладаємо контракти з Міністерством оборони». У 2014-му найбільшим контрактом на ремонт техніки була угода якраз із Житомирським бронетанковим заводом про відновлення 218 БМП на суму понад 200 млн грн.

«Це підприємство потрапило в наше поле зору доволі швидко, наприкінці літа, – продовжує Сергій Пінькас. – Хоча роботи на ньому нібито велися, однак ефективність була дуже низька. БМП – доволі складна техніка. Приміром, якщо в машині не виявиться стабілізатора для гармати, то вся вона вже не буде дєздатною. І от,

проводячи робочі наради, ми постійно стикалися зі скаргами від директора заводу Бутенка. Наприклад, не вистачає згаданих стабілізаторів, 30 комплектів. Добре, до листопада напружуємося, забезпечуємо, а він каже: «Ой, а в нас ще 40 не вистачає». А щоб ви розуміли логістику процесу, для поставки такої кількості комплектуючих потрібно близько трьох місяців. Добре, ще раз підняли всіх на вуха, навіть спеціально прийняли на озброєння новий механізм, щоб устигнути. І ось у грудні Бутенко заявляє: «А в мене ж іще 96 стволів не вистачає». Тут ми вже не витримали й відправили туди комісію. Цікаво, що перша ж перевірка встановила: на військовому заводі під час війни взагалі немає своєї служби безпеки, і пояснювалося це нібито економією коштів. Виявляємо, що на підприємстві лежить насправді 27 стволів із дефектами, які, за оцінкою спеціалістів із ДК «Артозброєння», можна виправити без жодних проблем. Але буквально наступного дня приїздить вантажівка, забирає їх і вивозить у невідомість».

За словами Пінькаса, далі ситуація розвивалася таким чином. Директор у відповідь на запитання, де стволи, заявив, що він у Києві на засіданні, тому гадки не має. А наприкінці грудня Бутенко поїхав до Генерального штабу й

за погодженням із ним просто зняв із себе зобов'язання щодо 98 бойових машин із 218, які мав полагодити, віддавши гроші. Не виконавши надважливий контракт на поставку бойової техніки у війська, якої там так не вистачає.

Згодом, у січні 2015 року, було відкрито кримінальне провадження щодо його діяльності. Тільки-но розпочалося реальне розслідування, на керівництво Укроборонпрому, за його словами, стали тиснути кілька колишніх народних депутатів від КПУ та діючих від Партії регіонів, мовляв, не чіпайте хорошу людину. Генеральна прокуратура почала спускати справу до обласного, житомирського, рівня. Уся ця історія дійшла до того, що Бутенко подав заяву на звільнення й одразу ліг у лікарню, отримав першу групу інвалідності, щоб у разі найгіршого розвитку подій не сісти до в'язниці, а відбутися умовним терміном.

БОЙОВІ МУЛЯЖІ

Найнеприємнішим відкриттям останнього часу для багатьох українців стало те, що тисячі одиниць бойової техніки, які за документами вважалися боєздатними й значилися такими на балансі Міністерства оборони, насправді виявилися бруктом. На прикладі ЖБТЗ стає зрозуміло чому.

ФОТО: УНАН

«Усі бронетанкові заводи отримували свого часу від Міністерства оборони бронетехніку на зберігання, – стверджує громадський активіст, мешканець села Новоуївинське та колишній офіцер Іван Єщенко. – Причому ця техніка була другої-четвертої категорії, тобто така, яку в разі потреби слід просто заправити соляркою й вона щонайменше рухатиметься своїм ходом. Тим більше що завод до 2004 року взагалі був військовою частиною, як і більшість військових підприємств, а Бутенко мав чин полковника. Тобто МО саме в себе на початку зберігало техніку».

Окрім того, ЖБТЗ отримав колосальну кількість БМП із числа контингентів Радянської армії в Німеччині та країн Східної Європи. Щоб зрозуміти масштаби, зазначимо, що протягом 1990-х на заводі близько 900 БМП було просто розібрано на брухт у рамках виконання угоди про скорочення звичайних озброєнь у Європі. При цьому незорі ряди техніки й далі стоять просто неба біля лісу за цехами. Побудувати хоч якесь укриття ніхто так і не спромігся за чверть століття.

Схема розкрадання техніки проста до примітивності. Звичайно, ніхто не продавав усі машини – за паперами вони всі чи майже всі на місці. Натомість робили так. Центральне бронетанкове управління Збройних сил України передавало заводу на зберігання бойову техніку. Але надалі директори, і зокрема Бутенко, знищували формуляри на техніку, ремонтні справи та акти прийому-передачі, що допомагало потім приховувати маніпуляції з машинами і що згодом, своєю чергою, давало змогу прокручувати наступну нехитру комбінацію.

«З бойової машини знімали всі більш-менш коштовні запчастини: прилади нічного бачення, приціли, гіроскопи тощо, – пояснив **Тижню** один з інженерів підприємства на умовах анонімності. – А потім або продавали за кордон, якщо надходило замовлення на так званий КЗД (комплекс запасних деталей), або, ще гірше, деталі знімали й забирали собі, аби потім продати самому заводу через низку своїх фірм. А на їхнє місце ставили несправні, пофарбовані під нові. Новий ву-

зол коштує, приміром, 30 тис. грн, а такий самий, який зняли з БМП, що перебувала на зберіганні, не коштуватиме нічого.

І якщо цей знятий вузол через свою фірму продати заводу й у документах провести як новий, то отримуємо схему, за якою завод існував ці роки. А в 2014-му виникла така ситуація: жадібність Бутенка змусила його взяти замовлення, яке він не міг потягти, бо з більшості машин ті самі стабілізатори давно зняті й взяти їх було вже нізвідки, навіть у власних фірм-«прокладок». Усе, що можна було, він усе одно купив у самого себе, а решту, яку не під силу виконати, просто зняв із себе завдяки своїм патронам із МО та ГШ. При цьому гроші прокручені, прибутки отримані. Й майже неможливо довести розкрадання деталей, адже формуляри знищені». І не підкопаєшся: машина ж є, а що там всередині – це вже проблема не заводу, а Міністерства оборони, якому вона належить. Може, такою й прийшла, ніхто вже не перевірить після набуття заводом статусу окремого підприємства. У результаті замість бойових машин – бойові муляжі. Військові експерти твердять, що ця схема типова для всіх українських заводів, особливо авіаційних.

Розслідування **Тижня** виявило, що все це відбувалося через таку собі фірму «УкрВагонРемТранс», створену рівно за місяць до того, як був укладений контр-

900 БМП

було розібрано на брухт на ЖБТЗ у 1990-ті роки в рамках виконання угоди про скорочення звичайних озброєнь у Європі

ТИСЯЧІ ОДИНИЦЬ БОЙОВОЇ ТЕХНІКИ, ЯКІ ЗА ДОКУМЕНТАМИ ВВАЖАЛИСЯ БОЄЗДАТНИМИ, НАСПРАВДІ ВІЯВИЛИСЯ БРУХТОМ

акт із МО про ремонт БМП. Цинізму ситуації додає те, що запчастини згадана фірма купувала в приватного підприємця Бутенка.

«Якщо чесно, то ми тут, в Укроборонпромі, надуваємо щоби, але часто маємо дуже мало важелів впливу на директорів підприємств, – каже Сергій Пінькас. – Наприклад, якщо я, директор заводу, вирішую замовити щось у якогось постачальника, а з концерну кажуть: ні, не треба, то в мене є повне право послати їх на три літери, адже я керую незалежним підприєм-

НЕВИКОНАНІ ОБІЦЯНКИ. Директор ЖБТЗ Бутенко отримав під час каденції экс-міністра оборони Валерія Гелетея рекордне замовлення на ремонт БМП, яке не було виконане

ством, маю юридичну й економічну відповідальність. І взяти мене за барки можна тільки через велике невиконання замовлення, як це й сталося з Бутенком. Скільки платежів ми намагалися за той рік зупинити по «УкрВагонРемТрансу» – і не пригадаєш. Та все одно Бутенко встиг прокрутити 24 млн грн через нього, які потім пішли «на обнал». А які колосальні перешкоди чинили перевіряльникам на заводі: не надавали документів, ставили під сумнів право концерну втручатися в господарську діяльність підприємства, ховаючись за рішенням профкому, тощо. А ще прекрасніше те, що у зв'язці з Бутенком діяла й військова «приймочка», яка в теорії мала стежити за кожним кроком у ремонті, а в реальності підписувала документи на липову нову техніку».

За словами Івана Єщенко, а також джерел у МО, вказана схема мала високих покровителів у Центральному бронетанковому управлінні Збройних сил та Генеральному штабі.

«СІМЕЙНИЙ ПІДРЯД»

Не можна не сказати кілька слів і про особистість Сергія Бутенка,

без чого картина не буде повною. Він плоть від плоти української оборонної системи. Потрапив на завод під розвал СРСР, згодом став головним інженером. 1993-го призначений директором. Поділюють, свою роль у призначенні відіграв і той факт, що його тодішня теща була головним бухгалтером підприємства, хоча патроном пана Бутенка виступив у той час заступник міністра оборони Іван Олійник.

«Бутенко був членом Партії регіонів, членом облради від ПР та довіреною особою Януковича на виборах 2010 року, – розповідає новогуйвинський селищний голова Валерій Гарбуз. – Понад те, Сергій Григорович був головою регіонального відділення Фірташевої Федерації роботодавців України, чим дуже пишався. Він завжди прагнув підіймати все тут під себе – постійно доводилося з ним воювати. Намагався мене усунути від влади, у нього до останнього часу була тут своя більшість у сільраді, через яку намагався протягти потрібні йому рішення, зокрема про виділення землі. Я тільки й встигав, що вето накладати. Так, у 2013 році він намагався змусити сільраду віддати землю місцевого стадіону

під забудову його другу, голові Федерації роботодавців України у місті Житомирі».

Схема, яку Бутенко вибудував на ЖБТЗ та яку намагався застосувати й в усьому населеному пункті, є прикладом українського «сімейного підприємства», коли підприємство з усіх боків обсаджується родичами, знайомими, близькими директора, які нещадно доять його з усіх можливих напрямків. Можна не сумніватися, що такі схеми діють і далі на більшості українських оборонних заводів.

Усі документи на заводі останнім часом підписував заступник Бутенка – такий собі Лагута. «Його дружина є найкращою подругою жінки Бутенка, – розповідає Єщенко. – Сюрреалізму додає факт, що дружина Лагута встигла відсидіти у в'язниці за шахрайство. Сам Лагута намагався залякувати комісію Укроборонпрому та керівництво концерну. Зараз він написав заяву на звільнення, полежав у лікарні й спокійно живе у величезному будинку в сусідньому селі. При цьому за ним досі числиться майже 60 м² у заводському гуртожитку. Жінка Бутенка – директор заводського готелю «Танкіст». Її брат – працівник відділу постачання, дядько – начальник відділу кадрів. Чоловік найкращої подруги дружини був заступником Бутенка з постачання. Сестра Бутенка очолювала відділ секретного діловодства, її чоловік – начальник складу кисню. Брат останнього керує газовим господарством. Троюрідний брат сестри Бутенка – начальник енерго-механічного відділу. Швагер – головний енергетик».

За понад 20 років свого керівництва Сергій Бутенко встиг прокрутити чимало схем і приватизувати практично все побічне майно заводу. «Приміром, отримав ще в радянські часи від МО трикімнатну квартиру, – розповідає Єщенко, – яку переписав на доньку й потім почав вимагати від міністерства нове житло. Зрештою, за згодою МО коштом заводу був куплений будинок у Житомирі, який оформлений як «квартира в одноквартирному будинку» й надалі приватизований. На території ЖБТЗ велися всі можливі види бізнес-активності: у різні роки

діяли цех з обробки каміння та граніту, що працював певний час узагалі без реєстрації, пекарня в приміщенні стадіону, цех із переробки риби, обладнання для якого було закуплено також коштом заводу, заправка «Танкіст» на винницькій трасі тощо. На початку 2000-х Бутенко здобув контроль над 7 га землі, де містилася база житомирського військоторгу, що була поруч із територією заводу. На цій ділянці він ініціював зведення будинку відпочинку для працівників заводу під назвою «Дім рибалки», який потім також приватизував й обніс усе величезним парканом. Нарешті, були виведені з власності підприємства й переписані на родичів та дружину заводський магазин у центрі селища та білярдна».

Зрозуміло, що такі маніпуляції стільки років безборонно можна проводити тільки маючи надійний «дах» зверху. Подейкують, що ще в другій половині 1990-х у Бутенка встановилися близькі стосунки з керівництвом 8-го армійського корпусу з цен-

тром у Житомирі. Цікаво, що нині в Генштабі провідні посади обіймають вихідці із зазначеного військового формування. Зокрема, начальник Генштабу – генерал-полковник Віктор Муженко, який є уродженцем цього міста, зробив тут кар'єру, був членом і депутатом облради від ПР, із якої вийшов тільки наприкінці лютого 2014-го. Також экс-керівником корпусу є нинішній командувач Сухопутних військ генерал-майор Анатолій Пушняков. Зараз його очолює рідний брат політика Володимира Литвина генерал-лейтенант Петро Литвин. Є також представники цього клану і в керівництві РНБО. Джерела *Тижня* в армійських структурах стверджують, що діє таке собі неформальне об'єднання житомирських, які мають на сьогодні вищу владу в ЗСУ. А Бутенко нібито був одним із його низових представників.

Ще один прикметний факт: у селі Вишпіль Черняхівського району Житомирської області є кілька палаців, побудованих із використанням граніту, який обробляли як побічне замовлення

на ЖБТЗ. Один із них, твердять місцеві мешканці в приватних бесідах, належить якомусь «важливому генералу з Києва, котрий місцевий і прізвище в котрого на М починається». Злі язики подейкують, що голова Генштабу Віктор Муженко має шикарне помістя на півдні Житомирської області, хоча реєстр власності це й не підтверджує.

СХЕМА, ЯКУ БУТЕНКО ВИБУДУВАВ НА ЖБТЗ Є ПРИКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОГО «СІМЕЙНОГО ПІДРЯДУ»

11 березня 2015 року в Новогутинському відбувся урочистий вечір провів пана Бутенка на пенсію. Ніхто й досі не сів за описане вище, хоча кримінальне провадження нібито триває. Тоді як люди непотоплюваного директора, як кажуть у приватних бесідах мешканці селища, залякують місцеве населення, мовляв, він хоч і пішов у відставку, але весь вплив на завод і селище лишився. ■

JAMESON ПОЧИНАЄ СВЯТКУВАННЯ ДНЯ СЯТОГО ПАТРИКА ВИПУСКОМ НОВОЇ ЛІМІТОВАНОЇ ПЛЯШКИ

Jameson, ірландське віскі, яке люблять у всьому світі, представив свою п'яту щорічну лімітовану пляшку до дня Святого Патріка. Автор дизайну – ілюстратор із Дубліна Стів Сімпсон. Ця пляшка – символ усіма очікуваних святкувань Hello Dublin у самому Дубліні та в усьому світі в березні цього року (17 березня – день Святого Патріка).

Своїм яскравим дизайном Сімпсон прагнув передати дух, теплу атмосферу й дотепність, властиві жителям міста, де ще в 1780 році був створений Jameson. У своїй роботі художник відтворив дивовижні образи таких пам'яток міста, як Трінті Коледж і годинник над старовинним універмагом Clerys. Також на етикетці ви знайдете фрази справжніх дублінців, нанесені на карту доріг міста. Фраза, написана на пляшці самим дизайнером, звучить так: «Де б я не був, Дублін завжди кличе моє серце додому». Вона передає особисті переживання Стіва і його любов до Дубліна.

Результатом праці Стіва став обмежений тираж пляшки, яскравий дизайн якої врівноважує впевнений і сучасний дух бренду з його багатою дублінською спадщиною.

Даніель Лундберґ, глобальний бренд-директор Jameson, каже: «Jameson нерозривно пов'язаний зі своїм рідним містом Дубліном: обидва цінують власну спадщину й мають яскраву харизматичну особистість. Ця лімітована пляшка Jameson – наш спосіб віддати данину поваги великому місту. Дизайн лімітованої серії до дня Святого Патріка відображає зв'язок між Jameson та Дубліном і дає можливість шанувальникам віскі в усьому світі відчути сам дух свята, хоч би де вони перебували».

Нова лімітована пляшка буде доступна з березня 2015-го в 33 країнах світу, зокрема й в Україні, Австралії та Бразилії.

Про Стіва Сімпсона

Дублінський ілюстратор Стів Сімпсон уже 20 років займається дизайном. Поміж його робіт – ілюстрації для журналів, книжок, обкладинок альбомів, дизайн упаковок та багато іншого. Почерк Стіва – це яскраве поєднання таких незвичайних елементів, як вінтажні кольори, мотиви народного мистецтва й мультиплікаційна графіка. Завдяки інноваційному підходу, навичкам традиційної школи дизайну та пристрасі до своєї роботи, приправленої почуттям гумору, Стів отримав численні премії в галузі дизайну та ілюстрації. Серед його клієнтів – Vodafone, Heinz, Guinness, Absolut, 7up, Hertz, Penguin Books NYC, Simon & Schuster NYC, Scholastics NYC, American Airlines, Wired Magazine, New Scientist, Wall Street Journal.

Про Jameson:

Jameson – це ірландське віскі № 1 у світі, неодноразовий володар багатьох галузевих нагород. Має винятково м'який смак, який отримують завдяки потрійній дистильції. Jameson насолоджуються більш ніж у 120 країнах світу. Асортимент бренду включає купажі Jameson, Jameson Select Reserve, Jameson Gold Reserve, Jameson Rarest Vintage Reserve.

Прислухаючись до повітря

«Ось уже рік, як Україна втратила Крим» – такими фразами ряснують статті й промови кінця лютого – початку березня. 16 березня слова такого змісту лунатимуть у випусках новин, хоча тепер усі, в кого проблема Криму не зникає з порядку денного протягом року, сходяться на тому, що втрата півострова почалася значно раніше, тільки Україна її не помічала.

Уже по анексії було чимало спроб прокрутити ситуацію назад і зрозуміти, як це сталося. Відповісти на традиційне питання: «Хто винен?». Специфічний менталітет більшості кримчан? Російська пропаганда? Позиція Києва щодо автономії в попередні 23 роки? Дії очільників держави (чи тих, хто виконував їхні обов'язки) під час подій кінця лютого – початку березня 2014-го?

Спроби зрозуміти, а також налагодити життя. Як завжди, з великими змінами геополітичного характеру відбулися пертурбації в біографіях багатьох людей. Понад 20 тис. кримчан виїхали – здебільшого до материкової України. Хтось – побоюючись за особисту безпеку, хтось – бо в тих умовах не міг працювати за професією, хтось – бажаючи вберегти власних дітей від зомбування. Переселенці, чи, як нині правильно казати, внутрішньо переміщені особи, пробують себе в нових видах діяльності або ж у нових масштабах попередньої (є категорія кримчан, яким вдалося відкрити для себе материк як the land of opportunities). Таке в історії не раз уже бувало.

Торік навесні, коли мені здавалося: що відійшло до Росії, те вже назавжди, я запитувала у кримськотатарських громадських діячів, що дає їм

Автор:
**Василіса
Маринник**

підстави розглядати ситуацію інакше. Один знайомий сказав: «Абсолютне зло не може тривати довго». Коли дізнаюся новини із Криму, часом це справді бачиться абсолютним злом: репресії проти активістів будь-чого, що не є пропутінським, проти незалежних ЗМІ, проти кримськотатарського народу; перетворення півострова на військову базу, виклики до ФСБ, розколи в родині за політичними поглядами, зростання недовіри й ворожості одне до одного. Це не згадуючи про зимові відключення світла (хіба ж вони проблема на тлі решти?) і про транспортне блокування півострова (уже

вою, але необхідною процедурою. Тому слід відрізати українські, але заражені москальською гангреною члени – русифіковані частини Вітчизни. Тому треба відокремити русифіковані Донбас і Крим [...]. Однак Україна, на щастя, на відміну від слабких людських синів має можливість регенерувати своє тіло. Коли вона одужає від скацапіння, у неї відросте Крим [...], відросте навіть Кубань і Черкесія».

Перечитуючи зараз тексти, написані у 2010–2013 роках, здивовано помічаємо: чимало того, про що йшлося у вигляді ледь не божевільних ідей, збулося. Аби щось передбачити, не варто бути пророком – можна бути просто уважним до речей, що «витають у повітрі». Перша частина того, про що буркоче закарпатський таксист у книжці польського письменника, вже здійснилася. Тим часом у повітрі кружляє щось, що змушує припускати: втілення другої – теж не за горами. Комусь це видається ірраціональним, таким, що ґрунтується радше на інтуїції, а хтось може за допомогою логічних доказів стверджувати, що Крим таки повернеться до України. І цього горіч, міркуючи: «Хто винен?», заодно думаємо: «Що робити?». Позиція держави щодо Криму бачиться безкомпромісною радше в офіційному, ніж у практичному вимірі. Але ми вже, здається, звикли довіряти більше собі, ніж державі. Можливо, ми бачимо якісь шляхи повернення Криму до України, але цілком імовірно, що все відбудеться інакше. І це не підстава нічого не робити. Звичайно, слід вибудовувати і стратегію, і тактику. Не забуваючи про те, що деякі шляхи відкриваються тільки тоді, коли торуєш інші. ■

ПОЗИЦІЯ ДЕРЖАВИ ЩОДО КРИМУ БАЧИТЬСЯ БЕЗКОМПРОМІСНОЮ РАДШЕ В ОФІЦІЙНОМУ, НІЖ У ПРАКТИЧНОМУ ВИМІРІ

ніби змирилися з тим, що добиратися до Криму слід, вистоявши кілометрові черги на кордоні).

2012 року вийшла книжка польського журналіста Зємовіта Щерека «Прийде Мордор і нас з'їсть, або Таємна історія слов'ян» (торік опубліковано її український переклад) про те, якими бачать Україну й українців ті поляки, що хоч трохи нами цікавляться й регулярно сюди навідуються. У 2012-му вустами одного зі своїх персонажів Щерек промовляв: «Рано чи пізно треба буде взятися за українізацію Росії, але поки що слід відокремитися від них санітарним кордоном, аби кацапська кров і культура не заразили нашу українськість. Ампутація є жалли-

Київ – Крим: ситуація невизначеності

За рік українська влада не винесла жодних уроків із подій у Криму, а повернення цієї території до складу держави вже передає «дітям та онукам»

Рік – це достатній термін, щоб осмислити те, що сталося на Півдні України навесні 2014-го й зробити висновки. Однак особливого бажання розбиратися у фактажі тих подій нинішня влада не демонструє. По-перше, війна на Сході, де часто-густо повторюються кримські помилки, практично та сама стратегія недіяння, вичікування, жертвування ініціативою на користь супротивника і, як наслідок, постійний воєнно-політичний цейтнот та реагування на дії протилежної сторони замість власної активності. По-друге, чимало нинішніх провідників України не зацікавлені особисто у з'ясуванні кримських обставин, бо причетні (визначальним чином!) до того провалу. По-третє, це справді наразі не на часі, бо, як сказав лідер кримськотатарського народу Рефат Чубаров, щоб вирішити кримське питання, треба спочатку зберегти Україну, а її доля сьогодні визначається на Сході.

Проте, відклавши на майбутнє з'ясування особистої відповідальності окремих лідерів, помилки треба розбирати вже зараз, щоб їх не множити з гаранто-

Автор:
Ігор Лосєв

**НАШІ ВІЙСЬКОВІ
ФОРМУВАННЯ БУЛИ
ПАРАЛІЗОВАНІ НЕ МОСКВОЮ,
А ПРОСТРАЦІЄЮ КЕРІВНИКІВ У
КИЄВІ, НА ЯКИХ ЛЕЖИТЬ
ГОЛОВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ТЕ, ЩО СТАЛОСЯ**

вано прикрим результатом. Тим більше що роковини подій у Криму так чи інакше спонукатимуть до роздумів та аналізу. Вже сьогодні помітна тенденція виправдовувати кримську поразку України раптовістю та несподіваністю російської воєнної інтервенції. Деякі автори патетично вигукують: «Ніхто не передбачав,

що РФ нападе на Крим, загарбає та анексує його». А може, не хотіли передбачати й помічати очевидне?

Чимало аналітиків (зокрема, автор цих рядків) усі роки незалежності України постійно попереджали про загрозу, що реалізувалася в 2014-му, публікували аналітичні розвідки, де покроково описували, як саме відбуватиметься інтервенція, як Росія

встановлюватиме армійський контроль над Кримом, як спробує дестаблізувати Південь та Схід нашої країни. Практично так, як передбачалося, все й сталося. На жаль, тоді всіх цих людей, які попереджали, чули не краще, ніж ту грекиню Кассандру, що волила: «Бачу Трою в полум'ї!».

Розуміння таких речей не потребувало якоїсь особливої геніальності, бо все було на поверхні. Ще 60 років тому, коли Кримську область передали зі складу РРФСР до складу УРСР, у Журналі пластового юнацтва, що видавався в Нью-Йорку та Детройті й називався «Молоде життя» (ч. 2, 113, травень 1954 року), написали: «...у майбутньому ситуація може бути така, що прийдеться нам боронити Крим, тепер уже складову частину української території, перед чужими зазіханнями». Сама Росія не раз своїми діями показувала, чого можна чекати від неї: від 1991-го до 1994-го суцільні провокації на межі застосування зброї в Севастополі та Криму проти українських силових структур, у 1994-му загострення відносин, концентрація військ РФ на кордоні з Україною і, певно, для нас полегшення у зв'язку з початком війни в Чечні. Потім «мешковщина» в Криму й знову дві країни на межі зіткнення...

Затим Путін почав «промацувати Україну багнетом» (як висловлювався Ленін щодо належного поводження з буржуазною Європою), влаштувавши провокацію навколо острова Тузла в Керченській протоці. Звісно, йшлося не про той 1 км морського піску між українським Кримом і російським півостровом Тамань – Україну випробовували на здатність чинити опір...

2013

2 грудня. Верховна Рада АРК скликала термінове засідання і звернулася до Віктора Януковича із закликом «відновити громадський порядок».

12 грудня. Екс-нардеп від Партії регіонів Вадим Колесніченко заявив про створення загонів «самооборони», які мали йти на антимайдан до Києва.

2014

21 січня. Кримські депутати вдруге попросили Януковича «навести порядок у країні» й не допустити захоплення влади «екстремістами».

27 січня. На загальних зборах членів Асоціації органів місцевого самоврядування АРК й Севастополя ухвалили рішення створити в регіонах Криму «добровольчі загони».

23 лютого. У Севастополі під час проросійського мітингу сепаратисти «постановили» не перера-

ховувати до Києва податки. Новим «мером» міста проголошено російського підприємця Алексея Чалого.

26 лютого. Під будівлею Верховної Ради Криму відбуваються кількатисячні мітинги прибічників єдиної України та проросійських сепаратистів. Виникають сутички.

26 лютого. Верховна Рада Криму намагається зібратися на засідання, аби розглянути відставку уряду Анатолія Могильова та питання про ситуацію в Криму. Кво-

руму немає, в залі зі 100 депутатів присутні лише 40.

27 лютого. Захоплення будівлі уряду та парламенту АРК бойовиками.

27 лютого. Кримські депутати під час закритого засідання призначають проведення «референ-

То була одна з перших репетицій «Русской весны-2014». Після нападу РФ на Грузію в 2008 році лише ледачий не писав і не казав, що наступним об'єктом агресії стане Україна. Але в Києві й далі «не передбачали»...

Для майбутнього України, для її безпеки вкрай важливо дослідити погодні й похвилинні події кінця лютого – березня 2014 року. Вивчити дії та бездіяльність усіх причетних посадових осіб. Це обов'язково буде зроблено по закінченні війни, а поки що важливо мати бодай загальне уявлення про перебіг загарбання Росією українського Криму. Бо той перебіг провокує дуже багато болючих запитань. Чому нова революційна (?) постмайданна влада на тлі атаки РФ у Криму виявилася розгубленою і безпорад-

Тиждень
прогнозував
російську
агресію ще в
2008 році

ною, боязкою і нерішучою? А хіба вона бачилася якось по-іншому на Майдані? Ми ж пам'ятаємо це велике стояння і людей на сцені, котрим нічого було сказати народів, крім заялжених гасел, які фігуранти запам'ятали ще з часів Помаранчевої революції. Вони, очевидно (і це чимало очей помічали), не знали, що робити. Розрахунок був простий: вийде на Майдан мільйон українців – Янукович перелякається і втече. І знову можна буде ділити посади, встановлювати контроль над фінансовими потоками, призначати своїх людей, себто робити все те, що вони добре вміли й дуже любили.

Однак Янукович не злякався і не втік. Що робити далі? На обличчях лідерів з'явилися ознаки туги: ну коли ж він утече? Чи, може, піде на поступки? Час тягнувся нестерпно повільно. Якби не зіткнення на вулиці Грушевського й не радикалізація протистояння, то все могло б закінчитися нічим або капітуляцією опозиційних вождів перед власником золотого батона. Проте випробування, що почалися в Криму, були набагато складнішими, зовсім іншого рівня. Тут уже довелося мати справу не з маріонеткою, а господарем. Як могли відповісти на цей грізний виклик ті, хто роками звикав до комфортного життя представників «реєстрової» опозиції? Затишне парламентське крісло, недоторканність, регулярне красномовство в студії Савіка Шустера, відпочинок на екзотичних островах... І раптом опинитися в ситуації героїв Крут. Тут уражає невідповідність між масштабом загрози й масштабом керівних особистостей, що мали цим загрозам протистояти. Безперспективна тактика людей зі сцени Майдану була продовжена в

Криму. Єдиний наказ, який протягом місяця почули українські війська на півострові від київської влади, був такий: «Стояти і не провокувати!». Стояли, аж допоки всі українські військові частини в Криму щільно оточила російська армія. Здали Крим, але не спровокували... А наші урядові ЗМІ втомлювалися розповідати, як героїчно, співаючи гімн, українські військові дозволяють брати себе в полон. До речі, агресор від початку діяв обережно, озируючись, боязко, вичікуючи реакцію української сторони. Коли БТРи Чорноморського флоту вирушали із Севастополя до адміністративного центру кримської автономії, то зупинялися перед кожним українським постом ДАІ й пред'являли документи, а коли побачили, що Україна ніяк не реагує, сміливо й нахабно пішли вперед. Вони діяли так, як їм дозволяла діяти українська влада. Наші військові формування були паралізовані не Москвою, а прострацією керівників у Києві, на яких лежить головна відповідальність за те, що сталося.

Про це справедливо написав свідок подій кримський письменник Валентин Бут: «...вперте небажання пана, що назвався головою парламенту (а отже, за відсутності президента обійняв пост головнокомандувача Збройних сил), взяти на себе відповідальність дати наказ на застосування підрозділів ЗС, розташованих на півострові, призвело зрештою не лише до втрати Криму, втрати іміджу України, а й до значно серйозніших загроз. Я вже не мовлю про кинуте напризволяще військо, яке протягом майже місяця просило Київ хоч про якийсь притомний наказ, але так і не дочекалося його. Тепер те військо намагаються виставити зрадниками. Спроби пережити своїми

думу» про статус Криму на 16 березня. «Головою парламенту АРК» стає Сергій Аксьонов.

1 березня. Самопроголошений «голова Ради Міністрів АР Крим» Сергій Аксьонов звернувся до Путіна з проханням посприяти в «забезпеченні миру і спокою» на території півострова. З подачі Путіна Держдума ухвалює закон, який дозволяє введення військ до Криму.

2 березня. Російські військові без розпізнавальних знаків («зелені чоловічки») починають блокаду

українських військових частин. Серед командного складу ЗСУ і ВМС України трапляються випадки переходу на бік окупантів.

6 березня. Російський флот починає блокувати кораблі ВМС України в Донузлаві

8 березня. Кримські жінки вийшли на акції проти війни й російської окупації, за мир та єдність України.

11 березня. «Верховною Радою» АР Крим прийнята «Декларація незалежності Автономної Республіки Крим та міста Севастополя».

15 березня. Біля селища Стрілкове (Арабатська Стрілка, Генічеський район, Херсонська область) із гелі-

коптерів висадився російський десант.

16 березня. «Референдум» у Криму. За даними організаторів, явка становила 89,5%, за незалежними оцінками – 32%. Найбільшою вона була в Севастополі – 123%.

18 березня. Під час штурму російськими окупантами фотограмметричного центру в Сімферополі убитий прапорщик ЗСУ Сергій Кокурін.

18 березня. В. о. верховного головнокомандувача Олександр Тур-

провини на іншого ніколи й нікого не прикрашали. Якщо ж провину в зраді намагаються перекласти на зрадженого, то це вже підпадає під визначення підлості».

Тепер київські керівники на всі докори з лукавою посмішкою відповідають, що українські військові в Криму повинні були не чекати наказів із Києва, а діяти за Статутом. Діяти так означало розпочати бої проти сусідньої агресивної держави, війну проти неї. Себто питання війни і миру мав вирішувати не глава держави чи виконувач його обов'язків, а такий собі полковник Петренко на власний розсуд та особисту відповідальність. За Статутом може діяти вартовий на вході до військової частини, якщо стане об'єктом нападу якоїсь особи. А тут явна іноземна збройна інтервенція і ніякої адекватної реакції вищої влади.

Російські війська спокійно захопили будівлі Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради Міністрів та багато інших у Сімферополі. Спротиву ніде не було. Потім горезвісний полковник ГРУ РФ Стрелков-Гіркин, за його словами, зі своїми озброєними соратниками гнав депутатів ВР Криму голосувати за потрібні Москві рішення, зокрема оголошувати «референдум».

Має рацію кримчанин Валентин Бут, коли наполягає, що такий хід подій не був неминучим: «...попри весь розвал, який панував у війську, в Криму все ж було достатньо боездатних частин, які в разі вчасного отримання відповідних наказів могли ефективно припинити катастрофічний розвиток подій, взявши під контроль адміністративні будівлі, найважливіші об'єкти інфраструктури... В умовах сучасної війни рішення потрібно приймати дуже швидко. Хвилини – максимум години від-

Агресор від початку діяв обережно, озираючись, боязко, вичікуючи реакцію української сторони

діляють поразку від перемоги. Затягування протягом днів, тижнів означало одне: програв. Саме тому, вичекавши зовсім трохи, переконавшись, що спротиву не буде, Путін почав методично насичувати Крим російськими військами. Здача Криму відбулася. А далі почалися війна на Донбасі та виконання путінського плану «Новоросія».

Тепер адепти влади розповідають, що вона, влада, геть невинна, бо в нас не було армії. Була. Якби не було, путінські війська ще влітку дісталися б Одеси. Оскільки такої аргументації не вистачає для переконливості, додають: мовляв, якась армія була, але вона в Криму не виконала б наказу. Неправда. Чому тоді цілий місяць заблоковані у своїх частинах із заборною командування застосовувати зброю українські вояки відбивалися від російських агресорів усім, чим тільки могли: кулаками, палицями, вогнегасниками?

Ну добре. З усім цим ще розбиратимуться. Минув рік після

здачі Криму. Що зроблено, щоб наблизити час повернення півострова в Україну? Практично нічого. Міністерства у справах Криму як не було, так і немає. Між тим Російська Федерація таке міністерство має. Українські офіційні особи дедалі менше згадують про Крим, на відміну від Обами, Меркель, Кемерона, Коморовського, які знаходять можливість нагадувати Москві, що вона захопила чужу територію. А в Україні президент Петро Порошенко у своїй Стратегії сталого розвитку держави до 2020 року жодним словом не згадав Крим, що викликало невдоволення, зокрема, серед представників кримськотатарського народу. Прем'єр Арсеній Яценюк заявив, що проблему Криму вирішати «наші діти та онуки». Отже, цю територію в Києві «винесли за дужки».

А в цей час Москва наполегливо зміцнює на півострові свої позиції, його щодня зводять до загальноросійського знаменника, привчаючи «новонавернене» населення смертельно боятися

2014

чинов та в. о. міністра оборони Ігор Тенюх дозволили військовим у Криму застосовувати зброю.

18 березня У Москві підписано договір про приєднання Криму до РФ. Проти всіх «підписантів із Криму» Служба безпеки України порушила кримінальні провадження.

18 березня МЗС України висловило протест проти визнання Росією нелегітимної «Республіки

Крим» та підписання договору про анексію.

20 березня Державна дума Російської Федерації ратифікувала договір про «приєднання Криму» майже одноголосно: проти виступив лише Ілья Пономарьов, чотирі депутати не голосували.

24 березня В. о. президента України Олександр Турчинов підписав указ, котрим ввів у дію рішення

РНБО щодо передислокації військових підрозділів та правоохоронних органів із Криму до інших регіонів держави.

27 березня На засіданні Генсамблеї ООН прийнято Резолюцію про підтримку територіальної цілісності України. Цю дату можна вважати початком офіційного визнання окупації Криму.

4 квітня Виведення українських військ із Криму завершено.

ФСБ, коли за будь-яке необережно сказане слово загрожують звинуваченням в «екстремізмі» й термін ув'язнення. Тому люди перелякані, намагаються не спілкуватися з незнайомими. На цьому тлі зворушує заява представника РФ в ООН пана Чуркіна, що нібито недавно якась німецька соціологічна фундація провела дослідження в Криму й переконалася: начебто 93% місцевих мешканців підтримують те, що Чуркін назвав «возз'єднанням Криму з Росією». У тоталітарних державах будь-яка соціологія втрачає сенс, бо дуже важко з'ясувати, що люди думають насправді, адже щирість там часто-густо блокується інстинктом самозбереження. Москва підтримує на анексованій території певний матеріальний рівень, виплачуючи пристойні гроші військовим, бюджетникам і пенсіонерам. Однак це є можливим для неї лише, сказати б, на паях із офіційним Києвом. Адже російські гроші в Криму вже давно стали б папірцями, на які мало що можна придбати, якби наша влада не

забезпечувала потоку продовольства, електрики, газу, води з материкової України, бо це для неї Крим – півострів, а для Росії – острів. Без допомоги України РФ практично не здатна вирішити проблеми логістики між «островом» і рештою своєї території: міст між двома берегами Керченської протоки – це складно, дорого, а в технічному плані фантастично. Використовувати судна з портів Новоросійська й Туапсе також дорого, незручно, до того ж треба залучати цілий флот, не кажучи вже про необхідність докорінної реконструкції портів Керчі, Феодосії, Ялти, Севастополя та Євпаторії. Для підтримання мінімального харчового забезпечення Криму потрібно, щоб туди заходили щонайменше 500 фур із продовольством щодоби. А максимальна пропускна спроможність Керченської поромної переправи – 90 фур. Отже, є гостра необхідність у допомозі України. Офіційний Київ з абсолютним розумінням ставиться до потреб агресора. Як повідомляють кримські інсайдери, через Пере-

коп заїжджає по 1 тис. фур щодоби. Щоб кримське угруповання ЗС РФ не зголоділо... Водночас транспортне сполучення для простих громадян між півостровом і материком перервано, що віддаляє кримчан від України в людському вимірі. Представники Меджлісу кримськотатарського народу в ефірі ТРК «Соціальна країна» (колишня ТРК «Чорноморська», що нині працює в Києві) заявили: «Наші старі зрозуміють економічну блокаду Криму, проте вони не розуміють розриву людських зв'язків».

Вирішення проблеми повернення Криму в Україну величезною мірою залежить від ефективної та принципової політики української влади, від швидкості й успішності проведення економічних та адміністративно-управлінських реформ на материк, від чіткої стратегії й тактики розвитку країни, від умінь провідників у Києві сконцентрувати потрібні сили й засоби для надання належної відсічі агресорові на Донбасі. У цьому сенсі підстав навіть для стриманого оптимізму поки що немає... ■

molodist

IRISH FEST

НОВЕ КІНО ІРЛАНДІЇ

ІРЛАНДСЬКИЙ ПАБ / The Irish Pub Режисер Алекс Фіган / Alex Fegan «ХАРДІ БАКС» / The Hardy Bucks Movie Режисер Майк Кокейн / Mike Cockayne ТУСА ПО-ІРЛАНДСЬКИ / The Stag Режисер Джон Батлер / John Butler
ВЕРШИНА / The Summit Режисер Нік Ріан / Nick Ryan ЗАТРИМКА / Standby Режисери Роб Бурк / Rob Burke Роман Бурк / Roman Burke ЛЕГКЕ ЖИТТЯ / Life's a Breeze Режисер Ленс Дейлі / Lance Daly

3 12 БЕРЕЗНЯ

КІНОТЕАТР «КИЇВ»

Генеральний медіа-партнер

Тиждень

Медіа-партнери

PLATFORMA KINO-TENTATYV INSIDER еспресо

Кримський заколот: що лишилося за кадром

Автор:
Анна
Лукинова

Поки увага більшості українських ЗМІ була прикута до Майдану, в Криму вже нагрівав сепаратистський заколот, ознаки якого залишалися непоміченими. **Тиждень** спробував відновити маловідомі епізоди тамтешніх подій, що передували повномасштабному розгортанню сепаратистського сценарію на півострові.

ГРУДЕНЬ-2013

Далекого тепер уже 2 грудня 2013-го, поки свідомі й активні жителі Криму думали, як долучитись до Євромайдану, Верховна Рада АРК скликала термінове засідання і звернулася до тодішнього президента Януковича із закликом «вжити всіх доступних засобів для відновлення громадського порядку, не зупиняючись, якщо цього вимагатиме ситуація, перед запровадженням надзвичайного стану». У той момент на офіційному рівні було озвучено цивілізаційний розкол між проадянською більшістю та проукраїнською меншістю в автономії, який згодом виявив себе в подіях лютого – березня 2014 року. Але тоді мало хто звернув на це увагу. В архівах провідних українських ЗМІ знаходимо поодинокі повідомлення, і то не в усіх. І майже зовсім не було написано про факт, що того самого дня депутат Севастопольської міськради

Сергій Смольянінов попросив Путіна ввести війська в Україну.

Наступного дня, 3 грудня, кримські депутати закликали не висловлювати недовіру урядові Азарова, а 9-го числа заявили, що не віддадуть півострів «на поталу оскаженілим євроінтеграторам, неонацистам і русофобам». Ці звернення так само фрагментарно були висвітлені в центральних українських медіа. І тільки в регіональних кримських виданнях знаходимо заяву, яку того ж таки дня зробив Сергій Шувайников, депутат від партії «Русское единство»: коли опозиція прийде до влади, кримчани вимагатимуть проведення «референдуму» про статус півострова.

12 грудня кримські депутати заявили, що автономія в небезпеці. «Ми з вами ризикуємо втратити все, чого досягли за роки існування нашої республіки, – наголошували вони. – Нас позбавлять права говорити, писати, здобувати освіту рідною мовою. Сьогодні Крим стоїть перед вибором: або стерпіти насильницьку майданізацію, або дати рішучу відсіч антидержавним і антикримським силам». Цю відозву центральні ЗМІ проігнорували. Хоча того самого дня принаймні поширили заяву Колесніченка про те, що в Севастополі створюються загони «самооборони» і скоро вони прийдуть до Києва.

Звичайно, тоді ці події не здавалися такими доленосними. За 20 років усі звикли до проросійської позиції кримських політиків, і ніхто не чекав, що цього разу їхні сепаратистські закиди закінчатимуться справжнім введенням військ та анексією.

СІЧЕНЬ-2014

У січні 2014 року було скликано позачергову сесію ВР АРК. 21 січня кримські депутати вдруге попросили Януковича «навести порядок у країні» й не допустити захоплення влади екстремістами. 22 січня той-таки Шувайников наголосив, що російські організації готові створювати загони «народної самооборони», які будуть відправлені до Києва для спротиву учасникам Євромайдану. А 23 січня голова ВР АРК Володимир Константинов заявив про невизнання створеної на Майдані Народної ради й закликав керівництво областей Півдня та Сходу України виступити єдиним фронтом проти силового захоплення влади в державі. Заяви кримського парламенту супроводжувалися виступами проросійських і «казачьих» організацій про неприпустимість силового перевороту та їхню готовність боронити «суверенітет» України всіма доступними засобами.

27 січня на загальних зборах членів Асоціації органів місцевого

самоврядування АРК і Севастополя ухвалили рішення про створення в регіонах Криму добровольчих загонів. І того ж таки дня було ініційовано формування таких загонів із представників місцевих проросійських організацій, «казачества» та спецпідрозділів внутрішніх військ. Так само 27 січня в Сімферополі відбувся мітинг прибічників режиму Януковича, на якому оголосили, що з Криму до Києва вирушає потяг з активістами на підтримку влади.

Як бачимо, із загостренням ситуації на Майдані інтенсивність подій у Криму наростала: проросійські лідери від заяв перейшли до конкретних дій. Та українські ЗМІ звертали на це так само мало уваги: переглядаючи архіви за січень 2014 року, знаходимо лише окремі повідомлення про півострів. Показово, що 28 січня, коли в Сімферополі відбувалося два альтернативні мітинги: один організований Меджлісом із вимогою скасувати диктаторські закони й припинити силові дії проти учасників протестів, а другий – проросійськими організаціями на підтримку режиму Януковича, більшість повідомлень стосувалася саме першого з них. Це зрозуміло, адже українська аудиторія сподівалася почути, що в Криму підтримують Євромайдан. Але так само важливо було б знати, що йому симпатизує лише невелика частка свідомого населення, тоді як більшість кримчан, підпавши під вплив антиукраїнських гасел, розглядає його як розгул націоналістів, котрий становить загрозу її звичному способу життя.

ЛЮТИЙ-2014

У лютому 2014 року проросійські організації в Криму, які доти перебували на маргінесі політичного життя (партія «Русское единство» Аксьонова мала лише 3% в парламенті автономії), стали почуватися майже господарями ситуації. 4 лютого Аксьонов разом із депутатом Держдуми РФ Алексеем Журавльовим створив так званий Слов'янський антифашистський фронт, згадки про який не знаходимо в жодному із центральних українських медіа. Перші повідомлення з'явилися лише за кілька днів, коли відділення цього руху виникло в Одесі. І так само 4 лютого кримський парламент заявив про формування робочої групи із внесення

змін до Конституції АРК, а також пообіцяв розглянути питання проведення «референдуму» про статус півострова й підготувати звернення до президента й Держдуми РФ із проханням гарантувати збереження кримської автономії. Концепція цих змін, що передбачала значне розширення повноважень останньої і навіть можливість встановлення кордонів між Кримом та Україною, була затверджена на сесії ВР АРК 19 лютого, а наступного дня Константинов полетів до Москви звітувати.

Але до того, в лютому 2014 року, відбулося ще кілька цікавих подій. По-перше, розгорнув активну діяльність загальнокримський рух «Стоп Майдан», що своїм виглядом підозріло нагадував проект путінського політтехнолога Суркова «НАШИ». Хоча чому підозріло? Адже й сам Владислав Сурков приїздив до Криму в лютому 2014-го: спілкувався з Константиновим, тодішнім прем'єром АРК Могильовим та мером Севастополя Яцубою, але всі зустрічі мали закритий характер і жодних офіційних повідомлень про них не було. Кримським журналістам дивом вдалося про них дізнатись, а до українських медіа ця інформація надійшла лише через кілька днів.

По-друге, в лютому 2014-го проросійські організації Криму провели кілька круглих столів, де в різних формах звучали звинувачення на адресу учасників Євромайдану та заклики повернути Конституцію Криму 1992 року. Показово, що тодішній президент Криму Мешков теж з'являвся на цих заходах, хоч і віртуально – через Skype. 12 лютого в Лівадійському палаці було терміново скликано Форум обирад, який керівництво ВР Криму бачило чимось на зразок Северодонецька-2. На відміну від згаданих круглих столів, повідомлення про які знаходимо переважно у кримських виданнях, Форум обирад був висвітлений у центральних медіа, але наголос зробили радше на тому, що представники восьми західних областей та Києва відмовилися брати в ньому участь, аніж на відверто сепаратистських заявах кримського спікера, які там лунали.

Прибувши до Москви 20 лютого (до речі, вже втретє за той місяць), Константинов виступив на

засіданні фракції ЛДПР. Там він заявив, що не повірить, коли телебачення повідомить, ніби президент Янукович відмовився від влади, і що єдиним легітимним органом залишається ВР Криму, яка діятиме відповідно до ситуації. А далі йде цитата, яку важко знайти в українських ЗМІ, але про яку ми знаємо завдяки «РИА Новости»: «У нас єдиний шлях – це денонсація рішення президії ЦК КПРС про передачу Криму. Одна країна передавала Крим іншій країні на знак дружби, тій країні, що сьогодні називається Україною. Якщо припиняє існування сама країна, то припиняють дію всі ті відносини». Тут кримський спікер уже відкрито озвучив те, що йому було доручено московськими патронами: якщо Янукович зрікається президентства, Крим відходить до Росії і крапка.

Перебуваючи в Москві, Константинов скомандував збирати позачергову сесію кримського парламенту для розгляду питань

ПЕРШІ ЗВЕРНЕННЯ КРИМСЬКИХ ПОЛІТИКІВ ДО ПУТІНА ВВЕСТИ ВІЙСЬКА ПРОЛУНАЛИ ЩЕ НА ПОЧАТКУ ГРУДНЯ 2013

ня про політичну ситуацію в Україні. Депутатам про це повідомляли в телефонному режимі, порядок денний опублікований не був. Того дня в українських ЗМІ з'явилися перші тривожні заголовки стосовно АРК: «Кримська ВР збирається на позачергову сесію. Щоб здатись Росії?». Але позачергова сесія так і не відбулась, основна заслуха в чому, як кажуть, належить кримському прем'єрові Могильову та голові Меджлісу кримськотатарського народу Чубарову, які закликали Константинова утриматись від сепаратистських дій і пояснювали, якими наслідками це загрожувало. Замість того було проведено розширене засідання фракції «Регіони Криму», але в сесійній залі, де вкотре говорили про «розширення повноважень автономії».

23 лютого, коли Київ оговтувався від розстрілів на Інститутський та обговорював утечу Януковича, а Крим за традицією святкував День захисника Вітчизни, сталося ще дві визначальні події. ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНУТИЙ ЗВ'ЯЗОК

«Русское единство» досвятивало-сь аж до збору підрозділів «самооборони». Принаймні саме вочистостями його лідер Аксьонов пояснив те дійство, яке відбувалося перед будівлею кримського парламенту й за своїм виглядом найбільше нагадувало військові розваги в Німеччині 1930-х. До речі, в українських медіа нічого не знаходимо про цю подію, а от якщо задати пошук російською мовою, то можна й почитати, й подивитись відео. Того самого дня Севастополь пішов інше далі: на багатотисячному мітингу було прийнято рішення не перераховувати до Києва податки, а міським головою проголошено громадянина Росії Алексея Чалого. Показово, що йще звечора на підступах до міста з'явилися протитанкові їжаки – там, де згодом будуть поставлені блокпости. Про севастопольський переворот, і насамперед про відставку наступного дня тодішнього мера Володимира Яцуби, читаємо в центральних виданнях.

Від 24 лютого за повної відсутності офіційної інформації в блогах почали писати про те, що в Криму з'являються нова російська військова техніка й додаткові сили. 25 лютого блогер Сергій Псарьов зняв відео, як Ялтою переміщуються вантажівки з номерами РФ, причому на відео можна було побачити солдатів із автоматами в руках.

А 26 лютого Константинов знов намагався провести засідання ВР АРК, де планувались відставка уряду Могильова та розгляд питання «про ситуацію в Криму», за яким вбачали можливість ухвалення якогось рішення щодо статусу півострова. Перед будівлею парламенту зібралося півтори-дві тисячі осіб під прапорами Росії та партії «Русское единство», а навпроти них – у три-чотири рази більше прихильників Меджлісу. Кворум зібраний не був: до зали прийшло близько 40 депутатів зі 100.

Події 26 лютого розлетілися всіма українськими ЗМІ – адже це вже був реальний громадянський конфлікт: із бійками, пораненими й навіть двома загиблими, про яких згодом повідомив Меджліс. Так само, як і події ночі на 27 лютого, коли близько четвертої години ранку уряд та парламент Криму були захоплені озброєними до зубів бойовиками.

За перші два тижні березня 2014 року в регіоні було зафіксовано понад

60
випадків
порушення прав
журналістів

ОСНОВНІЙ МАСІ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА СЕПАРАТИСТСЬКІ РУХИ У КРИМУ ЗДАВАЛИСЬ НЕ БІЛЬШЕ НІЖ ЧЕРГОВИМИ ВИТІВКАМИ, ЯКІ ТЬМЯНІЛИ НА ТЛІ ПОДІЙ МАЙДАНУ

разом із нашими військовими. Медіа, що раніше вважались опозиційними, а зараз просто незалежними, наражалися на серйозну небезпеку в Криму. Кореспондент «5 каналу» повідомляє, що на них було справжнє полювання: «...місцеві випитували, де тут хлопці із «5 каналу», адресу проживання доводилося змінювати чотири рази». Багато журналістів постраждали від кримської «самооборони», представники якої не дозволяли знімати на вулицях, забирали та псували обладнання, били й викрадали людей. За даними Кримської польової місії,

ОКУПАЦІЯ

Розповідати про те, що відбувалося після ночі на 27 лютого, немає особливого сенсу, адже про все це можна прочитати в центральних медіа – у новинах із заголовками великими, а іноді навіть червоними літерами. Але це вже було постфактум, а от із функцією передбачення та прогнозування подій українські медіа не впорались. За весь лютий, окрім двох статей у «Дзеркалі тижня», які попереджали про реальну загрозу сепаратизму в Криму, знаходимо лише кілька частково аналітичних матеріалів у інших центральних виданнях. Основній масі всі ті сепаратистські рухи здавались не більше ніж черговими витівками, які тьмяніли на тлі подій Майдану й були варті уваги хіба що місцевих проросійських ЗМІ.

Потім, коли вже війська РФ були в Криму, українські медіа спрацювали якщо не на «відмінно», то точно на «добре». Деякі зразу відправили своїх кореспондентів до Криму, деякі мобілізували місцевих власкорів. А дехто з українських журналістів навіть без завдання редакції вирушив на півострів просто тому, що інформації бракувало й була гостра потреба побачити все на власні очі. Діставалися туди потягом, автівками, а деякі навіть на гелікоптері

тільки за перші два тижні березня 2014 року в регіоні було зафіксовано понад 60 випадків порушення прав журналістів. Дехто з місцевих кореспондентів центральних видань мусив припинити писати через доноси та погрози фізичною розправою, але деякі з них і досі працюють у Криму – неофіційно, але оперативно.

Окрему роль у висвітленні подій на півострові відігравали місцеві незалежні інтернет-видання: «Центр журналістських розслідувань», «Крим. Реалії», «15 минут», BlackSeaNews, а також кримсько-татарський канал АТР, телемафон якого дивились у всьому світі. Не можна не згадати й про роль соціальних медіа: сторінки на Facebook Дмитра Тимчука («Інфоспротив»), Владислава Селезньова (на той момент керівника севастопольського прес-центру Міноборони), «Крим-SOS» стали джерелом оперативних новин із місця подій, поширюваних центральними виданнями. Зрозуміло, що в публікаціях траплялась і фейкова інформація, але в умовах тодішнього суцільного хаосу цього важко було уникнути.

Загалом можна сказати, що події кінця лютого – березня 2014 року повною мірою були висвітлені в центральних медіа, але ситуації змінити це вже не могло. Військові частини блокували одну за одною, кримчани прийшли й проголосували на поспіхом організованому «референдумі», наступного дня парламент проголосив незалежність півострова, а через день Аксьонов із Константиновим уже підписували в Москві «договір про прийняття Криму до складу Росії», який Рада Федерації не заборонила ратифікувати. Ми читали про все це, втім, були вже безсилі, а от якби червоні заголовки про Крим з'являлися в січні – лютому 2014 року, може, все було б трохи інакше. Зрештою, неувaga центральних медіа до подій на півострові перед анексією була продовженням тієї політики, яку вони вели щодо АРК протягом двох попередніх десятиліть. Натомість російські ЗМІ ніколи не випускали Крим із поля зору. Чи ж дивина, що його жителі надавали перевагу саме виданням РФ і не довіряли українським, що і стало однією із причин подій зими – весни 2014 року? ■

zik

Drózdov

щовівторка
о 22:00

zik.ua

Ліцензії Національної ради з питань телебачення і радіомовлення на право мовлення: НР № 0905-м від 23.06.2004; НР № 1622-м від 18.05.2005; НР № 1583-м від 05.04.2012

Рік після анексії: чи лишаються Крим і кримчани невід'ємною частиною України?

Що зробила Україна для збереження цілісності власної території та захисту прав своїх громадян, які залишилися в Криму чи вимушені були переселитися

Автор:
Альона
Луньова

Ось уже рік, як Україна втратила Крим. Ми завуальовано і цнотливо говоримо про анексію території й агресію сусідньої держави. Деталізація факту звучить суворіше: кордон між Кримським півостровом та Херсонською областю, регулювання життя кримчан законами Російської Федерації, утиски кримських татар, масові порушення прав і свобод гро-

року Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» жодного слова про Крим, то взагалі стає незрозуміло, чи справді теперішня влада розглядає Крим як територію, окуповану лише тимчасово.

Звісно, ситуація з анексією частини території нашої держави не з простих та цілковито нова для країни. І задля справедливості варто зазначити, що все ж таки дещо держава зробила. На-

далі – Закон), який набрав чинності 27 квітня 2014 року. Очевидно, він повинен був стати лише першою, однак концептуальною відповіддю на численні виклики, які постали чи тільки починали поставати перед кримчанами та перед владою: що буде з українським громадянством кримчан, власністю, заблокованими банківськими заощадженнями, пенсіями, освітою, документами?

Дуже важливо, що цей Закон крім окреслення меж тимчасово окупованої території та її особливого статусу визначив, що «примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України». Отже, набуття кримчанами громадянства країни-агресора, що фактично відбулося в автоматичному режимі на території анексованого півострова, Україна не визнає, а кримчан і далі сприймає як своїх громадян.

Наслідком визначення території Криму як окупованої стало невизнання новоутворених там державних органів та органів місцевого самоврядування і, як результат, будь-яких виданих ними актів. Таким чином, що жодними документами, отриманими на півострові (наприклад, свідоцтвами про народження чи шлюб, паспортами тощо), кримчани на території України послугуватися не можуть.

Очевидно, що та частина Закону, у якій йдеться про забезпечення реалізації соціальних прав громадян (на соціальний захист осіб літнього віку, людей з інва-

ФОТО: УНАН

Тимчасово, на період проведення АТО, ми можемо говорити про встановлення державного кордону між Кримом та материковою частиною України

мадян, ув'язнення з політичних мотивів тощо.

Впадає у вічі відсутність загальної стратегії щодо кримчан, зокрема переселенців. Ще важче зрозуміти ставлення влади до тих, хто і далі мешкає на півострові й при цьому зберігає громадянство України. Коли ж ще пригадати той факт, що в підписаній президентом на початку 2015

скільки це було ефективно та своєчасно?

НЕВПЕВНЕНІ КРОКИ

Першим суттєвим кроком у сфері законодавчого врегулювання ситуації, що виникла в Криму після його анексії, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території України»

лідністю, безпритульних тощо), що лишилися в Криму, має радше декларативний характер, аніж передбачає конкретні кроки. Звичайно, держава не може гарантувати захист прав і свобод своїх громадян на території, фактично окупованій іншою країною. При цьому право на пенсію й соціальні виплати для переселенців до материкової України ставиться в залежність від того, чи отримують вони ті виплати або послуги в тимчасово російському Криму. На практиці це призводить до того, що від кримчан часто вимагають надавати певні «довідки» або навіть паперові справи з органів соціального захисту чи пенсійного фонду анексованого півострова.

Також Закон містить важливі відсылні норми, зокрема положення про отримання документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус. На жаль, Порядок оформлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території України, затверджений Постановою КМУ від 04 червня 2014 року № 289, фактично набрав чинності тільки в серпні. Тож лише через кілька місяців після анексії влада визначилася з тим, як кримчани, наприклад, можуть поновити втрачені документи.

Водночас цей Порядок викликав низку запитань щодо його реалізації. Він встановлює скорочені терміни й полегшені процедури виготовлення паспортних документів, передбачає можливість користуватися Державним реєстром виборців для підтвердження місця реєстрації заявника тощо. Проте в умовах окупації важливо було забезпечити особам, які проживають на анексованому півострові, можливість отримати паспорт громадянина України чи інший документ, що посвідчує особу, в ситуації обмеження права виїзду за межі Криму (бо відразу після анексії був встановлений контроль з обох боків «кордону»). Відповідно до Порядку звернутися з метою отримання паспорта громадянина України замість викраденого або втраченого може не тільки особа, що поновлює його, а й її представник. Проте повно-

важення представника (тобто довіреність) мають бути посвідчені в установленому законодавством порядку, а з огляду на невизнання документів, виданих в анексованому Криму, можливість скористатися цим «полегшенням» сходить нанівець.

Також у серпні 2014 року ст. 6 Закону була доповнена частиною четвертою, згідно з якою Державна міграційна служба дістала право видавати кримчанам довідку про місце перебування із вказівкою адреси, за якою громадянина може бути вручена офіційна кореспонденція, без зазначення відомостей про місце перебування в паспорті громадянина України. Але, по-перше, порядок видачі таких довідок набрав чинності тільки в жовтні 2014-го. По-друге, їх отримання дуже часто не вирішує проблем, із якими стикаються переселенці з Криму на материк (розблокування банківських рахунків, отримання соціальних послуг, працевлаштування тощо).

23 липня 2014 року було видано наказ Міністерства юстиції України № 1197/5 «Про проведення реєстраційних дій щодо юридичних та фізичних осіб-підприємців, місцезнаходженням/місцем проживання яких є Автономна Республіка Крим та м. Севастополь», завдяки чому кримський бізнес дістав змогу перереєструватися в материковій частині України. Проте цей документ містить перелік державних реєстраторів виключно на території Запорізької, Херсонської областей та міста Миколаєва, які мають право проводити реєстраційні дії щодо юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, що були зареєстровані в Криму, без урахування того, куди саме перемістився кримчанин. По-друге, визначення переліку державних реєстраторів не вирішує проблеми з перереєстрацією фізичних осіб-підприємців із АРК, оскільки для цього необхідно було офіційно змінити місце проживання («прописку»). Дуже багато кримських переселенців були вимушені це зробити саме через те, що інакше перереєструвати свій бізнес на материк не мали змоги через бюрократичні перепони.

Отже, якщо проаналізувати перші післяанексійні підрок, держава намагалася вирішити гострі питання, які виникали в

кримчан, що переселилися з півострова чи далі проживали на окупованій території. Проте це радше реакція на певні проблеми та відповідь на тиск, який чинили громадські ініціативи кримчан та міжнародні організації, аніж свідчення наявності стратегічного бачення майбутнього Криму та кримчан.

НЕГРОМАДЯНИ?

Хоч як прикро, із загостренням ситуації на Сході країни та збільшення кількості переселенців із Донецької та Луганської областей проблеми кримчан відійшли на другий план.

Тож за цих умов несподіваним стало ухвалення Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» (далі – Закон про ВЕЗ). Проти цього документа виступали численні громадські організації через відверто дискримінаційний характер його положень. Безперечно, прийнятий в інтересах великого бізнесу, фактично саме

У СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ «УКРАЇНА-2020» НЕМАЄ ЖОДНОГО СЛОВА ПРО КРИМ

Закон про ВЕЗ установив, що особи, місце проживання яких зареєстровано на тимчасово окупованій території України, стають нерезидентами з метою оподаткування та дотримання митних формальностей під час перетину адміністративного кордону між Автономною Республікою Крим та Херсонською областю України (а фактично державного кордону).

Крім того, якщо Закон України «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлював, що громадянство Російської Федерації, яке було автоматично набуто кримчанами, Україна не визнає, то ст. 12.7 Закону про ВЕЗ містить норму, згідно з якою численні державні гарантії, перелік яких у зазначеному документі не є вичерпним, поширюються тільки на громадян ►

України, які не мають одночасного громадянства держави-окупанта. Таким чином, держава поділила кримчан на «громадян України» і «громадян України, які отримали громадянство Російської Федерації». Це розрізнення встановлює обмеження для тих, хто набув, часто вимушено, громадянство РФ.

Наступним ударом стало прийняття 3 листопада 2014 року Постанови правління Національного банку України № 699 «Про застосування окремих норм валютного законодавства під час режиму тимчасової окупації на території вільної економічної зони «Крим». Відповідно до цього документа особи, чий місце проживання зареєстроване на території вільної економічної зони «Крим», прирівнюються до нерезидентів. Крім кричущого факту визнання громадян України «негромадянами» тільки через реєстрацію місця проживання на півострові для кримчан, які мешкають на території материкової України, прийняття Постанови НБУ тягне за собою безліч негативних наслідків (наприклад, відмову у відкритті банківського рахунку, обмеження в здійсненні певних банківських операцій, майже стовідсоткову відмову в наданні позики тощо). Також банки України повинні зупинити операції з рахунками юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, зареєстрованих у Криму, та закрити поточні рахунки юридичних осіб – суб'єктів Криму.

Ця Постанова викликала бурхливу реакцію в суспільстві, тож під тиском громадськості правління НБУ прийняло нову Постанову від 16.12.2014 № 810, за якою фізична особа, що є внутрішньо переміщеною особою та отримала передбачену законодавством довідку, котра засвідчує її проживання на материк, є резидентом України. З метою ідентифікації внутрішньо переміщеної особи місцем її проживання на території України є адреса житла, зазначена в довідці.

Тобто для підтвердження свого резидентства кримчанину достатньо отримати довідку відповідно до Постанови КМУ від 01.10.2014 № 509. Проте й на цьому, начебто легкому, шляху виникають численні проблеми.

9 березня 2015 року в Сімферополі, попри заборони та репресії, кримчани вшанували Кобзаря

Так, є багато кримчан, які переселилися до материкової України, проте не мають зареєстрованого місця проживання на території Криму з різних причин. Тож у разі звернення для взяття на облік їх як осіб, що перемістилися з тимчасово окупованої території України, вони дістають відмову в реєстрації переселенцями, а це означає залишення їх у статусі нерезидента.

«БЛОКАДНИЙ» КРИМ

Черговою несподіванкою для кримчан стала розміщена на офіційному сайті Державної адміністрації залізничного транспорту України 26 грудня 2014 року інформація про обмеження (фактично припинення) руху поїздів кримського напрямку з 27 грудня. Заборона стосується як пасажирських, так і вантажних перевезень. Ця несподівана «блокада», зумовлена нібито бажанням гарантувати «безпеку руху», суттєво обмежує кримчан у можливості виїжджати до материкової України. Регулярного автобусного сполучення також немає. Особливо негативно це позначатиметься на випускниках кримських шкіл, які мають бажання вступати до вишів на території материкової України (необхідний виїзд для складання атестації, ЗНО тощо).

А з 10 лютого 2015 року на ділянці прилеглих до Криму Новотроїцького та Чаплинського районів Херсонської області введено прикордонний режим відповідно до Постанови КМУ від 30.01.2015 № 38 «Про деякі питання підвищення рівня безпеки України». Фактично тимчасово, на період проведення АТО, ми можемо говорити про встановлення державного кордону між Кримом та материковою частиною України з усіма наслідками, як-от посилення й без того досить суворого митного та прикордон-

ного контролю за переміщенням осіб та транспортних засобів через поки що «адміністративний кордон».

ПЕРША РІЧНИЦЯ

Рік, що минув від часу анексії, рік, який Крим прожив в окупації, а частина кримчан – фактично у вимушеному переселенні, був надзвичайно важким для України. Він позначився втратою територій та людей, загостренням конфлікту на Сході та поглибленням кризи в суспільстві. І в певний час питання Криму та кримчан зникли з числа пріоритетних для нової влади.

На жаль, багато проблем кримчан ще й досі не дістали нормативного вирішення. Наприклад, попри те що минув майже рік, для багатьох наших співвітчизників, місцем реєстрації яких є Крим, досі актуальним є питання заблокованих банківських рахунків, неможливості отримати свої депозитні вклади. Наразі жодна державна інституція, і насамперед Національний банк України, не втручається в цю ситуацію. Також не вирішеним лишається питання отримання спадщини на анексованому півострові, оскільки там немає нотаріальних органів, які були б визнані легальними на території України. Важливим також є набуття кримчанами, які змінили місце реєстрації чи які не мають зареєстрованого місця проживання, статусу переміщених осіб.

Та за цими проблемами стоять люди, життя яких назавжди змінила окупація рідної землі. Ми, кримчани, сподіваємося, що їх вирішення не буде відкладено в довгу шухляду. І в такому мінливому сьогоденні твердження «Крим – це Україна» не втратить свого істинного значення.

Р. С. Поки стаття готувалася до публікації, напередодні сумних лютих роковин президент Петро Порошенко звернувся до українського народу. Лейтмотивом звернення стало запевнення в тому, що Україна ніколи не відмовиться від своїх суверенних прав на Крим, захищатиме всіма доступними засобами права людей, які там живуть, та обов'язково поверне контроль над тимчасово окупованою територією України.

Віriamo. ■

Сім п'ятниць на тиждень російсько-кримського законодавства

Анексія Криму принесла місцевим мешканцям чимало юридичних сюрпризів, значно обмеживши їхні права

Автор:
Анастасія
Левкова

Основний закон, який регулює приєднання Криму і Севастополя до складу РФ, — це Федеральний конституційний закон № 6-ФКЗ від 21 березня 2014 року. Він діє заднім числом, оскільки Договір між РФ і Республікою Крим про прийняття в РФ Республіки Крим підписано 18 березня, а цей закон — 21 березня й він оголошує, що чинний від дня підписання договору. Згідно зі згаданим законом громадяни, які були зареєстровані за місцем проживання в Криму й Севастополі на 18 березня, автоматично стають громадянами Російської Федерації. За винятком тих, хто до 18 квітня 2014 року подав заяву до Федеральної міграційної служби про відмову від російського громадянства (насправді точне формулювання звучить так, що всі громадяни України або особи без громадянства, які на той час постійно проживають у Криму або в Севастополі, визнані громадянами РФ, «за винятком осіб, які протягом одного місяця після цього дня заявлять про своє бажання зберегти наявне в них або в їхніх дітей інше громадянство або лишитись особами без громадянства»). Чимало людей на той час перебували за кордоном, і коли вони зверталися в консульства РФ, то там на початку взагалі не знали, що можуть приймати заяви про збереження українського громадянства).

Якщо людина захворіла чи кудись поїхала й не змогла подати таку заяву (це можна було зробити лише в чотирьох містах Криму: Сімферополі, Бахчисараї, Білогірську й Севастополі), вона вважається громадянином РФ. Саме в цьому й полягає казус

із режисером Олегом Сенцовим: його судять у Москві як громадянина РФ, адже він зареєстрований за місцем проживання в Криму й заяву про відмову від російського громадянства написати не встиг, оскільки був затриманий іще до 18 квітня. (Йому належить фраза: «Я не кріпак, щоб мене передавали разом із землею»...)

Було чимало випадків, коли громадяни України, одержавши паспорт РФ у Криму, намагалися в'їжджати за ним в Україну, а прикордонна служба України ставила штамп «В'їзд заборонено» на п'ять років. Україна не розглядає цей документ — паспорт громадянина РФ, отриманий у Криму, — як дійсний.

**Є ДОСТОВІРНА ІНФОРМАЦІЯ
ПРО НЕОФІЦІЙНУ ВКАЗІВКУ:
З УКРАЇНСЬКИМ ПАСПОРТОМ
НА РОБОТУ НЕ ПРИЙМАТИ**

Особи, які не написали заяви про відмову від російського громадянства, але при цьому й не робили російського паспорта, можуть пред'являти український із кримською пропискою і вважаються громадянами РФ, скажімо, можуть ходити на вибори, принаймні поки що, але певні їхні права порушено. Наприклад, право на працю. Спочатку теперішня кримська влада казала, що люди з кримською пропискою, які не подали заяви про відмову від громадянства, автоматично стають громадянами РФ. Разом із тим є достовірна інформація про неофіційну вказівку: з українським паспортом на роботу не приймати.

«Кримчани зіткнулися також із потребою перереєструвати нерухомість у тому випадку, якщо планують її відчужувати (продавати, дарувати, заповідати); з потребою переукладати договори оренди; юридичні особи мають бути перереєстровані. Як відомо, в РФ інакші система оподаткування й правила ведення бізнесу, ніж в Україні, тому чимало дрібних і середніх підприємців, порадившись свої потенційні прибутки, вирішили або переїхати до материкової України, або закрити бізнес. Проблематичною також стала робота на півострові НГО і благодійних організацій, які отримували закордонне фінансування: російське законодавство розглядає їх як «іноземних агентів», і вони так само змушені були або переїхати до материкової України, або припинити діяльність.

Загалом, як зауважує багато кримчан, у так званої кримської влади сім п'ятниць на тиждень. І так було від самого початку, від часу призначення «референдуму». Спершу оголосили, що «референдум» відбудеться 25 травня 2014 року. Потім сказали про 31 березня. А ще пізніше — про 16 березня. Йшлося про те (зокрема, у Федеральному конституційному законі від 21.03.2014), що гривня ходитиме паралельно з російським рублем до 1 січня 2016-го. У квітні — травні ж повідомили, що бівалютний кошик існуватиме до 1 червня 2014-го. Про те, що певних законів не дотримуються взагалі (наприклад, про свободу слова, віросповідання чи про три державних мови Республіки Крим: російську, українську, кримськотатарську), годі й казати. ■

Андрій Клименко:

«Одне з найважливіших завдань України зараз – не дозволити розділити санкції за Донбас і Крим»

Записала
Анна Корбут

Днями експерт «Майдану закордонних справ» і головний редактор порталу Black Sea News повернувся з Вашингтона, де презентував свою доповідь «Права людини в окупованому Росією Криму» на дискусії, ініційованій Atlantic Council і Freedom House. З *Тижнем* він поділився своїми враженнями про інтерес до кримського питання на Заході, а також розповів про необхідність міжнародної стратегії повернення Криму й наслідки його перетворення на російську військову базу.

Про міжнародну увагу до кримського питання. 6 березня у Вашингтоні було, по суті, дві презентації. Перша, закрита – із представниками Білого дому, Держдепартаменту, Конгресу, редакторами кількох великих видань, а також керівниками авторитетних аналітичних центрів США. Друга – те саме плюс багато преси. Американці значно уважніше досліджують і глибше розуміють ситуацію в Криму й Україні загалом, ніж європейці, за винятком, можливо, Польщі, країн Балтії, Північної Європи: Швеції, Фінляндії. Я казав їм, що треба розуміти: сьогодні Путін і його маріонетки в Криму реалізують п'ять технологій у сфері прав людини. Вони всі доволі тісно переплітаються. Але спільна їх ознака в тому, що всі вони поза межами не лише міжнародного права, а й власне законодавства Росії. Тому світовий спільноті буде дуже не просто знайти якісь способи вплинути на них. А буквально за кілька днів до презентації нашого звіту очільник Комітету Держдуми з міжнародних справ Алексій Пушков прямо сказав у ЗМІ, що права людини в їх євроатлан-

тичному розумінні не мають статусу до цінностей Росії.

Про технології порушення прав людини в Криму. Це, власне, примус до громадянства Росії та відмови від українського; витіснення нелояльного населення з півострова; цинічне нехтування правами корінного народу – кримських татар; створення інформаційного гетто й експропріація власності.

Витіснення нелояльних груп пов'язане з тим, що Путін створює в Криму велетенську військову базу. Ми говоримо це вже понад півроку, і зараз нарешті про це почали активніше дискутувати на міжнародному рівні. Спочатку ситуацію недооцінювали. Потім, коли ми озвучили потенційну цифру 100 тис. військових, завезення ядерної зброї до Криму, всім стало зрозуміло, що це вже не тільки військово-морський флот, а й стратегічна авіація, ракетні війська. Наприклад, комплекс «Искандер» на тягачі дістає до бази ПРО США, що розгортається в Румунії. За наступні два роки будуть по шість нових фрегатів і підводних човнів, сучасні винищувачі. 11 аеродромів, які були за Радянського Союзу, різко реконструюються, а це злітні смуги першого класу, що можуть приймати будь-які літаки. Створюється велетенська військова база в центрі Чорного моря, і це змінює весь стратегічний та геополітичний баланс не лише в Чорноморському регіоні, а й у Чорноморсько-Середземноморському – на стику з Азією, Близьким Сходом та Північною Африкою. У світі, думаю, зараз замислилися, як на це реагувати. І тут є один принцип: у регіоні розміщення

військової бази не має бути нелояльного населення. А це ті, хто не хоче отримувати російський паспорт, політично активні громадяни, члени громадських організацій, журналісти, кримські татари, представники церковних громад, що не належать до РПЦ МП.

Чому я виділяю в цьому випадку кримських татар? Вони організовані з огляду навіть не так на солідарність народу, як на те, що майже всі живуть компактно, на відміну від інших національностей, що присутні в Криму.

З півострова виїхало півтора десятка незалежних ЗМІ та редакцій, а також громадські організації, що отримують фінансування із-за кордону. До 1 березня за російським законодавством мали перереєструватися релігійні організації. Але в РФ не хочуть реєструвати Київський патріархат, УГКЦ, римокатолицьку церкву й низку протестантських, іудейських громад. Тому їм теж світить виїзд. З огляду на відсутність перереєстрації їхнє майно виявиться нічим, тобто його можна забирати.

Про небезпеку інформаційного гетто. Сьогодні ліквідовано всі технічні можливості комунікації з Кримом: немає радіо, телеканалів (їх ще можна ловити із супутника), фіксованого телефонного зв'язку, мобільних операторів. Через це різко поменшає контактів і отримуваної інформації. Росіяни почали прокладати свій оптоволоконний кабель через Керченську протоку ще торік навесні, аби відрізати укртелекомівський.

Я категорично не сприймаю принципу, якого дотримується президент України: мовляв, збу-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Андрій Клименко – економіст, директор Таврійського інституту регіонального розвитку. Під його керівництвом група науковців TIPI розробила першу стратегію для Криму на період із 2005 по 2015 рік, що мала на меті розвернути вектор його економічного розвитку в європейському напрямку. Зараз член наглядової ради «Майдану закордонних справ» і головний редактор інформаційного порталу Black Sea News

WWW.KRMER.ORG

дуймо тут таке життя, щоб кримчани самі попросилися назад. Хочеться подивитися, як вони попросяться із супермілітаризованого регіону після витіснення населення. Крім того, я питав соціальних психологів: «Якщо взяти, скажімо, майданівця й помістити його в те середовище, за скільки часу в нього зміниться спосіб мислення?». Відповідь. «За тричотири місяці».

Про експропріацію майна.

Якщо говорити про націоналізацію, то за російським законодавством це викуп: власник має право на компенсацію. А в Криму маємо справу з експропріацією, за нашими даними, близько 400 великих об'єктів держвласності. За останні два місяці відбувалася вже масована експропріація приватної власності – приблизно 300 об'єктів. І це не кіоски, а, наприклад, майно мобільних операторів, хлібозаводи та їхні магазини, транспорт, суднобудівні заводи (у Росії, наприклад, немає такого великого кригола, де можна будувати судна розміром до 300 м). Автовокзали, автопідприємства, енергетичні компанії.

Про вимоги компенсації Україні за завдану шкоду. Теоретично можливість вимагати її існує. І наша держава займається цим відверто погано. Звісно, потрібно подавати позови. Посадовці стверджують, що деякі вже подано. Але ми їх не знайшли у відкритих базах судів. Смішно звучать оцінки завданої шкоди – 1 трлн грн. За нашими оцінками, вартість цього майна може сягати \$1 трлн і перевищувати його.

Адже це Чорноморнафтогаз із запасами вуглеводнів на шельфі й дорогою технікою, порти, санаторії, пансіонати, об'єкти із 40–50 га земель на узбережжях, знамениті винно-коньячні заводи, палаци й пам'ятники. Таке трактування власності в Криму викликає у міжнародній спільноті шок і взагалі ту реакцію, яка потрібна Україні, щоб активно діяти. Біда в тому, що держава цього не робить.

Про стратегію повернення Криму.

Те, що я зараз скажу, може звучати як блюзнірство, але Крим важливіший за Донбас. Якщо дещо цинічно абстрагуватися від утрачених життів і людських жертв, то конфлікти, подібні до того, що на Донбасі, в повоєнній Європі були. Анексії не було. Якщо Європа заплющить очі на відторгнення Криму, це означатиме, що всім можна робити що завгодно. Це руйнує всю систему міжнародних відносин у післявоєнному світі, базовану на принципі територіальної цілісності й суверенітету. Ми знаємо, як закінчилися дві відомі анексії. Коли Аргентина намагалася анексувати Фолклендські острови, британський флот вибив її звідти. Спроба Іраку анексувати Кувейт закінчилася через місяць операцією міжнародної коаліції «Буря в пустелі». У нинішньому випадку, якщо світова спільнота, європейці, не розуміють, що Крим треба терміново повертати, це означає, що будь-яка країна, зокрема з ядерною зброєю, може забрати собі частину території сусіда.

Одне з найважливіших завдань України зараз – не дозволити розділити санкції за Донбас (які можна зняти в разі дотримання мінських домовленостей) і Крим. Але я не бачу такої постановки питання в українській зовнішній політиці. Ми намагатимемося зараз цього добиватися – насамперед із країнами-союзниками.

Зараз потрібна міжнародна стратегія повернення Криму – документ, у якому український погляд поєднувався б із позицією авторитетних американських і європейських мозкових центрів, що можуть впливати на своїх політиків. У мене враження, що український уряд не збирається повертати Крим у найближчій перспективі. Президент поки що обмежується деклараціями, але принаймні щось говорить.

На третій день після анексії півострова Путін створив указом Міністерство з питань Криму. У нас досі нічого не сформовано взагалі. Тим часом нові проблеми, пов'язані з півостровом і вимушено набутим російським громадянством, з'являтимуться щодня, щомісяця. На рівні закону їх не вирішити. Тож потрібен ви-

ВИТІСНЕННЯ НЕЛОЯЛЬНИХ ГРУП ПОВ'ЯЗАНЕ З ТИМ, ЩО ПУТІН СТВОРЮЄ В КРИМУ ВЕЛЕТЕНСЬКУ ВІЙСЬКОВУ БАЗУ

конавчий орган, який регулюватиме сотні питань, що постають.

Необхідна державна стратегія повернення Криму. Вона має складатися з публічної і, звісно, неопублічної частини. Але цим треба займатися, і це можливо лише у випадку створення спеціального органу виконавчої влади.

Що стосується експертів і активістів, які займаються Кримом, то координації між ними недостатньо. Боюся тільки одного: в будь-якому середовищі «політичних емігрантів» неминуче виникають якісь конфлікти. Цього не можна допустити. Не кажу, що такі процеси почалися – поки що ні. Але застерігаю. Для цього знову ж таки потрібен виконавчий орган державної влади, довкола якого збиралися б усі організації, активісти та ін. ■

Девід Кремер:

«Ми маємо зобов'язання допомогти Україні»

6 березня за ініціативи Atlantic Council і Freedom House у Вашингтоні відбулася дискусія про ситуацію в Криму через рік після анексії. **Тиждень** поспілкувався з Девідом Кремером – одним із ініціаторів події, про кримське питання на міжнародному рівні, чи бачиться стратегічною загрозою мілітаризація Криму, та про нерішучість Барака Обами.

У. Т.: Наскільки актуальне питання Криму в міжнародних дискусіях? Чи є практичний, стратегічний, а не декларативний інтерес?

– За моїми спостереженнями, уваги до Криму мало. Він не згадується в останньому мінському протоколі, і в попередньому теж. Хоча про нього говорили держсекретар США Джон Керрі в Раді ООН з прав людини 2 березня, Павло Клімкін під час останнього візиту до Японії, говорить Петро Порошенко. Однак нам усім слід робити значно більше, щоб нагадувати людям: російське вторгнення почалося з Криму, хоча нинішня криза й значно давніша.

Зараз Крим став ще більш закритим, що серйозно ускладнює отримання інформації звідти. Коли я ще очолював Freedom House, Деймон Вілсон, віцепрезидент Atlantic Council, розповів мені, що в нього виникла ідея разом підготувати звіт про ситуацію з дотриманням прав людини в Криму. Ми плануємо презентувати його в Європі, бо вважаємо, що це критично важливо. Представлення у Вашингтоні – це частина стратегії, що має на меті не давати західним лідерам забути про Крим. Дуже важливо нагадувати Росії, що санкції залишати-муться, доки триває окупація нею будь-якої частини української території включно з Кримом. Ми не визнавали радянської окупації країн Балтії не один десяток років. Такої самої політики треба притримуватися і стосовно російської анексії Криму.

Спілкувалась Анна Корбут

У. Т.: До підготовки звіту й дискусії запрошено представників громадянського суспільства. А чи видно якісь зусилля в цьому напрямку з боку української влади?

– Петро Порошенко нещодавно сказав, що нормалізація відносин із Росією можлива тільки після того, як до України повернеться контроль над Кримом. У цьому сенсі українська влада докладає зусиль. Але кримську проблему загострює те, що багато уваги й офіційного Києва, й міжнародної спільноти від неї відвертає російська агресія на Сході. І це дуже серйозно, зокрема, для кримських татар, а також для етнічних українців, які не хочуть приймати російське громадянство. Увага до Криму також залежить від здатності лідерів, відповідальних за цей регіон, зосере-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Девід Кремер – старший директор з прав людини і свобод Інституту Мак-Кейна. З жовтня 2010-го до листопада 2014-го – президент Freedom House. У 2008–2009 роках був заступником державного секретаря США з питань демократії, прав людини та праці

джуватися на стількох різних аспектах відразу. Це питання ресурсів, зокрема людських. Тим часом Росія хоче, щоб анексія Криму вважалася доконаним фактом, і дії в Східній Україні частково вирішують це завдання – змушують забути про Крим. Але ми мусимо не дати росіянам втягнути себе в цю пастку.

У. Т.: Крим тим часом перетворюється на мілітаризовану зону, там відбувається масове «заміщення населення». Чи існує розуміння цієї загрози як стратегічної в міжнародному політичному контексті?

– Філіп Брідлав (головнокомандувач об'єднаних збройних сил НАТО в Європі. – **Ред.**) казав нещодавно про військову загрозу, яку Росія створює у Криму. На Заході зростає занепокоєння з приводу розміщення ядерної зброї на півострові. Там суттєво збільшився контингент військових РФ. Стратегічно це велика мілітарна загроза, про яку говорять. Однак Держдепартамент США звертає більше уваги на ситуацію з правами людини. І знову-таки увагу відвертає війна на Сході України: це, очевидно, частина російської стратегії.

У. Т.: Ми бачимо дедалі більшу підтримку рішучої допомоги Україні в американському істеблішменті. Чи зможе це підштовхнути до ефективніших дій Барака Обаму?

– Сподіваюся, так, хоча й побоююся, що не підштовхне. Надання Україні військової допомоги підтримують уже в Держдепартаменті, Пентагоні та Національній раді безпеки. Проблема у президенті США. Він дуже вперто відмовляється робити те, що правильно. На мою думку, ми маємо зобов'язання – моральне і стратегічне, а також те, що випливає з Будапештського меморандуму 1994 року, – допомогти Україні захистити себе і свою територіальну цілісність, як обіцяли, коли підписували його. Окрім іншого, йдеться про те, щоб зупинити Путіна. Якщо ми не зробимо цього в Криму та Східній Україні, є ризик, що країни НАТО будуть наступними, а це спровокує колозальну кризу.

Здебільшого європейці, окрім винятків на кшталт Польщі чи країн Балтії, не підтримують озброєння Києва. Німеччина проти. Але метою тут має бути не єдність із ЄС – вона лише засіб. А мета – вигнати Росію з України. Це передбачає надання військової допомоги. Звісно, прямо в Обаму я про це не запитував, але він, здається, боїться, що допомога зброєю може вилитися в ескаляцію протистояння з Росією, що це втягне Америку в черговий конфлікт. Але ж у Конгресі надання зброї схвалює більшість – як серед демократів, так і серед республіканців. Мені важко зрозуміти, чому Обама все одно відмовляється. І здається, що це дуже серйозна його помилка. ■

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Embassy of Switzerland in Ukraine

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ОПЕРА УКРАЇНИ ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Під патронатом
Посольства Швейцарії в Україні

АРТЮР ОНЕГГЕР

Ораторія

ЖАННА Д'АРК

на вогнищі

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАСЛУЖЕНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР УКРАЇНИ

Художній керівник і головний диригент – народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

ВОЛОДИМИР СІРЕНКО

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка –

НАЦІОНАЛЬНА ЗАСЛУЖЕНА АКАДЕМІЧНА КАПЕЛА УКРАЇНИ «ДУМКА»

Художній керівник і головний диригент – Герой України, народний артист України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

ЄВГЕН САВЧУК

Хор хлопчиків та юнаків Муніципальної академічної чоловічої хорової капели імені Л. Ревуцького

Художній керівник і головний диригент – заслужена артистка України

АІДА ЗАЙЦЕВА

ДІЙОВІ ОСОБИ І ВИКОНАВЦІ:

Жанна д'Арк

– **АНЖЕЛІКА САВЧЕНКО**, заслужена артистка України, артистка
Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка

Брат Доменік

– **ЮРІЙ РЕБРИК**, артист Національного академічного драматичного
театру імені Івана Франка

Розпорядник, герольд III

– **ДЕНИС САВЧЕНКО**, артист Національного академічного
драматичного театру імені Івана Франка

Герольд II

– **КОСТЯНТИН КЛЕЙН** (бас), заслужений артист України

Герольд I, клерк

– **АНАТОЛІЙ ПОГРІБНИЙ** (тенор)

Світла Діва

– **ІВАННА ПЛІШ** (сопрано)

Маргарита

– **ЯРОСЛАВА ПОБЕРЕЖНЯ** (сопрано)

Катерина

– **ТЕТЯНА ГАВРИЛЕНКО** (меццо-сопрано), заслужена артистка України

Поркус

– **МИХАЙЛО ТИЩЕНКО** (тенор), заслужений артист України

Селянин (Хліб)

– **ДЕНИС ЄВТУШЕНКО** (тенор)

Селянка

– **ОКСАНА БОНДАРЧУК** (сопрано)

INSTITUT
FRANÇAIS
UKRAINE

Francophonie • 2015

Тижень

VIVA!

2015 рік • 147 сезон
14 БЕРЕЗНЯ 19⁰⁰

КВІТКИ ПРОДАЮТЬСЯ У КАСАХ ТЕАТРУ

Телефони для довідок та бронювання – 455 9087

Адміністратор – 234 7165

Придбання та бронювання електронних квитків: www.opera.com.ua

Анексія очима проукраїнського активіста

Тиждень поспілкувався з колишнім прикордонником, який на правах анонімності розповів про події річної давності

Записав
Святослав
Птіцин

ПРО ЗАХОПЛЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН

Наприкінці 2013-го не було помітно, що в Криму щось назріває. Поки був Майдан у Києві, місцеве населення сиділо по хатах і спостерігало за трансляціями. Чекали, чим скінчиться. А потім була масова акція під Верховною Радою Криму (26 лютого). Зібралось багато татар, були росіяни, українці. А вже до вечора Сімферополем поповзли чутки про те, що нібито було побойще, 20 людей вбито. Насправді постраждали лише двоє. Одна людина померла від серцевого нападу, а другу пошарпав натовп. І наступного дня після цього мітингу захопили ВР автономії.

Вже наприкінці лютого – на початку березня стало відомо, що половина військових частин заблокована незрозуміло ким. До 2 березня я був стороннім спостерігачем. А 2-го числа зателефонував одному з офіцерів і запитав: «Що відбувається?». Мені відповіли: «Краще не питай, нас захопили росіяни, нічого більше сказати не можу». Перебував із цією думкою до вечора, а о пів на другу ночі зірвався під сімферопольський прикордонний загін. На місці тиша, всюди темно. Тільки на першому поверсі світиться вікно у вартівні. Ступаю – не відповідають. Пізніше двері таки відчинили, кроку не встиг зробити – зустрічає тіло в масці зі зброєю натовського зразка, досі не зрозумів, з якою саме. Обряджений у чорну форму. Не можна сказати, російська чи українська. Ззаду підходить старший групи, ще четверо таких у передбаннику на КПП сидять. Там же переляканий вохривець і стар-

ший прапорщик наш, український. Мене хотіли затягти всередину для «з'ясування», але колега врятував, каже, мовляв, наш, колишній, повернувся по речі. Ми з ним вийшли поговорити. І він повідомив, що їх захопили три дні тому. У цей час на сайті прикордонної служби повідомили, що військову частину контролює Україна. Було незрозуміло, хто й за кого. Як виявилось, сам начштабу Мельниченко відчинив ворота, дав наказ здати зброю до зброярні, яку закрили й опечатали, керівництво втекло. Сказали, що нібито у зв'язку з неспокійною ситуацією на територію частини прибуватимуть спецназівці. І наказав відчинити ворота. Заїхало три КамАЗи, набитих росіянами. Через кілька днів у процесі спілкування з бійцями в чорній формі з'ясувалося, що це збірна група ФСБ і ГРУ РФ. Обмундирування незрозуміле, щоб не прив'язали до Росії, якщо хтось загине.

У прикордонному загоні росіяни відчиняли кабінети, вибивали двері, мародерствували. Аж до того, що кокарди на сувеніри розтягли. Техніку знищили, систему внутрішнього зв'язку знищили або взяли під контроль. Озброєння майже відразу захопили. Один прикордонник намагався чинити опір – дістав по обличчю. На цьому спроби й закінчилися.

Я вирішив з'їздити в штаб берегової оборони у Сімферополі, там знайомі були. Біля входу в ніч на 3 березня стояло з 20 цивільних. З боку вулиці якісь чорти в балаклавах, з автоматами й кулеметами. З тильного боку БТР із

облізлого фарбою та без розпізнавальних знаків. На периметрі світла немає. Бачу в когось із активістів синьо-жовту стрічку. Як виявилось, це був Тимур Шаймарданов. 26 травня він пропав безвісти на території АРК. Хлопці розповіли, що за годину до мене приходили «казаки», які хотіли активістів відтіснити. Тож група чергувала вночі. Серед активістів частково були родичі, частково небайдужі. Вдалося потрапити до вояків на КПП. Знайомий офіцер мене забрав. Казав, що ситуація провальна. На території штабу берегової оборони було управління флотської контррозвідки. Хлопці під час спроби захоплення розкрили спецпакети (секретні інструкції, відкривати які дозволено лише в окремих випадках. – Ред.). Як виявилось, у ході захоплення будівлі парламенту військові мусили самотужки проводити силову операцію зі звільнення. МВС мало поставити зовнішнє оточення, щоб роззяви не полізли. Група спецназу спільно із СБУ мали створити контртерористичний штаб і звільнити будівлю. Але проблема в тому, що на спецпакет потрібно дістати підтвердження з Генштабу й від міністра оборони. У Генштабі просили почекаати. Три дні минуло після захоплення, хлопці сказали не втручатися. Обіцяли, що Міністерство внутрішніх справ усе саме зробить. У результаті 80% МВС перебігло на бік РФ, плюс «беркутів» додалося, плюс вешешників.

БУДНІ АКТИВІСТІВ

Почав щодня їздити під штаб: вночі чергували, удень акції влаштовували на підтримку єдиної

ФОТО: AP

України. Збиралися біля пам'ятника Шевченкові, збиралися в центрі міста. А через чотири дні, тобто 6 березня, з'явилися «Тигри» (новітні російські броньовані машини. — Ред.). На них були поживому здерті номери, зафарбовані розпізнавальні знаки на бокках і намальований прапор Автономної Республіки Крим. Але ж це суто російська машина, і в цивільний продаж її не пускали!

Паралельно спілкувалися із «зеленими чоловічками» біля штабу. У них форма вже російська. Розпізнавальних знаків не було, на озброєнні АК-74, АК-100, РПК. У приватних бесідах дехто казав: «Чорт знає, що ми тут робимо. Дали наказ охороняти мирних жителів від несанкціонованих дій української армії, бо тут можуть щось зачищати за наказом із Києва». Були спроби не пускати військових на службу, штабу обрізали водопровід, відімкнули електрику, їку через паркан кидали. Іноді вдавалося домовитися про те, щоб передати харчі через КПП машини.

Деякі «зелені чоловічки» зізнавалися, що вони з Новоросійська. Казали щось на кшталт: «Незрозуміло, що ми тут робимо. Позавчора кораблем нас доставили під Севастополь, у трюмі сиділи, не знали, де ми є. Дізналися, куди припливли, коли на берег вийшли. А потім у Сімферополь перекинули». З цими можна було говорити. А от із «самообороною» — ні. Там вінегрет був. Передпенсійного та пенсійного віку бидло. П'яні, накурені. З колорадськими стрічками. Подекуди були бойовики. І «казачество». Кубанське, Донське, незрозуміле Кримське.

Облога бази української берегової охорони в Перевальному була найтривалішою і найчисленнішою

Бували моменти, коли до 400 тіл тих ідіотів підходило до нас. Доходило до того, що «зелені чоловічки» ставили живий заслін між нашими активістами й цим стадом. З їхнього боку була постійна невмотивована агресія.

Наші бійці скаржилися, що за останній рік здали купу озброєння, натомість нічого не отримали. Вийшло, що по автомату на двох і один-три ріжки на людину. Важкого озброєння не було. Проти броньовиків не попреш. Така ситуація зберігалася близько трьох тижнів, потім був наказ на відвід, здачу частин.

ВИВЕДЕННЯ ВІЙСК

Виходили неорганізовано. З Перевального мали вийти 156 осіб, була призначена дата. Але за півдня до відведення нам сказали, що невідомо, як це відбуватиметься. Було розпливчасте формулювання: не маємо можливості вивести особовий склад. Наказ ніби є, а про його забезпечення нічого не сказано. Зібралася група активістів, стали шукати автобуси. За чотири дні зібрали 35 тис. грн. Цього вистачило на фуру й автобус для особового складу. Підтримки з боку держави, відверто кажучи, у той момент не було. Колону відвели, вийшли без проблем. З іншими частинами ситуація склалася приблизно така сама.

У Перевальному оточення було серйозніше, ніж у Сімферополі. У підліску дуже багато техніки стояло. Починаючи від КамАЗів і закінчуючи БТР та БМП.

У ПРИКОРДОННОМУ ЗАГОНІ РОСІЯНИ ВІДЧИНЯЛИ КАБІНЕТИ, ВИБИВАЛИ ДВЕРІ, МАРОДЕРСТВУВАЛИ. НАВІТЬ КОКАРДИ НА СУВЕНІРИ РОЗТЯГЛИ

Я стільки ніколи не бачив. З активістів були сім'ї військовослужбовців, наша ініціативна група. Але масово, по 200–300 осіб, майже не збиралися. Дніпропетровські десантники звідти вийшли красиво. Вони ж прикомандировані були. Стояло питання про те, щоб хлопці залишили техніку й зброю. Ті послали росіян подалі. Сказали, що або виїжджають колоною, організовано, на своїй техніці й зі зброєю,

або стрілятимуть у все, що порушиться. Вони зрозуміли й перешкоджати не стали. І це, мабуть, єдиний підрозділ, який вийшов із Криму, гордо піднявши голову.

Я вибирався з півострова ближче до кінця квітня, після того як координатор повідомив, що мене росіяни збираються подати в розпук. За півдня дістав квиток на поїзд. Їхав і боявся. Але кураж був. Одягнув камуфляж без розпізнавальних знаків. Нахабно в поїзд зайшов із великою військовою сумкою. Страшно було, коли проїжджали через Сиваш. Швидкість — 15 км за годину. Уздовж залізничного полотна кілометрів на 4–5 углиб почали траплятися вкопані БМП, танки. З розпізнавальними знаками, російськими прапорцями. Польові кухні під маскувальними сітками. Під кручею було чітко видно вкопані по узбережжю вогневі точки. Стояли дзоти. Дуже здивувало, що на українській території не побачив військових. Десяток мішків із піском і все.

Здивувала й позиція прикордонників під час перевірки. Перший зайшов у купе, побачив мене, запитань не ставив. А я в камуфляжі, з Криму, під ногами величезна сумка. Другий забіг. Поцікавився, чи все в мене добре. Навіть документи не перевірів. На третьому я вже не витримував, висловив усе, що думав. Прийшов старший наряду, старлей. Він розповів, що на пункт огляду з різних прикордонних загонів зібрали людей, взаємодії нуль, як результат — перевірки для галочки.

До середини квітня росіяни з Криму пропускали людей, заплуццюючи очі. А потім почали пресувати, чіплятися, щоб не випустити з території, були арешти, допити. Я думав, мою родичів не чіпати: мати хвора, сидіти в Росії. Але ні. Двічі вибивали двері в квартирі, «маски-шоу» забігали. Дружина сказала, що я зібрался й поїхав незрозуміло куди і що взагалі, мовляв, ми розлучаємося. Вони порилися, пошукали, звісно, нічого не знайшли. Сім'я, до речі, теж згодом виїхала на територію України.

А потім до середини літа пішла хвиля. Усі нормальні люди покинули Крим. З адекватних лишилися переважно татари й українці, які вирішили сидіти до останнього. Але це група ризику. І досить серйозна. ■

Залежність, якої не квапляться позбутися

Попри оптимістичні спроби звільнити світ від ядерної зброї, загроза миру від неї лише зростає

У січні 2007 року Генрі Кісінджер, Джордж Шульц, Вільям Перрі й Сем Нанн (два держсекретарі-республіканці та два демократи: міністр оборони й голова комісії Сенату з питань озброєнь) закликали світ докласти зусиль, щоб зменшити залежність від ядерної зброї. Кінцевою метою, як писали вони у Wall Street Journal, має стати повне усунення загрози від неї. Ця стаття викликала надзвичайну реакцію. Ідею позбутися ядерних озброєнь, яку давно вважали безглуздою утопією, раптом підхопили дослідники, вчені та інші дуже серйозні люди, які професійно займаються ядерною політикою. Наступного року було створено групу тиску Global Zero для боротьби за остаточне ядерне роззброєння. Її цілі й завдання схвалили десятки діючих і колишніх глав держав та сотні тисяч звичайних громадян.

У квітні 2009 року Барак Обама під час виступу в Празі пообіцяв знову повернутися до питання скорочення озброєнь і мирною, але твердою позицією щодо ядерних амбіцій Ірану дати новий поштовх Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Він сказав, що зараз можна започаткувати процеси, які приведуть до відмови від ядерної зброї у світовому масштабі за життя одного покоління. Ця промова, як і контраст із Джорджем Бушем-молодшим, стала ключовим фактором, що через кілька місяців приніс Обамі Нобелівську премію миру.

Наступного року він повернувся до Праги, щоб підписати СНО-3 – договір про озброєння з Росією, яким кількість ядерних боєзарядів на стратегічних носіях обмежувалася 1550 одиницями для кожної зі сторін. Від

РФ документ підписав тодішній президент Дмитрій Медведєв, який іще раніше підтримував цілі та завдання Global Zero. Ще через місяць на конференції з питань прогресу ДНЯЗ, що проводиться кожні п'ять років, погодили план із 64 пунктів, яким передбачено було зміцнення трьох взаємопов'язаних основ договору: обіцянки, що всі країни можуть користатися благами «мирного атома»; згоди неядерних держав не ставати ядерними; зобов'язання ядерних держав проводити ядерне роззброєння. Були надії на те, що на наступній конференції у травні 2015 року можна буде відрапортувати про значні успіхи.

ІДЕЯ, ЧАС ЯКОЇ МІНУВ

На жаль, цього не сталося. Домовленість Обама з Іраном залишається можливою, навіть імовірною, але навряд чи сприятиме рухові до вільного від ядерної зброї світу. Іран і далі триматиметься біля ядерного порога, зберігаючи здатність збагачувати уран. Відтак якщо він вийде з договору, то зможе створити достатню кількість матеріалу для однієї бомби приблизно за рік. Це більше, ніж три місяці, які, за оцінками, йому потрібні були б на виготовлення ядерної зброї зараз. Крім того, за рік США та союзники здатні відреагувати в разі потреби. Але це навряд чи можна назвати величезним кроком від ядерного порога або до миру.

Домовленість з Іраном – єдиний пункт у списку великих надій другого десятиріччя ХХІ століття, за яким узагалі вдалося досягти яких-небудь успіхів. Тим часом попередник і наступник Медведєва Владімір Путін не пропускає жодної

нагоди похвалитися ядерною могутністю своєї країни й віддає на її зміцнення третину величезного військового бюджету Росії.

Це не єдина держава, яка інвестує в ядерну зброю (див. «Арсенали та надії»). Америка почала десятирічну програму модернізації свого арсеналу вартістю \$348 млрд. Британія теж збирається переоснащувати власні сили, а Франція вже виконала половину роботи в цьому напрямку. Китай інтенсивно інвестує в засоби для завдання удару у відповідь. Коротше кажучи, п'ять постійних членів Ради Безпеки ООН не зробили жодної спроби зменшити роль ядерної зброї у своїх воєнних та оборонних доктринах, незважаючи на зобов'язання в межах ДНЯЗ. Ініціативу заборонити ядерні озброєння міжнародним гуманітарним правом, до якої приєдналися більш ніж 150 країн – підписантів ДНЯЗ, фактично не підтримала жодна з ядерних держав, і лише на словах – ті уряди, які прагнуть одержати ядерний захист США.

Правда полягає в тому, що зовсім не весь світ насправді прагнув звести ядерну зброю до нуля. Перевага США у звичайних озброєннях зовсім не гарантує стійкої перемоги у справжніх війнах, але вона досить переконлива, щоб поступове ядерне роззброєння частині американських науковців і експертів з безпеки видавалося привабливим. Дехто з них – колишніх бійців холодної війни – з докором сумління усвідомлював, наскільки легко можна було б знищити цілу планету волею випадку або ж неправильного розрахунку. А у світі збанкрутілих банків та успішних джихадистів ядерну зброю багато хто сприймає як небезпечний і дорогий анахронізм.

В інших країнах ситуація бачилася зовсім інакшою. Ядерна зброя – це дівча компенсація браку традиційної військової сили. Америка оцінила це у 1950-х роках, пригрозивши відносно передовою нуклеарною зброєю для стримування радянських танкових дивізій у Європі. Тепер з огляду на величезну кількість звичайних озброєнь у США ядерними погрожують інші.

Вирівнювання сил найочевидніше на прикладі найменших

країн. Теоретична наявність хоча б кількох боеголовок дає змогу Північній Кореї тиснути на свою південну сусідку, набагато могутнішу в решті аспектів, і дразнити Америку. Одна з причин, чому Китай не перестає постачати в це закрите царство енергію і продовольчу допомогу, – боязнь, що режим Кіма у випадку неминучого колапсу якось пустить у дію свої ядерні бомби. Бажання Ірану козиряти нуклеарною зброєю частково пояснюється тим, що він бачив, наскільки різна доля спіткала Ірак і Північну Корею, що разом опинилися у бушівській «осі зла» 2002 року. Деякі українські політики шкодують, що в 1994-му держава відмовилася від ядерної зброї, яка дісталася їй від Радянського Союзу. Отримані в обмін на неї від Британії, Франції, США та Росії гарантії безпеки сьогодні виявилися пустим звуком.

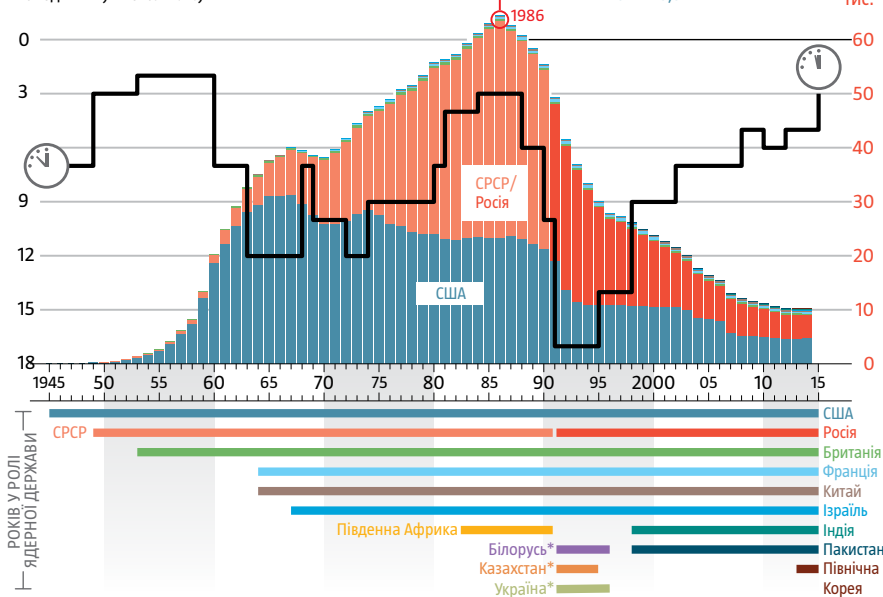
МАЙОР КОНГ НА ЗВ'ЯЗКУ

Але вагу, якої ядерна зброя додає їхнім традиційним військовим силам, можуть оцінити й великі країни. Терез Дельпеш, директор відділу стратегічних досліджень Комісаріату з ядерної енергії Франції, незадовго до своєї смерті в 2012 році заявила, що вороги Заходу вже застосовують асиметричну тактику, щоб компенсувати брак звичайних озброєнь; було б помилкою вважати, що ядерній зброї місця там не знайдеться. Яскравим прикладом є Росія. У 1999 році Путін вразила ефективність високоточної західної зброї в Косові. Ставши через рік президентом, він запровадив воєнну доктрину «деескалації», в межах якої змусити противника повернутися до попереднього статус-кво могла б загроза обмеженого ядерного удару (не обов'язково по військовій мішені). Її метою було стримувати США та їхніх союзників у НАТО від втручання в конфлікти, у яких Росія вбачала свої ключові інтереси.

Щоб ця доктрина сприймалася серйозно, Росії потрібно, щоб Захід вірив у її готовність піти на ризик застосування ядерної зброї, бо вона значно більше зацікавлена в результатах подій у своєму «близькому зарубіжжі», ніж інші. Після 2000 року майже всі масштабні військові навчання РФ включали симуляцію обмежених ядерних ударів, зокрема у

Менше зброї – більше проблем

Рівень ядерної загрози
Хвилини до півночі
на Годиннику Апокаліпсису**

За даними Федерації американських учених, Асоціації контролю зброї, Bulletin of the Atomic Scientists (Бюлетень вчених-атомників), Стокгольмського інституту дослідження проблем миру

*Після розпаду Радянського Союзу дані не застосовні
**Проект «Годинник Апокаліпсису», який показує символічний час, що відділяє людство від ядерної катастрофи, запроваджений американським журналом Bulletin of the Atomic Scientists

2009-му по території Польщі. Модернізувавши свої війська, Росія тепер більше покладається на традиційні озброєння. Може бути, що саме тому масштабні навчання 2013 року обійшлися без симуляції ядерного удару. Але конфлікт в Україні тривожно нагадує тактику, в яку постійно граються і яку планують російські збройні сили. Схильність Росії до ядерного шантажування видно з її погроз завдати випереджальних ударів по американських протиракетних об'єктах, які ма-

Ідея «ядерного поєдинку сам на сам з росіянами», як сказав майор Конг у фільмі Стенлі Кубріка «Доктор Стрейнджлав», їхнє повернення до холодної війни. Але цього разу все інакше. Тоді обидві сторони загальною зобов'язувалися підтримувати міжнародну стабільність, а ядерну зброю вважали способом збереження, а не зміни статус-кво. Це не означало, що небезпеки не було: трагедія легко могла статися випадково або через лихий задум, і обопільна зацікавленість у стабільності зникла б. Але й американське, й радянське керівництво не бажало наражатися на ризик там, де справа доходила до ядерної зброї. Для запобігання кризовим ситуаціям та для контролю над ними запроваджувалися протоколи на зразок гарячої лінії, і багато уваги приділялося перестрахованню від випадкового або несанкціонованого запуску. Зміцнило стабільність і створення ядерних сил для «удару у відповідь», які могли забезпечити реакцію навіть на найбільш приховану атаку.

Нова нуклеарна доба має хиткий фундамент. Хоча ядерних озброєнь зараз менше, ніж у розпал холодної війни

ДОКИ ВІДНОСИНИ МІЖ ВЕЛИКИМИ ДЕРЖАВАМИ ЗАЛИШАТИМУТЬСЯ НЕСТАБІЛЬНИМИ, СТИМУЛ ТРИМАТИСЯ ЗА ЯДЕРНУ БОМБУ ПЕРЕВАЖУВАТИМЕ РЕШТУ МІРКУВАНЬ

ють з'явитися в Румунії цього року, а в Польщі – 2018-го. Наприкінці 2013 року Росія розмістила поблизу Калінінграда, біля кордону з Польщею та Литвою, ракети «Іскандер», які можуть нести ядерні боеголовки.

(див. «Менше зброї – більше проблем»), застосування їх частини ймовірніше і можливість його постійно зростає. Це робить реальнішими перспективи того, що нові країни теж оберуть ядерний варіант, що, своєю чергою, посилює відчуття нестабільності.

Багато стримувальних факторів епохи холодної війни зараз ослаблені або й відсутні. Один із них – загальна згода з необхідністю стратегічної стабільності. Деякі з нинішніх ядерних держав хочуть піддати сумніву усталений порядок у місцевому чи глобальному масштабі. І Китай, і Росія незадоволені міжнародним порядком, що ґрунтується на правилах, створених Заходом і підпорядкованих йому ж таки. Індія має спірні кордони з Китаєм та Пакистаном із ядерними ракетами по обидва боки.

Тих протоколів, які встановили США й Радянський Союз в еру холодної війни як взаємні гарантії, сьогодні не дуже видно. Особливо ухиляється від відповідей щодо розмірів, статусу й можливостей своїх ядерних сил Китай, не розголошуючи й того, якою доктриною керуватиметься в їх застосуванні. Індія та Пакистан мають гарячу лінію й інформують одне одного про випробування, але не обговорюють жодних інших заходів для посилення ядерної безпеки, наприклад відведення озброєнь від кордонів. Ізраїль навіть не визнає існування власного ядерного арсеналу. Протоколи, що регулювали відносини в ядерній сфері між Америкою та Росією, теж розпадаються на очачі; співробітництво у питаннях безпеки ядерних матеріалів зупинилося в грудні 2014 року.

ІЗ НИМИ ЖИТТЯ НЕМАЄ...

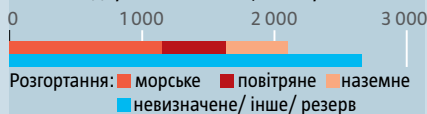
Тепер завдати ядерного контрудару спроможні більше країн (що, на думку теоретиків, за певних обставин сприяє стримуванню). Це може дещо заспокоювати і значною мірою нейтралізує дилему «використовуй, бо втратиш», яка в час кризи постає перед державою з маленьким або вразливим ядерним арсеналом. Росія, Америка, Франція і Британія довгий час користалися із цієї гарантії, маючи атомні субмарини, які практично не можуть стати мішенями в

Арсенали та надії

США (оцінка загальної кількості боеголовок: 4764)

Відповідно до підписаного у 2010 році з Росією договору про СНО-3 Америка не планує збільшувати свій стратегічний арсенал, але розробляє нову боеголовку для ракет, котрі можна запускати як із підводних човнів, так і з наземних установок. 2027 року почнеться поступова заміна наявних нині на озброєнні 14 підводних носіїв балістичних ракет класу Ohio по одному за рік. Існує програма введення в експлуатацію нового бомбардувальника далекого радіуса дії, що здатен проходити кризу протиповітряну оборону противника, а також нової авіаційної ракети до нього. Спроможність такої системи атакувати добре захищені цілі з використанням озброєнь малої потужності робить її особливо надійним засобом стримування проти невеликої ядерної держави.

Активні ядерні боеголовки, 2014 рік

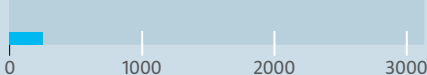
Росія (4300)

Планується заміна застарілих наземних систем кількома новими міжконтинентальними балістичними ракетами (МБР). Одна з них, рідкопаливна ракета «Сармат» – гігант, який може нести до 15 самонавідних боеголовок; дехто вважає, що її сконструйовано як зброю першого удару. 10 нових підводних човнів класу «Борей», три з яких нещодавно введено в дію, дадуть Росії змогу тримати оснащені балістичними ракетами субмарини на постійному бойовому чергуванні вперше після закінчення холодної війни. Росія має також плани створення ядерного бомбардувальника-невидимки. Незважаючи на дану колись обіцянку зменшити частку тактичних ядерних озброєнь, вона, схоже, дедалі більше включає їх у свої військові доктрини. Можливо, Москва розробляє нові боеголовки для крилатих ракет, порушуючи Договір про ліквідацію ракет середньої та малої дальності від 1987 року.

Китай (250)

Хоча перші випробування китайської ядерної зброї відбулися півстоліття тому, донедавна країна дуже повільно створювала ядерний арсенал. До 2006 року її єдиними МБР були нечисленні рідкопаливні DF-5AS у стартових шахтах, не захищених від першого удару. Але поява мобільних DF-31A й розгортання (після багатьох невдалих спроб) принаймні чотирьох субмарин класу «Цзінь», оснащених балістичними ракетами, забезпечили Китай реальними засобами для завдання контрудару. Якби Пекін захотів виготовити нові боеголовки, то міг би легко розмістити їх на частині свого величезного арсеналу ракет середньої та малої дальності. Голова КНР Сі Цзіньпін, здається, забув про давню обіцянку своїй державі не застосовувати ядерної зброї першою.

За даними The Economist, Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI)

Франція (300)

Основа ядерних сил – чотири підводні ракетоносці класу Triomphant, найновіші з яких введено в експлуатацію у 2010 році. Окрім того, країна оновлює свої системи повітряного базування 40 новими винищувачами Rafale, здатними нести крилаті ракети ASMPA. Програма радикальної модернізації підводних човнів, літаків, ракет, боеголовки і об'єктів ВПК триватиме й у наступному десятилітті.

Британія (225)

Чотири застарілі підводні ракетоносці класу Vanguard через 10 років заміняться новими човнами класу Trafalgar з оновленими американськими ракетами Trident D5 (хоч як це дивно, ядерна держава Британія не розробляє власних ракет). Можливо, наступний уряд візьме на себе побудову лише трьох із цих субмарин, відтак тримати одну на постійному бойовому чергуванні буде набагато важче.

Пакистан (120)

Пакистанська програма ядерних озброєнь розвивається найшвидше у світі і включає до 11 літаків, а також ракети – балістичні й крилаті, проєктовані як носії. Особливо тривожить можливість попереджувального застосування балістично-ракетних систем малої потужності та малої дальності (Hatf-2 і Hatf-9) проти традиційних військових сил Індії.

Індія (110)

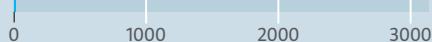
Родина ракет наземного базування Agni досконалюється в плані дальності, бойових характеристик і точності. Нова дорожно-мобільна ракета Agni V має дальність до 8 тис. км (5 тис. миль); новіші версії нестимуть кілька боеголовки. Після невдалих випробувань, що тривали роками, на озброєння ВМС Індії надійде й тактичний виробництва ракетний підводний човен Arihant. За ним на черзі ще три субмарини.

Ізраїль (80)

Незавбачено на озброєнні з'явиться мобільна ракета Jericho III дальністю 6 тис. км. Крім того, Ізраїль має літаки F-16 і F-15, спроможні завдавати ядерних ударів, і три субмарини класу Dolphin, які запускають крилаті ракети з ядерними боеголовками дальністю до 1,5 тис. км. Це робить країну однією із п'яти, які мають триаду ядерної зброї наземного, морського й повітряного базування.

Північна Корея (10)

У цьому випадку зрозуміти, де риторика, а де реальність, складно. Однак КНДР справді може мати аж 10 боеголовки і проєктів для їх установлення на ракетах; імовірно, вона здатна виробляти їх по одній на рік. Її ракети P-11 (Scud) можуть досягати більшої частини території Південної Кореї, а Nodong – долетіти до Японії. Пхеньян продовжує роботу над міжконтинентальними балістичними ракетами, здатними перетнути Тихий океан.

морі. Китай має нині мобільні ракети, здатні відліти під час першого удару, й розгортає власний флот озброєних балістичними ракетами підводних човнів. Індія щойно почала випробування своєї першої атомної

субмарини. Ізраїль володіє підводними човнами, які можуть запускати крилаті ракети з ядерними боеголовками.

Проте варто пам'ятати, що перспектива появи такої здатності в однієї із двох сторін кон-

флікту, якщо друга її не має, сама може стати фактором дестабілізації. Окрім того, є небезпека, що лідери деяких нинішніх ядерних держав і претендентів на цей статус із більшою готовністю йтимуть на ризик, ніж їхні колеги часів холодної війни. Боятися ядерної зброї Північної Кореї та, можливо, Ірану, слід іще й тому, що їхні лідери відчують внутрішню чи зовнішню загрозу для свого режиму, або їхня релігія чи ідеологія не виключає апокаліптичної ворожнечі.

Загрозу несанкціонованого застосування озброєнь або захоплення частини їх невідданими державі угрупованнями збільшують слабкі інститути. Особливо гостра вона в Пакистані, де контроль за системами малої дальності у кризові періоди може делегуватися польовим командирам, значна частина армії радикалізована, а мережі джихадистів серйозно розрослися.

Склавши докупи загрозу використання ядерної зброї з метою тиску, а не задля стабільності, зростання кількості ядерних держав і дедалі частіше глибоке незрозуміння процесів, Терез Дельпеш написала 2012 року, що світ входить у нову «еру стратегічного піратства». Для цього явища характерними є беззаконня та обман, воно, на думку експерта, передбачає як несподівані атаки, так і відверті погрози. Особливе занепокоєння викликав Китай, відмовляючись почати серйозне обговорення того, яка саме стратегічна стабільність його влаштувала б. А ще Дельпеш попереджала про неготовність до такої загрози Заходу.

Деякі стратеги вважають, що екзистенційна небезпека від ядерної зброї зумовить появу нових форм стримування. Воно діяло під час холодної війни і може з необхідними поправками працювати сьогодні. Але, як зауважив британський фахівець Лоренс Фрідмен, «стримування працює, доки не перестане». А останнє бачиться дедалі ймовірнішим у набагато складнішому й хаотичнішому майбутньому, особливо якщо проблемі не приділяти достатньої уваги. Америка хоче активно витрачати кошти на нові ядерні системи, але інтелектуальних зусиль, спрямованих на роз-

робку нових теорій стримування, не видно.

Одним зі способів зміцнення стабільності могла б стати відкритіша доктрина розширеного стримування з боку Америки. В Азії та на Близькому Сході гарантії безпеки США їхнім союзникам більш розмиті, ніж у Європі, де зобов'язання чітко зафіксовані в рамках НАТО. Зростання військової потуги Китаю та непередбачуваність КНДР загрожують Японії і (дещо менше) Південній Кореї – союзникам США, які досі утримувалися від набуття статусу ядерної держави. Обидві країни могли б швидко стати ядерними, якби тільки захотіли. А якби Іран вийшов із ДНЯЗ і почав створювати бомбу, Саудівська Аравія, ОАЕ, а можливо, і Єгипет не мали б іншого виходу, окрім зробити те саме.

Тут Америка здатна допомогти у плані як практики, так і доктрини. Вона розробляє дедалі ефективніші протибалістичні системи, якими може поділитися із союзниками; це, звісно, теж, не виключено, внесе якийсь елемент дестабілізації, але не настільки великий, як розповсюдження ядерної зброї. Крім того, США розробляють «швидкий глобальний удар» – можливість завдати точної атаки звичайними озброєннями в будь-якому куточку світу впродовж однієї години, що дало б змогу швидко нейтралізувати незначні ворожі ядерні сили без застосування нуклеарної зброї.

...І БЕЗ НИХ ЖИТИ НЕ МОЖНА

Але найбільшим і найменшим загрозам цим не зарадиш. Майже рівноцінна нова ядерна держава на кшталт Китаю може сьогодні значно обережніше підходити до ризику застосування ядерної зброї в якихось регіональних кризах (наприклад, через Тайвань), ніж раніше. На іншому кінці спектра – коли йдеться про недержавні угруповання, які особливо не мають чим ризикувати, – стримування може просто не діяти.

Нещодавні високі надії на Global Zero тепер здаються страшенно передчасними. Доки відносини між великими державами залишатимуться нестабільними, доки зберігатиметься неподолане регіональне суперництво, а бандитські уряди вважатимуть

Росії потрібно, щоб Захід вірив у її готовність піти на ризик застосування ядерної зброї, бо вона значно більше зацікавлена в результатах подій у своєму «близькому зарубіжжі», ніж інші. Після 2000 року майже всі масштабні військові навчання РФ включали симуляцію обмежених ядерних ударів, зокрема у 2009-му по території Польщі

ДЕЯКІ ДЕРЖАВИ РОЗГЛЯДАЮТЬ ЯДЕРНУ ЗБРОЮ ЯК ДІЄВУ КОМПЕНСАЦІЮ БРАКУ ТРАДИЦІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ СИЛИ

них озброєнь та мобілізації або експропріації носіїв». «Кожна криза була б ядерною, – застерігає він. – Кожна війна могла б стати ядерною війною».

Обама мав рацію, коли шість років тому попередив світ, що не можна дозволити собі заспокоїтись у питанні ядерних озброєнь. Навіть усвідомлення, що в якийсь момент, випадково або ж зумисне, одна чи більше ракет полетять у ціль, іще не причина не докладати всіх зусиль, аби якомога віддалити той чорний день. Використання ядерної зброї аж ніяк не повинне вважатися складовою нормальної «валюти» міжнародних відносин. Але наразі найбільше, що можна зробити, – це шукати шляхи відновлення ефективного стримування, зупинити розповсюдження ядерної зброї та повернутися до ретельних і впертих перемовин про контроль над озброєннями між головними ядерними державами. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

ФОТО: ВАДИМ КУЛКОВ

Надія зникає

Іноземні компанії намагаються не помічати падіння цін на нафту й ослабленої економіки

Тегеранські бізнесмени називають їх «чаювальниками» – іноземних гостей, що заїжджають на день, аби придивитися, що можуть виграти, коли верховний лідер Ірану аятола Алі Хаменеї погодиться на остаточну угоду із Заходом щодо ядерної програми. Раніше такий раптовий сплеск популярності Ірану серед іноземних бізнесменів спостерігався після підписання попередньої домовленості з листопаді 2013 року, коли в інвесторів з'явилися надії на вигоду.

Маючи майже 80 млн населення й 18-ту за величиною економіку в світі, Іран може бути привабливим ринком. Його поміркований і відкритий для світу президент Гасан Рутані виступає за іноземні інвестиції та робочі місця, які вони можуть створити. Але його надії відкрити економіку розбиваються не просто об санкції та примарність перспективи їх скасування. Йому протидіють і тегеранські консерватори, багато з яких обурюються вже самою думкою про появу закордонних ком-

паній на своїй території. Час теж не на його боці. Економіка Ірану страждає від наслідків обмежень, різкого падіння ціни на нафту й десятиліть неефективного управління, зайве й казати про вартість фінансової підтримки бойовиків та диктаторів у регіоні. Безробіття серед молоді зростає, а рівень життя падає.

Президентська команда технократів досягла певних успіхів і зупинила найсильніші кровотечі економіки. 11 лютого під час виступу на честь 36-ї річниці революції Рутані сказав, що протягом шести місяців до вересня середньорічний темп зростання економіки становив 4% й це дало їй змогу вийти з дворічної рецесії. Інфляція, яка колись трималася на рівні близько 40%, зараз опустилася до нижче ніж 17%.

Проте багатством із цих здобутків нині загрожують низькі ціни на нафту. Хоча в Ірані економіка менш залежна від чорного золота, ніж у деяких інших країнах регіону, воно досі дає 42% доходів державної скарбниці. В останньому бюджеті видатки скоротять приблизно на 11% із поправкою на інфляцію, що може зіпсувати економіку назад у рецесію. Та навіть такий варіант бачиться оптимістичним: спочатку в державний кошторис заклали ціну нафти на рівні \$72 за барель. «Питання не в тому, чи хоче уряд вести з нами справи, – сказав один європейський бізнесмен, – а в тому, що вони більше не мають чим платити».

Зменшення доходів держави штовхає Рутані до конфронтації

з могутньою Револьюційною гвардією Ірану. Ця військова сила, яка підтримує клерикальний режим країни, має розлогу бізнес-імперію. Контролюючи морські порти й великі ділянки сухопутного кордону, команди гвардійців навчилися обходити санкції і стали багатими торговцями, пробуваючи свої сили в різних галузях: від телекомунікацій до банків. Коли Рутані говорить про те, що «монополії» повинні платити податки, люди прекрасно розуміють, кого він має на увазі. «Заробити було неможливо, – розповідає Мердад, американець іранського походження, який нещодавно закрити свою крамницю канцелярського приладдя в Тегерані й повернувся до Каліфорнії. – Коли військові чиновники завозять товар із Китаю і не мають платити імпортерських мит узагалі, вижити справою на кшталт моєї неможливо».

По бізнесу й надалі б'ють американські та європейські енергетичні й банківські санкції. Оптимістичні сподівання на те, що завдяки ядерній угоді можна буде чекати зняття обмежень, майже

зовсім розвіялися. Внутрішні інвестиції зупинилися. Кілька державних банків, кажуть, ось-ось збанкрутують. Спроби обійти санкції тільки погіршили становище в країні й без того корумпований: у рейтингу антикорупційної організації Transparency International за 2014 рік Іран посів нещасне 136-те місце серед 175 фігурантів.

Закордонні бізнес-гості не перестають заїжджати на чай, але, за оцінками менеджера європейської авіалінії, в іранській столиці їх різко поменшало впродовж

якщо вірити останній офіційній статистиці?

Рутані дуже сподівався на ядерні перемовини, а от його чиновники, схоже, ведуть обережну гру. Ще недавно багато з них заявляли, що хочуть обмежити ділові відносини з Китаєм (який і надалі купував нафту, мовби нічого не сталося), бо він виробляє неякісні товари, порушує обіцянки й не має західних технологій. Зараз таку критику чути рідше.

Зі свого боку, американські чиновники ретельно закручують гайки. Коли торік із Тегерана повернулася велика делегація французьких бізнесменів, багато з них дістали попередження з посольства США в Парижі: поводитись обережно й не підписувати попередніх контрактів з Іраном, якщо вони хочуть зберегти доступ до фінансових ринків Америки. Через кілька місяців схожі перестороги було висловлено і групі німців. Перспектива замороження доларових рахунків у межах американських банківських санкцій або взагалі втрати доступу до ринків капіталу в Сполучених Штатах остудила ентузіазм до ведення бізнесу в Ірані.

Проте деякі іноземні бізнесмени нарікають, що американські компанії не грають за тими самими правилами. Багато фірм зі США не працюють відкрито в Ірані, а ховаються під вивісками місцевих бізнесменів. За словами одного з таких посередників у нафтовому й банківському бізнесі, частого гостя іранського Міністерства нафтової промисловості, найкращі контракти вже розібрали. «Якщо буде досягнуто домовленості про ядерну програму, на ранок виявиться, що американці вже підписали однорічні опції з найкращих проектів, – каже він. – Європейці стоятимуть у черзі, але їм зрештою доведеться торгуватися з Exxon Mobil і Chevron, як це вже було в Лівії».

Такі розмови особливо прикро чути компаніям тих західних держав, які не дуже хотіли запроваджувати санкції. «Нас не залишає відчуття, що американці нас обвели навколо пальця», – сказав один із провідних європейських бізнесменів. ■

ПОМІРКОВАНИЙ ПРЕЗИДЕНТ ІРАНУ ГАСАН РУТАНІ ВИСТУПАЄ ЗА ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ТА РОБОЧІ МІСЦЯ, ЯКІ ВОНИ МОЖУТЬ СТВОРИТИ

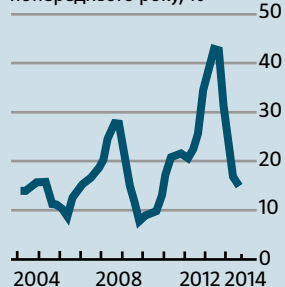
останнього кварталу. Є ще й інші ознаки того, що надія зникає: торги на Тегеранській фондовій біржі впали торік на 21%, підскачавши на 131% у 2013-му. Чи не єдиним променем світла залишається туризм, що зріс на 35%,

Під санкціями

Іран

Споживчі ціни

Зростання відносно попереднього року, %

Рівень безробіття серед молоді

Вікова група 15–24 роки, %

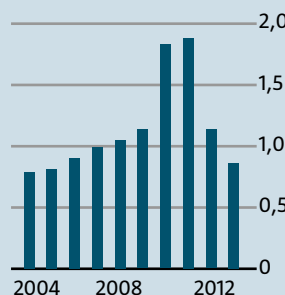
Офіційний обмінний курс

Інвертована шкала, тисяч ріалів до \$

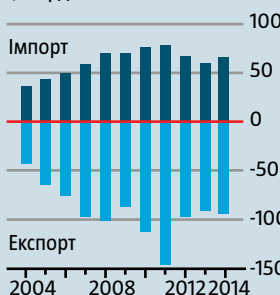
Виробництво автомобілів

млн шт.

Торгівля

\$ млрд.

Видобуток нафти

млн барелів за день

За даними аналітичного підрозділу Economist Intelligence Unit, Управління енергетичної інформації США (EIA), Центру статистики Ірану, Центрального банку Ірану

*Рік до жовтня

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

На кордоні

Як тривога через Росію впливає на повсякденне життя й політику

1 березня в Естонії відбулися парламентські вибори, за результатами яких перемогла Партія реформ

Мешканцям естонського міста Нарва на кордоні з Росією вже набридло чути, що воно стане наступним. «Тут просто не може бути другого Криму», – каже Владіслав Понятівський, місцевий профспілковий лідер. Етнічний росіянин, він допомагав проводити «референдум» про автономію Нарви у 1993 році. А тепер про таке не хоче й думати. Нинішня Естонія пропонує вищий рівень життя, членство у НАТО і Європейському Союзу. Ніхто в Нарві не прагне потрапити до Івангороду – російського міста на іншому березі річки.

Захід боїться, що Кремль почне випробовувати Альянс, створюючи проблеми в країнах Балтії. Британський міністр оборони Майкл Феллон уже говорить про «реальну небезпеку». Росія порушує повітряний простір цих держав і перешкоджає рухові суден Балтійським морем. Минулої осені агенти РФ перетнули кордон і викрали працівника естонської розвідки. Командувач Сил оборони Естонії Ріхо Террас називає це нове безпекове середовище «не просто негодою, а зміною клімату».

Як член НАТО, що має сухопутний кордон із Росією, Естонія повинна готуватися до нападу. Їй активно сприяє в цьому Альянс, проводячи операцію «Атлантична рішучість»; до кожної із трьох держав Балтії, а також до Польщі,

відряджено по 150 американських військових. Посилено патрулювання повітряного простору в регіоні. Створюються сили швидкого реагування.

Питання національної безпеки домінувало й на парламентських виборах, що відбулися в Естонії 1 березня. На них владна Партія реформ перемогла свою прокремлівську суперницю – Центристську партію, що підтримує тісні зв'язки з путінською «Єдиною Росією» і опирається на етнічних росіян, які становлять чверть населення Естонії. ЦП посіла друге місце. Прем'єр Естонії Тааві Рийвас виключив можливість співпраці з нею і натомість формуватиме коаліцію з нинішніми партнерами – соціал-демократами та ще однією політсилою.

Естонія намагається інтегрувати велику групу свого російськомовного населення, частина якого все ще не має громадянства (зазвичай умовою його отримання є знання естонської мови), від 1991 року. Інтегровані росіяни живуть у країні добре, а от решта заробляє менше, і рівень безробіття серед неї вищий, ніж у середньому. Центристська партія керує в Таллінні, але її політична ізоляція на загальнодержавному рівні лише увиразнює відчуженість.

Та найбільше розділяють естонців і росіян їхні ЗМІ. Російськомовні здебільшого черпають

новини через державні канали інформації РФ. Дослідники програми Sinu Riigi Kaitse, які вивчають становище молодих етнічних росіян в Естонії, відзначають різке погіршення їхнього ставлення до США й НАТО. Естонський уряд планує восени запустити російськомовний канал. Але, за словами кореспондента тижневика Viru Propekt Романа Вікулова, проблема не в браку альтернативних джерел, а в тому, що «місцеві росіяни не довіряють естонській владі».

Багато естонців відповідають їм взаємністю. Рани радянської окупації в них іще не загоїлись. І «хоч антиросійська атмосфера сприяє відчуженню, але це факт життя», – каже президент Естонії Тоомас Гендрік Ільвес. І все-таки естонські політики намагаються достукатися до своїх співвітчизників-росіян. Народжені в Естонії можуть тепер набутися громадянство незалежно від статусу батьків. Торік уряд Рийваса вперше від радянських часів призначив етнічного росіянина міністром. Посольство США особливу увагу приділяє Нарві: розширює культурний вплив, а минулого літа організувало там курси російської мови для групи американських кадетів.

**НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ
ВИБОРАХ ВЛАДНА ПАРТІЯ
РЕФОРМ ПЕРЕМОГЛА СВОЮ
ПРОКРЕМЛІВСЬКУ СУПЕРНИЦЮ,
ЩО ПІДТРИМУЄ ТІСНІ ЗВ'ЯЗКИ
З «ЄДИНОЮ РОСІЄЮ»**

Ситуація кристалізується на складі біля Таллінна, де волонтерська група «Добросвет» збирає гуманітарну допомогу для цивільного населення в окупованих «повстанцями» районах Східної України. Ящики з продуктами й одягом, складені у високі стоси, відправляють до лікарень, шкіл та сіл Донбасу. Ці посилки передаватимуть через Росію з допомогою придворного кремлівського угруповання байкерів «Ночные волки». Але навіть ці активісти називають своєю домівкою Естонію. Росіяни в Естонії «вже мають інший менталітет», – каже Еліна Єсакова, керівник «Добросвета». Її син служитиме в естонській армії. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Спеціальні авіарейси до Івано-Франківська

з Києва від **599** грн*

з Одеси від **649** грн*

з Дніпропетровська від **749** грн*

з Харкова від **849** грн*

з Москви від **949** грн*

Гетьманівна. Скульптор. «Наша Лизавета»

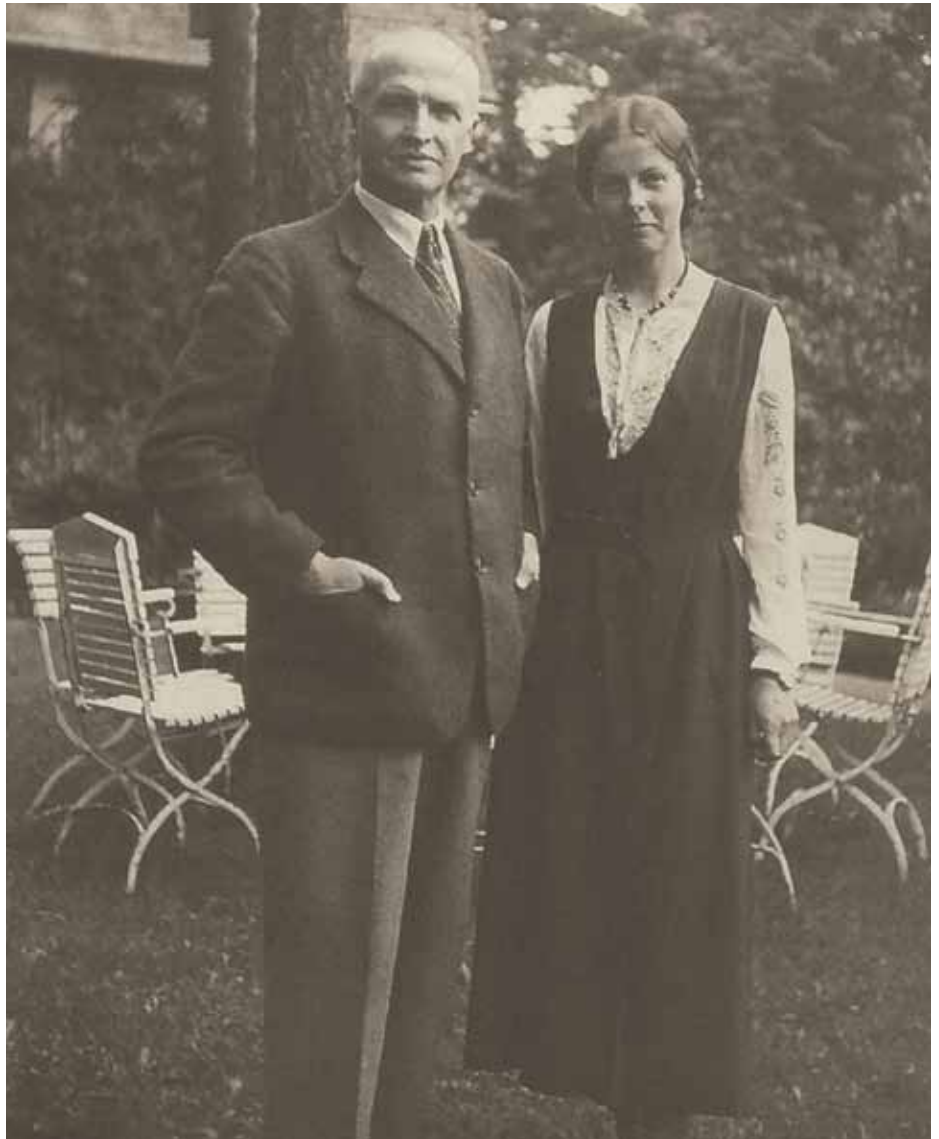
Ім'я гетьманівни Єлизавети Скоропадської ще має посісти гідне місце у плеяді українських діячів-патріотів, видатних українок вітчизняної історії

Автор:
Тетяна Осташко

Рідні та близькі звали її Лілі. Українці, яких у роки Другої світової війни нацисти примусово вивезли до Німеччини, – «наша Ліза», «наша Єлизавета». Талановита скульпторка, секретарка й помічниця батька – гетьмана України Павла Скоропадського, очільниця українського гетьманського руху Єлизавета Павлівна Кужім-Скоропадська і досі мало znana широкому загалу в Україні. Вона відчувала себе україркою, як і старша сестра Марія та брат Данило. Але її національна свідомість, за свідченням гетьманівни Олени Отт-Скоропадської, була гострішою: «У моєї сестри Лілі... все, що не було українським, з самого початку вважалося малоцінним».

Друга донька гетьмана Павла Петровича Скоропадського та Олександри Петрівни Скоропадської (уродженої Дурново) Єлизавета народилася 26 листопада 1899 року в Санкт-Петербурзі. Її назвали на честь батькової тітки Єлизавети Милорадович, основної фундаторки Наукового товариства ім. Т. Шевченка, відомої меценатки освітнього руху в Україні.

«Лілі якось розповіла мені значно пізніше, – розказувала її молодша сестра Олена Отт-Скоропадська, – що вона завжди, ще малою, цілком свідомо почувала себе україркою. Коли родина на літні місяці виїздила до своїх маєтків в Україні Полошок і Тростянця, вона це завжди сприймала як своєрідне повернення додому». Для Єлизавети спогад про побут у прадідівському маєтку в Тростянці –

Гетьман Павло Скоропадський з донькою Єлизаветою. Ванзее, 1933 рік

з його деревами та романтичними історіями – «залишився на все життя як про якийсь чудовий сон».

Власне, на Чернігівщині діти родини Скоропадських занурювалися в українське серед-

овище, просто й звично спілкувалися із сільськими дітлахами, пізніше вивчали мову, читаючи українські книжки. Єлизавета Скоропадська ще маленькою дівчинкою, не вміючи навіть писати, почала опа-

новувати українську. Згодом вона завела окремий зошит, куди виписувала слова й мовні звороти, а значно пізніше, вже в Берліні, здивувала відомого українського вченого Зенона Кузеля точним знанням полтавських ідіом. Єлизавета по-справжньому дружила із сільськими дітьми, взимку з Петербурга постійно листувалася з кількома селянськими дівчатами, звичайно, українською.

«Колись у дитинстві я читала книжку про українських козаків, на жаль, не пам'ятаю тепер яку, – писала гетьманівна Єлизавета у спогадах. – Зі всієї книжки залишився мені в пам'яті на все життя один малюнок. Козак довго сидів у в'язниці. Вороги його катували, ображали, знущались над ним. І одного дня прийшов до нього якийсь чоловік з ворожого табору і обіцяв вирятувати його, коли тільки той козак скаже одне слово, що вирікається Батьківщині і Бога... Однак козак не відрікся...» Єлизавета Павлівна зізнавалася, що цей козак залишився для неї на все життя прикладом великого героїзму й лицарства українців. «Я часто з тремтінням молюся, щоб Бог ніколи не ставив мене в таке становище, – зауважувала вона. – І я уявляла собі той страшний тягар на душі, що мусіла б нести людина, яка відреклася хоч би на мент найсвятішого свого... Зрада для мене є чимсь страшним і, навпаки, вірність є одною з найбільш високих якостей і прикмет людської гідності».

Витончена натура Єлизавети Скоропадської шукала самореалізації у філософських екзистенціях та мистецьких образах. Історія зберегла для нас лише окремі її спомини та нотатки про світ довкола. Більша частина особистого архіву гетьманівни була знищена під час Другої світової війни, але деякі її мемуари та нариси збереглися. «В душі мусить бути простір, в ній думки мусять кружляти як вітер у чистім полі, – писала вона у своїх спогадах 1932 року. – Люди відчиняють вікна в домах, щоб пустити в них чисте повітря й сонце. Так і душа мусить бути відчинена для повітря й сонця і в ній не має бути хворобливих, зачине-

них місць. Бо це є отрута для душі й несе їй загибель».

Інший яскравий спомин пов'язаний із її професійним вибором. Єлизавета з дитинства мріяла стати скульптором. «Коли ми були маленькі й жили в нашому маєтку Полошки коло Глухова, то ми з великим захопленням ходили дивитися, як в околицях села Полошки здобували глину... Не можу забути, як гарно було бачити, як дівчата сиділи й розбирали ковалки глини. Ще приємніше було те, що вони завше співали українські пісні. Співали на різні голоси. Їх спів і біла глина...» Так з'явилося бажання втілювати в глині різноманітні образи. «... Маленькою подобалося мені виліплювати всякі фігурки, – писала Єлизавета Скоропадська. – Моя мати часто казала, що коли я виросту, то треба буде для мене взяти учителя скульптора. Вона сама дуже гарно малювала й на мистецтві багато розумілася. Мала багато гарних книжок по мистецтву, й сестра Марія і я ще дітьми часто у них заглядали. Завше батьки казали нам, що коли ми будемо великі, то обов'язково поїдемо до Італії й там на місці побачимо великі твори старих майстрів».

Єлизавета Павлівна, отримавши спочатку домашню освіту, закінчила державну жіночу гімназію із золотою медаллю. Професійну освіту здобула, вивчаючи скульптуру в Петербурзі у члена Академії мистецтв Марії Діллун, згодом поновила свої студії в Берліні та Флоренції в знаменитого різьбяря Федеріко Андреотті в 1925 році. Уже перші її твори обіцяли великий успіх. У Берліні молода скульпторка мала багато замовлень на портрети. Роботи в гіпсі, бронзі з'явилися на виставках, а німецька преса схвально їх оцінювала, підкреслюючи в рецензіях талант мисткині. Єлизавета виконувала скульптурні роботи на замовлення в Голландії та Фінляндії.

СПРАВА ВСЬОГО ЖИТТЯ

Але справжнє покликання Єлизавети Скоропадської було пов'язане зі служінням батьківщині. На стихійно сформовану українську духовність благотворно вплинуло її знайомство під час останнього року на-

Єлизавета Павлівна Скоропадська за роботою у своїй майстерні. Ванзее, 1926 рік

вчання у гімназії в Орлі з молодю вчителькою, переконаною українкою. Під її впливом Єлизавета дізналася про український визвольний рух, почала серйозно вивчати українську історію. Згодом вона напише: «Має ціну лише почуття сповненого обов'язку і чисте сумління. Мабуть, легше під час великого піднесення віддати життя, в захопленні кинутися в бій, у вогонь, ніж цілий вік, не чекаючи слави, з радістю і без скарг нести той хрест, що мусимо нести в повсякденному житті». Неважко зрозуміти, що ці слова вона адресувала своєму батькові гетьману Павлу Скоропадському.

ЄЛИЗАВЕТА СКОРОПАДСЬКА: «МАЄ ЦІНУ ЛИШЕ ПОЧУТТЯ СПОВНЕНОГО ОБОВ'ЯЗКУ І ЧИСТЕ СУМЛІННЯ»

У споминах про 1917–1918 роки Єлизавета Павлівна розповідає, що для родини було великою несподіванкою обрання батька гетьманом України. «Під час революції ми жили в Петербурзі, й довго не було жодних відомостей від батька, – згадує. – Кілька місяців не було листів. У Страсну п'ятницю перед Великднем 1918 року біля Гостинного двору було людно і газетярі викрикували новини. Чулося про переворот, Київ, якісь імена, ніби про Скоропадського. Але ми були так далекі від думок

про переворот, зв'язаний з батьком, що не звернули ніякої уваги... На другий день ми дійсно прочитали про переворот Скоропадського і були страшенно здивовані і стурбовані... Ми купували всі часописи, які тільки могли знайти, і всюди стояло щось інше, в подробицях одне протирічило другому, однак сумніву більше не було, що переворот дійсно стався. Але як, що було правдою, а що ні, ніхто не знав...»

«Початок батькового Гетьманату в 1918 році став для Лілі вирішальною подією її життя, – згадувала Олена Отт-Скоропадська. – Її улюблений, обожнюваний батько – Гетьман України! Повна романтичних ідей – їй було тоді 18 років – вона вбачала в ньому втілення своїх ідеалів». За словами сестри, Єлизавета «з захватом піддалася справді пануючому тоді в Україні загальному настрою ентузіазму в будівництві нової української Гетьманської держави. Славне минуле з давніх гетьманських часів знову ожило для неї в особі батька. Молоді, та й старші пани з батькового оточення захоплювалися Лілі: молода гарна Гетьманівна й до того ж справжня українська патріотка. Лілі від самого початку стала серед прибічників Гетьмана свого роду іконою, в кожному разі найулюбленішим членом нашої родини».

Падіння гетьманату 1918 року Єлизавета сприйняла як особисту катастрофу. Рідні все частіше констатували, що вона здавалася відстороненою і холодною. Але її показна внутрішня самотність зовсім зникла на українських святкуваннях, які відбувалися в родині Скоропадських, або на офіційних українських заходах у Берліні, де гетьманівна сяяла своєю справжньою чарівністю. У побуті була дуже скромною, «як худенька сіра мишка». За свідченням молодшої сестри Олени, «вона не надавала сукням зовсім ніякого значення». Зазвичай носила власноручно пошиті спідниці та в'язані светрики.

Єлизавету з її «тонкими рисами обличчя під зачіскою, як у мадонни», згадувала Олена, вважали «сімейною красунею». Власне кажучи, рисами обличчя вона була найбільше

Єлизавета
Павлівна
Скоропадська.
Пансіон
VillalaBruyere.
Лозанна,
1920 рік

схожа на матір, зазвичай м'яка й стримана, всі її любили за ніжність. Водночас Лілі почувалася привілейованою донькою, оскільки єдина з дітей успадкувала від батька його сірі очі й «часом він ніжно називав її «моя сіроглазка».

До діяльності батька Єлизавета практично долучилася у 1928 році, після того як гетьман Данило завершив свої студії в Берлінському вищому технічному інституті й почав працювати інженером. Лілі перебрала на себе частину роботи, яку перед тим виконував її брат, насам-

ВОНА ЗАВЖДИ ВІДЧУВАЛА СЕБЕ УКРАЇНКОЮ, А ЇЇ НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ БУЛА ГОСТРОЮ І БЕЗКОМПРОМІСНОЮ

перед особисте листування гетьманом. Окрім того, допомагала у виданні політичних дописів, частина яких друкувалася у власному помешканні Скоропадських на ручному верстаті. У цей час, за її власним зізнанням, вона була справді щасливою, адже це була праця для української справи, до якої «лежало її серце».

З 1923 року вона працювала в Українському товаристві червонохрестної допомоги, що мало також назву «Українське

товариство допомоги біженцям», яке очолювала її мати Олександра Петрівна Скоропадська. Головною своєю метою товариство проголосило допомогу біженцям, які приїздили до Німеччини. У 1929-му Єлизавета очолила добродійну організацію «Комітет допомоги голодуючим в Україні». Він свідомо обмежив свої функції виключно матеріальною допомогою голодуючим, намагаючись зробити її загальноукраїнською. «Негайна матеріальна допомога голодуючим в УРСР можлива тільки при умові повного відокремлення допомогової акції від всякої політичної акції», – зазначалося у заяві гетьманського промоду. Єлизавета вела широке листування, намагаючись залучити якомога більше людей до збирання коштів для українців напередодні та під час Голодомору 1932–1933 років. Той факт, що ці добродійні організації очолювали представники гетьманського роду, сприяло приєднанню жіноцтва до українського благодійного руху.

ВИПРОБУВАННЯ ВІЙНОЮ

У ході радянсько-німецької війни Єлизавета Павлівна опікувалася українками, вивезеними до Німеччини на примусову роботу, відвідувала табори, де вони перебували, намагалася забезпечувати їх харчами, одягом. У той час гетьман Павло Скоропадський прагнув полегшити умови їх утримання, використовуючи свої зв'язки в німецьких політичних колах. Близька подруга гетьманівни, відомий історик Наталія Полонська-Василенко, яка під час Другої світової разом із чоловіком виїхала з України до Німеччини й уникла радянських лабетів, писала: «Наша Ліза», «Наша Єлизавета» зовуть її дівчата з України і як великого свята чекають на її відвідини. Які здивовані були вони, коли довідались, хто вона... Темна і страшна доля більшої частини з них: в далеких концтаборах, в Сибіру покутують вони невольний гріх – знайомство з Німеччиною... Як ясний промінь, що світив їм під час тяжкої примусової праці, понесли вони спогад про «їхню Лізу».

У 1945 році, напередодні наступу радянських військ на Берлін, Єлизавета Павлівна разом із батьком вирушили до Оберстдорфа (Баварія), де в той час уже мешкали Олександра Петрівна з донькою Марією та сином Петром. Гетьманівна стала єдиним свідком трагічної загибелі Павла Скоропадського, що трапилася 26 квітня 1945-го внаслідок тяжкого поранення під час бомбардування. Після тривалих пошуків українського священника їй вдалося знайти греко-католицького духовника (отця Григорія Онуфріва), який відслужив молебень над тілом гетьмана в Баварії, на той час уже окупованій американцями.

Пізніше, оповідаючи про тяжкі обставини поховання Павла Скоропадського в суворі часи війни, гетьманівна Єлизавета згадувала: «Чи міг хто подумати, що будуть так ховати мого батька, одного з найбільших українських патріотів? Все було таке непривітне, чуже, безнадійне. А проте й у ті суворі часи я мала вітху, і на душі стало легше. В останню хвилину принесли труну і знайшовся священник. У мене було почуття, що то сам Господь Бог його послав. Хоч і не православний був священник, але свій, українець. У мене було почуття, що мій батько і я все ж таки не відірвалися від України і, що б не сталося, ніколи не відірвемося. Отець Онуфрів немов висловлював жаль і співчуття українського народу».

Згодом Єлизавета Павлівна згадувала, що «вся праця батька на чужині полягала в тому, щоб зберегти, розвинути і в слухний час здійснити ідею великої незалежної Української Держави». Її роздуми є найпереконливішим виявом глибоких національних почуттів, які гетьман прищепив своїй доньці, як, зрештою, і всій родині. Водночас вони є незаперечним доказом облудності й фальшивості звинувачень Павла Скоропадського у «російськості», бо засвідчують, що він належить до найвидатніших діячів новітньої української історії, патріотів-державників.

«Коли я думаю про свого Батька, я найбільше ціную в ньому те, що Він зробив на емі-

грації, – писала гетьманівна Єлизавета у 1945-му. – Дехто буде казати, що геройським вчинком було йти на Софійську площу в 1918 році й свідомо взяти на себе весь тягар влади й відповідальність. Це правда, але я кажу, що ще більше геройства, сили волі й витривалості треба було мати для того, щоб не підупасти на душі на чужині й зберегти українську справу в чистих руках».

НА ЧОЛІ ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ

Від червня 1945 року Єлизавета Скоропадська постійно мешкала в Оберстдорфі. Вона активно займалася політичною діяльністю, сприяла розбудові гетьманського руху в українському еміграційному середовищі Німеччини й здобула на цьому шляху неабияку популярність. У 1949-му вийшла заміж за Василя Кужіма, одного з діяльних керівників Союзу гетьманців-державників, соратника гетьмана Павла Скоропадського, близького до його родини. За фахом правник, він у 1918-му був українським консулом на Кавказі. Після утвер-

дження в Україні більшовиків Кужім емігрував до Німеччини – у Берліні в середовищі української еміграційної громади він був бажаною й поважаною постаттю. Разом із Іваном Мірчуком, Дмитром Дорошенком, Олександром Скорописом-Йолтуховським і Володимиром Коростовцем належав до кола тих діячів, які найчастіше відвідували родину Скоропадських у Ванзее.

Шлюб Єлизавети Скоропадської, який тривав лише дев'ять років, був щасливим. Крім того, що вони з чоловіком були однодумцями й знаходили розраду в українському громадсько-політичному житті, обоє любили працювати. Василь Кужім виконував бухгалтерські замовлення німецьких фірм, а Єлизавета Павлівна вишивала для угорської фірми національні орнаменти на блузках. Улітку подружжя мандрувало високо в гори і збирало ягоди та гриби, якими забезпечувало найкращий готель Оберстдорфа.

У лютому 1959 року, після смерті старшої сестри Марії Скоропадської-Монтрезор, згідно з «Актами про ділчність Гетьманської влади та порядок правопреємства в нашому Роді на принципі старшинства» Єлизавета Павлівна перебрала провід української монархічної організації «Союз гетьманців-державників». Наприкінці свого життя вона передала родинний архів Скоропадських, який зберігався у її приватному помешканні, до Східноєвропейського дослідного інституту ім. В. К. Липинського у Філадельфії (США).

Померла Єлизавета Павлівна Скоропадська-Кужім 16 лютого 1976 року в Оберстдорфі.

Наталія Полонська-Василенко, підкреслюючи значний внесок гетьманівни Єлизавети в український громадсько-політичний рух, писала: «Тягнеться безперервно ланцюг видатних українських жінок, що в'яже велику княгиню Ольгу, княгиню Романову, Гальшку Гулевищину, Людмилу Старицьку-Черняхівську, Олену Телігу. Прийде час, коли одною з ланок цього ланцюга з повним правом стане ім'я Єлизавети Кужім-Скоропадської». ■

Єлизавета Павлівна Скоропадська-Кужім і Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко. Дармштадт, 1954 рік

Дім, який збудував собі Лу

Агрогламур як офіційний стиль лукашенківської Білорусі

Автор:
Сяргей Пульша,
Мінськ

Про відродження монархії в Білорусі поки що тільки жартують, хоча присутність на багатьох офіційних церемоніях молодшого сина Лукашенки Колі та любов «бацьки» до всіляких палаців свідчать самі за себе. Більш ніж 20-річне правління колишнього директора радгоспу залишило помітний слід в архітектурі Мінська та інших міст.

БІЛОРУСЬКЕ «МЕЖИГІР'Я»

Палац Незалежності, в якому відбулося два раунди мінських переговорів, – це білоруське «Межигір'я». На його відвідувачів справляє враження не зовнішня архітектура. Подумаєш, коробка коробкою, щось схоже на Палац республіки, тільки

«багатше». Вражають така сама мішанина стилів і недоладність внутрішнього оздоблення, як в особняку Януковича.

Ну гаразд, Палац республіки – будівля все-таки нова, призначена для офіційних прийомів, де можна замилювати очі. Однак, на жаль, такі самі еклектику та недоладність бачимо й у реставрації старовинних пам'яток архітектури. Скажімо, маєтку Паскевичів-Румянцевих у Гомелі чи історичної садиби Гатовського в селі Червоний Берег. Що це таке, досі міркують білоруські мистецтвознавці й архітектори.

Утім, назву цьому стилеві уже придумано. Почасти й з легкої руки Аляксандра Лукашенки, який, прагнучи вкотре «відродити село», поставив собі за мету вибудувати «агромастечка». Звідси й пішло наймення недоладного несмаку, головне в якому «щоб було по-багатому»: агрогламур.

Псевдо-імперський блиск режиму Лукашенки

ХТО ПОРОДИВ АГРОГЛАМУР?

Звідки коріння агроглагомуру, фахівці сперечаються вперто й голосно. Скажімо, на думку архітектора Аляксандри Баяриной, це вплив азійської Московії та російського класицизму.

Останній «з'явився в нас унаслідок приєднання наших земель до Російської імперії. Чим були землі, які так жадала приєднати Росія? Це були землі з культурою, що випереджала її власну на кілька століть. Землі з розвиненими ремеслами та власним бароко – віленським. Віленське бароко вирізнялося строгістю, простотою – тим, чого не вистачає нашій архітектурі сьогодні, щоб перестати бути агроглагомуром. Отже, природний розвиток білоруських земель було перервано, і правила поведінки почав диктувати сусід за освітою на два століття молодший. Слід розуміти: для Росії ми завжди були провінцією. Нам подарували сільський класицизм, кращий був побудований у П'єтері», – пише Баярина.

Із нею докорінно не згоден письменник і мистецтвознавець Віктар Марцинович. На його думку, агроглагомур за всієї його всюдисущості в країні не суто білоруське явище. «Щоб зрозуміти це, досить переглянути фотознімки резиденції Януковича «Межигір'я»: там точно те саме, що в середнестатистичному особняку в Тарасові: люстри, вази, статуї та лютий «живопис» на стінах. Утім, віленського бароко в Україні не було. За всієї схожості нашої історії XVIII століття архітектурним корінням ми відрізняємося», – зауважує він.

Марцинович наводить як приклад Нейп'їдо – нову столицю, що її з нуля побудували 2008 року в джунглях генерали М'янми. «У ній бачимо всю ту саму приналежність. Ті ж таки пугзатенькі колонки, пластмасову ліпнину, гіпсові статуєтки, «відрижку ро-

Продовження.
Початок див.
Тиждень,
№ 9/2015

сійського провінційного класицизму». Звідки воно тут, серед москитів, нефритових Будд і золочених гомп? – переймається питанням Марцинович.

І відповідає: «Агрогламур, ця стильова «трасянка» (суржик), проростає в будь-якому місці планети, де великі гроші зустрічаються з людьми без зачатків культури. Росія ні до чого. Наші міста спотворюють жадібність забудовників і запити замовників».

Сяргей Харевський згоден швидше з Марциновичем. «Наприклад, у Тунісі я бачив такі самі будівлі: президентські палаци, висотки парламенту, партій, міністерств. Ті ж такі масштаби і завдання продемонструвати всевладдя, всюдисущість держави, показний патріотизм. Хіба що з поправкою на клімат і місцевий колорит. Але вся ця архітектура часів диктатора бен Алі явно програє колосальній попередній культурній спадщині й сильно поступається в ідеях і технологіях більш цивілізаційно розвиненим країнам. Насправді цей псевдопатріотичний пострадянський гламур притаманний не тільки Білорусі, а й ще більшою мірою Росії та Україні», – вважає Харевський.

КОГО ПЕРЕЖИВЕ АГРОГЛАМУР?

Чи залишиться Лукашенко разом з іншими послідовниками диктаторського зодчества в історії завдяки своїм будівлям? Чи буде він «новим Сталіним від архітектури»? Сяргей Харевський скептично ставиться до таких припущень. На його думку, за винятком, може, деяких спортивних об'єктів, від цих творінь у майбутньому не залишиться нічого.

«Запущений сьогодні механізм нігілізму й уседозволеності, коли можна знищувати не тільки старосвітські пам'ятки архітектури, а навіть такі знакові об'єкти, як автовокзал «Московський», так само легко перемеле всю цю фактуру. На щастя, в суспільстві уже сформоване стійке несприйняття більшості новобудов на кшталт же-Кемпінські або ж бетонного мотлоху над Немигою. Цю нерухомість важко утримувати, в майбутньому її сміливо пере-профілюватимуть, перебудо-

Московський автовокзал у Мінську отримав чимало архітектурних премій, однак «пішов під ніж» заради офісу Газпрому. Останній, утім, відмовився від представництва у Білорусі

уватимуть... Маємо такі приклади у Східній Європі, як-от колишня будівля парламенту Чехословаччини в Празі, що нікому не знадобилася в наш час», – каже фахівець.

Для довідки: автовокзал «Московський» був споруджений у 1999-му неподалік нинішньої Національної бібліотеки. За його проектування й будівництво архітекторів удостоєно Державної премії Республіки Білорусь. Того ж таки 1999-го він завоював Гран-прі на Республіканському огляді-конкурсі архітектури як найкраща будівля року та диплом на Всесвітньому фестивалі архітектури в Болгарії; 2001-го в Москві отримав срібну медаль на Міжнародному фестивалі зодчества; 2002-го – диплом Мінбудархітектури за найкращу роботу в галузі містобудування та архітектури; 2003-го – Держпремію Республіки Білорусь за оригінальну архітектуру цивільних і промислових споруд у місті й на селі.

Торік автовокзал знесли: на його місці було заплановано зведення багатопункційного комплексу Газпрому. Однак наприкінці року російська паливна компанія заявила, що закриває своє представництво в Мінську. Таким чином, майбутні «будівельні інвестиції» випарувались, а вокзалу вже немає...

Не буде Лукашенка «Сталіним від архітектури», бо в його будовах «стилю якогось, як-от конструктивізм 1930-х чи повоєнний неокласицизм, котрий, попри всі зміни, досі визначає обличчя наших міст, так і не створено», – веде далі Харевський.

Майбуття агрогламуру тільки в інтер'єрах, адже люди, які хочуть жити «з шиком і побагатому», знайдуться завжди, впевнений Віктар Марцинович. «Щоб зрозуміти, звідки вилізли саме нинішні пластичні рішення, чому в «престижному» ресторані «Ренесанс» у центрі Мінська килими вирізані кружечками довкола мозаїчних розеток, потрібно зазирнути в душу замовникам, зрозуміти їхній світ і доторкнутися до їхнього розуміння «краси». У 1990-х тут домінував агророманський стиль. Це було визначено наперед. За бабло належало воювати, а тому будинки нагадували оборонні споруди: вежі, бійниці – відстрілюватимемося від ворогів до останнього патрона. У нульових усе змінилося коробковою забудовою: особняки стали нагадувати сірі картонки для взуття, значення має лише розмір. Весь «шик» пішов усередину. Кричуща різниця між екстер'єром та інтер'єром знову пояснюється походженням грошей: більшість нинішніх господарів життя стають такими лише в лазні або гаражі власного будинку. До того моменту вони зігнуті тремтять тварі перед ликом президента й контрольних органів», – пояснює він.

«Ще 20 років життя нашого рахітичного Левіафана – й агрогламур виродиться у щось зовсім уже специфічне: бункери з підземними водоймами та висячими садами, вагончики з шубосховищами, тимчасівки з підлогою, що опускається в багаторівневий «Версаль», – припускає Марцинович.

Оце й усе майбутнє диктаторської архітектури. ■

Початок мітингового сезону

Автор:
Лесь Терен

Ранок 4 березня приніс сімферопольцям, що вирушили на роботу, сюрприз: у місті не вийшов на лінію жодний тролейбус. Ідучи в акробатичних позах переповненими маршрутками, люди з подивом на обличчях перепитували в попутників: «Кажете, страйк?!» Подив пояснюється тим, що Крим уже рік як відвик від страйків, протестів, мітингів, пікетів та інших звичних «гримас демократії»: окупаційний режим тримає підданих залізною хваткою. Але ось сімферопольські тролейбусники поповнили лави тих, кого реальність переконала в брехливості російських обіцянок про «покращення». Багатомісячна заборгованість із зарплати змусила працівників, попри побоювання, вдатися до незвичної для нинішнього Криму протестної акції. Страйк таки мав результат: гроші робітникам пообіцяли виплатити. За січень. На більше в голоштанної «супердержави» їх поки що немає.

Прищеплена за роки української вольниці звичка «майданувати» прокинулася і в Севастополі. Невдоволення мешканців міста волонтеризмом і некомпетентністю нового градоначальника, новоросійського віце-адмірала у відставці Меньяйла (тяжка алкогольна залежність котрого швидко перестала бути секретом для широкої публіки й породила презирливе прізвисько Невменьяйло) з глухого бурботіння в інтернеті перейшло в галасливий вулицький мітинг із вимогою відставки «хазяїна міста». І хоча організатором акції був якийсь маргінальний та беззастережно проросійський «Союз рабочих Севастополя» й вона зібрала лише кілька десятків учасників і була швидко нейтралізована поліцією, сам факт початку виступів вартий уваги. За України севастопольці набули величезного досвіду протестів проти влади, що багатолітню навичку так просто не викоринити, і які «подарунки» в майбутньому вона принесе російським владцям у традиційно бунтівному місті, ми ще побачимо.

Але чекати від майбутніх протестів проукраїнської спрямованості було б ілюзією. Певним застереженням проти таких оман є історія з нещодавнім опитуванням на сайті газети «Крымская правда». Цей давній українофобський рупор виставив опитування: «Как бы вы ответили на вопросы всекрымского референдума сегодня?». Вочевидь, воно потрапило на очі патріотичним «інтернет-військам», що організували масове голосування на користь українського вибору. Аджі частка прихильників України швидко скочив аж до 61%! Після того сайт «рухнув», а коли «отямився», то вже не містив згадки про соціологічне дослідження.

Усе це було б чудово, якби отой 61% не розлетівся по всій

Україні радісним повідомленням. Звісно, про таку новину ми всі мріяли б, але вона, на жаль, недостовірна. Недостовірна не тому, що професійні соціологічні опитування фіксують у Криму до 82% прихильників Росії (бо ці цифри теж не є беззаперечними). І не тому, що багато кримчан, навіть коли не враховувати переконаних путінців, уже настільки змучені перемінами, що ладні лишатися хоч під нинішнім кремлівським лідером, хоч під чортом рогатим, аби тільки уникнути нових потрясінь (формулюючи світогляд виключно за допомогою російських ЗМІ, люди широко переконані, що в решті України ще гірше). І навіть не тому, що в одному з попередніх опитувань (котре, певно, не привернуло уваги наших «інтернетних воєвків»), де газета з'ясовувала національність читачів, відверто расистські варіанти відповідей: «Да, я русский. И этим горжусь» і «Чего скрывать, украинец» набрали відповідно 86% та 10%. А просто тому, що кримські прихильники України «Крымскую правду» не читають і на її сайті не бувають. Тож не все так легко з Кримом, як хотілося б, і боротьба за його повернення потребуватиме значно більших зусиль, ніж «клікання» мишею...

Навесні в Криму завжди починався мітинговий сезон. І навіть цей рік не став винятком. Окрім згаданих акцій відбулася ще одна тиха: кримські українці прийшли відзначити день народження Тараса Шевченка. Урочисте покладання квітів до сімферопольського пам'ятника Кобзарю окупаційна міська управа заборонила. Проте милостиво дозволила зібратися в парку подалі від центру міста, біля паркової скульптури «Три грації» — оголених бронзових красунь. Цього приниження їй здалося замало, й, коли учасники заходу розгорнули Державний прапор України, трьох із них поліцаї швидко доправили до «околотка». Тепер їм загрожує суд за використання «запрещённой символики». У Севастополі організованих заходів не проводили взагалі. Там люди приходили до пам'ятника Шевченкові поодинокі чи групами по двох-трьох, покладаючи квіти під наглядом поліцаїв та «самооборонців», які обступили монумент. Дивно, що не лупили нагайками й палицями, як то робили на цьому самому місці з учасниками святкування 200-річного ювілею Кобзаря у 2014-му...

Спадають на гадку велетенські бурхливі моря трикологів РФ, що в минулі роки з благословення української влади регулярно заповнювали центральні вулиці кримських міст і в «День Пушкина», і в «День независимости России», і в будь-який день, обраний провідниками російського руху. Чи не за оту недбалу вседозволеність розплачуємося зараз у Криму? ■

Граната вже не бере

Автор:
Станіслав
Васін

Сьогодні я хотів би поділитися з вами випадком, який стався буквально днями в одному з районів Макіївки. Він повною мірою демонструє, на що перетворюється під час війни навіть звичайнісінький обиватель – годі вже й казати про самих солдатів. Унаслідок особливої розхитаності всієї системи «ДНР», а також із початком активного забезпечення бойовиків озброєнням із Росії на території Донбасу практично в необмеженій кількості присутня нелегальна зброя, що ходить «по руках» місцевого населення – як учасників боїв, так і ні. Тут без особливих старань можна придбати різні види гранат, автоматів із цілими магазинами до них, а також інше стрілецьке озброєння. Система розповсюдження цієї зброї така: частина місцевого населення, що вступила до лав «армії ДНР», наповнює власні домівки гранатами й пістолетами, які можна «лівим числом» дістати на складах. А трофейну зброю, здобуту під час боїв проти ЗСУ, розпродають тим, хто не бере в них участі, але хотів би мати її для особистого захисту. Якусь частину просто роздають родичам, і яскравий приклад тому – батько мого друга, який тримає у своїй шафі дві гранати Ф-1.

Із проголошенням перемир'я в нашому місті поріг чутливості до всіхляких надзвичайних подій різко знизився: якщо раніше обстріл «Градом» викликав у людей уже звичну реакцію на зразок простої констатації факту: «Град», то з установленням тиші будь-який незнайомий шум або вибух спричиняє жвавий інтерес, збираючи купу роззяв на вулицях. Кілька тижнів тому в одній із макіївських родин уже сталася трагедія: прийшовши із фронту, «ополченець» підірвав себе і свого батька однією з гранат, які приніс. А цього разу все сталося практично на моїх очах: одначе, як виявилось, важливий був не сам випадок чергового підриву, а реакція людей, що зібралися на нього подивитися.

До альтанки надвечір зібрались, вийшовши в чергове звільнення, «ополченці», один із яких привів із собою дворічного сина. Декотрі із цих людей мені відомі, тож, привітавшись, я просто пройшов повз них, як раптом, не минувши й кількох вулиць, почув приголомшливий вибух. Він був такої сили, що спершу я подумав, ніби вкотре десь неподалік упав «Град» або як мінімум вистрелили з великокаліберної гармати. Останніми днями через перемир'я це було вже рідкістю в наших краях, тож я повернувся, аби роздивитися, що сталося. А було ось як.

Один із «ополченців» дістав світлошумову гранату й через необережність висмикнув чеку. Пролунав оглушливий вибух, і, повернувшись туди, я побачив таку картину: близько 30–40 осіб, які повибігали зі своїх квартир, «поліція ДНР», що моментально під'їхала, й маленька дитина, в якій з вух цебеніла кров. Хлопчик стояв біля кущів і страшенно ревів, тоді як кілька людей поруч були явно в просторовій дезорієнтації. Тут-таки примчала і швидка, яка забрала малого в лікарню, а решту відпочивальни-

ків «ополченців» погрузили в машину поліції і відвезли в невідомому напрямку. Але мене вразив не стільки сам вибух, який справді був потужним, скільки люди, що стояли навколо.

Я побачив не просто байдужі обличчя. Хтось стояв і лускав насіння, хтось просто усміхався від тут-таки розказаної якоїсь історії про щось схоже, а хтось навіть у цей момент, коли «ополчення» явно підірвало саме себе, без кривавої руки Дядька Сема, й надалі в усьому звинувачував Порошенка, розвиваючи думку, мовляв, не було б його – і цієї війни не сталося б, і дитина зараз не ридала б у крові біля під'їзду. Серед усіх цих людей я помітив одного зі своїх знайомих і, підійшовши до нього, чи то від якоїсь злості, чи то від розгубленості, просто запитав «у лоб»: «Слухай, чого вони всі посміхаються? Що смішного?». Він відповів із такою самою усмішкою: «Граната вже не бере».

Справді, поріг чутливості до чужого горя через війну звівся практично до нуля, змушуючи людей мало не позіхаючи дивитися на гранати, які розриваються поруч, і заюшених дітей. Якщо на початковому етапі війни будь-який, навіть автоматний постріл викликав просто паніку серед місцевого населення, а найменше поранення ставало причиною для неприємності й криків, то тепер серця жителів міста зворушує хіба що «Град» чи «Ураган», упавши на них і загнавши в підвали. Кров та страждання стали буденністю на донбаських вулицях, змушуючи населення без жодних емоцій купувати автомати й осколкові гранати на чорному ринку, немов хліб.

Насамкінець незайве сказати, що потерпілій дитині загрожує цілковита втрата слуху, тоді як її недбайливий батько вже відпущений на свободу і продовжує свою доблесну службу, захищаючи «святе отче-ство» із гротескною назвою «ДНР». ■

Зайва самокритичність

Автор:
Едвард Лукас,
Велика Британія

Одна з найпривабливіших рис Заходу – схильність до самокритики. Але коли вона виходить через край, то позбавляє нас впевненості в собі, а отже, й здатності до самооборони. Ми не маємо звички ставитися серйозно до своїх цінностей та обіцянок, як і до своїх союзників.

Це добре простежується у двох нових книжках: «Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands» («Україна на лінії фронту: криза у прикордонні») британського дослідника польського походження Річарда Сакви та «Russland verstehen. Der Kampf um die Ukraine und die Arroganz des Westens» («Як зрозуміти Росію. Боротьба за Україну і зарозумілість Заходу») німецької авторки Габріеле Кроне-Шмальц, що давно пише про Росію.

В обох книжках схожі аргументи. Протягом останніх 25 років Захід неадекватно ставився до Росії, адже нехтував її національними інтересами. Нам може не подобатися Володимир Путін, однак було б неправильно сподіватися, що він ігноруватиме втручання в справи країн у себе під носом. Кроне-Шмальц стверджує, що, коли російський президент провадив прозахідну політику в перші роки у Кремлі, він зіткнувся з підступністю адміністрації Джорджа Буша. Саква ж критикує українських політиків за надміру жорсткий і категоричний підхід до формування національної ідентичності, що відчужив громадян із російським культурним, мовним та етнічним корінням. Він ганить Захід за розширення НАТО замість того, щоб залучати Росію до європейської системи безпеки, і за перетворення ЄС на цивільне відгалуження НАТО та розпалювання, а не вирішення конфліктів у Східній Європі.

Я погоджуся з тим, що в останні 25 років (та й раніше) політика Заходу була далеко не ідеальною. Персоналізувати кризу, демонізуючи Путіна, було б неправильно. Російський президент справді загострив проблему, однак не був її першопричиною.

Проте обидва автори та їхні однодумці серед журналістів припускаються трьох помилок. По-перше, вони не враховують збереження прив'язки Росії до радянського минулого (ви-

правдання сталінізму, прагнення повернути імперію, шанування КГБ). Усе б нічого, якби ті нахили не свідчили про фатальний зв'язок з імперіалізмом і тоталітаризмом. Це все одно якби сучасна Німеччина почала прославляти правління Гітлера, зберегла гестапо, символічно перейменувавши його, і вважала падіння Третього Рейху найбільшою геополітичною катастрофою. Ця проблема отруїла життя в Росії і посягла страх за її межі.

По-друге, не Захід відвернувся від Росії, а Росія від нього. НАТО не раз намагалося залучити її до співпраці: 1997-го вони підписали Основоположний акт Росія – НАТО, а 2002-го створили Раду Росія – НАТО. Подібним кроком ЄС була Угода про партнерство і співробітництво 1997 року. РФ вступила до Великої вісімки і Світової організації торгівлі, почала переговори про членство у клубі багатих демократій – Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Вона прагнула насолоджуватися перевагами співробітництва із Заходом, не обтяжуючи себе відповідними обмеженнями, як-от дотримуватися правил і чесно поводитися з іншими країнами.

Третя велика помилка – нехтування прагнен-

нями та інтересами сусідок Росії: України, Грузії і країн Балтії. Вони та їхні лідери, поза сумнівом, наробили помилок протягом останніх 25 років. Україна, зокрема, знову і знову марнувала шанси на те, щоб стати сучасною державою.

Однак постійна незахищеність на периферії Європи та ризик розчленування або знищення руками Росії – надто суворе покарання за помилки для цих країн. Не Брюссель чи Вашингтон спонукав НАТО і ЄС рухатися на схід: розширення було зумовлене тим, що колись поневолені східноєвропейські країни наполегливо стукали в їхні двері. Після ізоляції та страждань за радянської влади вони цілком виправдано прагнули тішитися процвітанням і безпекою подібно до решти європейців. Навіть якщо невідпущання їх могло б на якийсь час втихомирити Росію, це все ж було б жорстоко й неправильно.

Нам справді варто чіткіше розуміти інтереси Росії, але не варто задовольняти їх за рахунок інших країн. ■

**РОЗШИРЕННЯ ЄС І НАТО
ЗУМОВЛЕНЕ ТИМ, ЩО КОЛИСЬ
ПОНЕВОЛЕНІ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІ КРАЇНИ
НАПОЛЕГЛИВО СТУКАЛИ
В ЇХНІ ДВЕРІ, А НЕ НАВПАКИ**

Тиждень франкофонії

Київ • Дніпропетровськ • Запоріжжя • Львів • Одеса • Рівне • Харків

КІНОПАНОРАМА
ПО-СЬОБАНИНЬМУ ДОМАШНІЙ КІНОТЕАТР

Кінотеатр
«Кінопанорама»
(вул. Шота Руставелі, 19)

СВІТ КІНО

ФІЛЬМИ
З БЕЛЬГІЇ,
КАНАДИ,
ФРАНЦІЇ ТА
ШВЕЙЦАРІЇ

15-17
БЕРЕЗНЯ
2015

«ВІЛЬНЕ ТАНГО»

реж. Фредерік Фонтейн / Бельгія

«ПОЛЮВАННЯ НА ГОДАРА З АБІТТІББІ»

реж. Ерік Морен / Канада

«НАБЕРЕЖНА ОРСЕ»

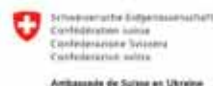
реж. Бертран Таверньє / Франція

«З КУХНІ ДО ПАРЛАМЕНТУ»

реж. Стефан Гоель / Швейцарія

Кожен фільм показується тільки один раз!

www.institutfrancais-ukraine.com

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**

ЄДИНИЙ ТАРИФ
на дзвінки та СМС
в Україну

Діє у > **190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі Skype та Viber на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com VISA MasterCard IBOX ПриватБанк

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSIM.ua

U.T.T. & C.S.C.

Тарифи діють на 02.02.2015. Додаток на дзвінки: 11.000.1000
400.200.000.10.11.00.1000.10.11.00.1000.10.11.00.1000.10.11.00.1000